

banka ve

EKONOMİK yorumlar

AYLIK DERGİ

EKİM 1983 • YIL : 20 • SAYI : 10

FİYATI : 200 LİRA

Okurlara Mektup / 3

Ekonominin Canlanması
İç Piyasanın Canlandırılması / 5

Prof. Dr. Erdoğan Aklın

Ekonomik Göstergeler / 9

YORUMLAR / 11

Serbülent Bingöl

A. Aydın DüNDAR

Prof. Dr. İstemi Ünsal

Selâhattin Üzel

Özdemir Ali Yazar

Eleştirici Bir Görüş / 37

Friedrich A. Hayek

Bankalar Hakkında Kanun Hükmünde
Kararnemenin Getirdiği Yeniliklerden
Bazıları Üzerine Düşünceler - II / 45

Prof. Dr. Ünal Tekinalp

Faiz Oranları Neden

Düşürülmeliydi? / 57

Mehmet Yıldırım

Sermaye Piyasası / 67

Azmi Ferteklil

Ayın Ekonomik Olayları / 71

Dr. Yıldırım Kılış

ÇEVRE KİRLENMESİ SORUNU
VE ÇÖZÜMÜNE İLİŞKİN
ÖNERİLER

1957' den beri

“ENKA”

Enka İnşaat, 25 yıllık yaşamında
gerçekleştirdiği dev eserler
ve ulaştığı yüksek teknoloji ile
bugün dünyanın en büyük inşaat şirketleri arasındadır.

Enka İnşaat, uluslararası alanda
Türk girişimciliğinin yüz akıdır.

ENKA

İnşaat ve Sanayi A.Ş.

Balmumcu - Beşiktaş, İstanbul - TURKEY
Tel.: 66 22 15 Telex: 26 490 enas tr 26 139 pima tr.

Armatürde
benzersiz...

E.C.A.®

GÖREME TİPİ ANKASTRE

lavabo
bataryası

(Kumandalı - Kumandasız)

Genel Dağıtım: **ELMOR**
Tesisat Malzemesi Ticaret A.Ş.
Karaköy - İstanbul

® Tescilli marka

selin®

LIMON KOLONYASI

*Doğanın
Saf Damlası...*

Bir yaşantı düşün... Serinlik ormanında...
Kokular pınarında...
Doğanın kaynağında.

Selin'in her damlasında
bir doğa parçası gizlidir.

banka ve ekonomik yorumlar

Aylık Dergi

Ekonomik ve Sosyal Yayınlar A.Ş. Adına
İmtiyaz Sahibi: Kemal Kurdaş • Yazı
İşleri Müdürü: Prof. Dr. Erdoğan Alkin

Danışma Kurulu:

Prof. Dr. Asaf Savaş Akat • Dr. Öztin Ak-
güc • Dr. Orhan Altın • Prof. Dr. Osman
Fikret Arkun • Prof. Dr. Mustafa A. Ay-
san • Besim Baykal • Dr. Metin Berk •
Doc. Dr. Ünal Bozkurt • Prof. Dr. Kenan
Bulutoglu • Prof. Dr. Nasuhi Bursal •
Ege Cansen • Prof. Dr. Lâtif Çakıcı •
Mehmet Gün Çalika • Şinasi Çelikkol •
Özer U. Çiller • Bülend Çorapçı • Ahmet
Demirel • Zeki Döşluloğlu • Necdet Du-
rakbaşı • A. Aydın Dünder • Kaya Er-
dem • Tarhan Erdem • Oktay Ersoy •
Prof. Dr. Cumhuriyet Ferman • Prof. Dr. Em-
re Gönensay • Prof. Dr. Zeyyat Hatlıboğ-
lu • Erhan Işıl • Dr. Halûk Kabaalloğlu •
Prof. Dr. Müh. Kemal Kafalı • Adnan Ba-
şer Kafaoglu • Dr. Ahmet S. Kalın • A.
Nazif Keyman • Dr. Yıldırım Kılış • Prof.
Dr. Kemal Kurtuluş • Nuh Kuşçulu • Doç.
Dr. Orhan Morgil • Prof. Dr. Erdoğan Mar-
oğlu • Ziya Nebioğlu • Ergin Neng •
Rahmi Önen • Prof. Dr. İsmail Özaslan •
M. Celâlettin Özgen • Ertan Özgür • Se-
lâhattin Özmen • Prof. Dr. Ergun Özsu-
nay • Doç. Dr. Merih Paya • Prof. Dr.
Reha Paroy • Prof. Dr. Dündar Sağlam •
Doç. Dr. Mehmet Şükrü Tekbaş • Osman
Nuri Torun • Prof. Dr. Kemal Tosun •
Fikret M. Tuncer • Nezih Tunçsiper •
Doç. Dr. Şeref Türen • Dr. T. Güngör
Uras • İbrahim Ülkem • A. Doğan Yalın
• Doc. Dr. Ahmet Yüksel •

Basım-Yayım Danışmanı: M. Tarık Yaşa

OKURLARA MEKTUP

1. VII. 1983

Sevgili Okurlarımız,

Maliyetlerdeki sürekli artışlar, Dergi'nin fiyatında yeni bir ayarlama yapılmasını zorunlu kılmıştır. Birbirini izleyen PTT, kâğıt, klişe (vb.) zamları; belirli alanlar-
da sürekli yayın yapan ve olanakları sı-
nırlı olan kuruluşları zor durumda bı-
rakmıştır. Bu nedenle Dergi, bu sayıdan
itibaren 200.— TL'na satılacaktır. Hemen
belirtelim ki, tamamı yenilenmiş bulunan
eski abonelerimizden, 1983 yılı için ayrı-
ca bir fark talep edilmeyecektir. Fiyat ar-
tışı haberi vermenin ne kadar tatsız bir
iş olduğunu biliyoruz. Dergi'nin kalitesi-
ni bozmadan size daha iyi hizmet suna-
bilmek için bu yola başvurduk. Okurları-
mızın bizi anlayışla karşılayacaklarına,
her zaman olduğu gibi yakın ilgi ve des-
teklerini sürdüreceklerine inanıyoruz.

Dergi'nin bu sayısındaki «Açık Oturum» da
«Çevre Kirlenmesi Sorunu» incelenmekte-
dir. Gerçekte tüm ülkeleri yakından ilgi-
lendiren ve giderek büyüyen bu sorun,
artık Türkiye'de de geniş bir çevrede ya-
şanır hale gelmiştir. Konuşmacılarımız
sorunu çok yönlü olarak tartışmakta; ya-
sal durumu ve uygulamayı belirledikten
sonra, önlenmesi ve çözümü için neler ya-
pılabileceği konusunda önerilerde bulun-
maktadırlar. Dergi'de yer alan ve güncel
konulara ışık tutan diğer yazıları da il-
giş bulacağınızı umuyoruz.

Saygılarımızla,

AYLIK DERGİ

EKİM 1983

YIL : 20

SAYI : 10

200 LİRA

İDARE YERİ: Çatalçeşme Sokak, No.17, Kat 4; Cağaloğlu - İstanbul • TELEFON: 526 34 11
• YAZIŞMA: P.K. 769; Karaköy - İstanbul • AÇIKLAMA: Dergimizde çıkan yazılar kay-
nak göstermek koşuluyla alınabilir • YILLIK ABONE: 2.400.- TL; Öğrenciler 1.200.- TL
• İLAN FİYATLARI: Arka kapak 25.000.- TL, Ön kapak 17.500.- TL, Arka kapak içi
15.000.- TL, Tam sayfa 12.000.- TL, Yarım sayfa 7.000.- TL, Çeyrek sayfa 4.000.- TL, Renk
farkı: 5.000.- TL • BASKI: Met/Er Matbaası, Telefon: 528 28 90 • Tarihi: 5 Kasım 1983

ELEKTRONİK POSTALAMA

- ADRES YAZMA
- KATLAMA
- YERLEŞTİRME-DÜZENLEME
- ETİKET YAPIŞTIRMA
- POSTALAMA HİZMETLERİ
- BİLGİSAYAR MEKTUPLARI
- BİLGİ KAYIT VE KONTROLÜ
- İŞLETME VE ORGANİZASYON LİSTELERİ
- ÜYELİK, ABONE KAYIT VE YÖNETİM HİZMETLERİ
- İHRACATÇILARA YURTDIŞI ALICI ADRESLERİ

BİLGİSAYARLARLA
KOMPLE ADRESLEME
VE POSTALAMA
HİZMETLERİ

A-Kendi portföyündeki özel adreslere adres yazdırmak isteyen müesseseler.

B-Merkezimiz BİLGİ BANKASINDA mevcut yurtdışı ve yurtiçi yüzbinlerce adres içinden ilgilendikleri iş kolları itibariyle adres satın almak isteyen

- İmalatçı, İhracatçı, İthalatçı, Pazarlamacı kuruluşlar
- Dernek, Oda, Kulüp ve Sendikalar
- Gazete ve Dergiler
- Market ve Mağazalar
- Reklam Firmaları
- Turizm Seyahat Şirketleri ve Oteller
- Araştırma kuruluşları
- Fuar, Defile, Toplantı düzenleyen kuruluşlar
- Abone, Bayi, Üye, Ortak, Hissedar, Müşteri yazışmaları olan kuruluşlar
- VB.

ELEKTRONİK ADRESLEME VE POSTALAMA
HİZMETLERİMİZDEN YARARLANABİLİRLER.

bil-merk

Bilgi Hazırlama Merkezi

İnönü Cad. Ankara Palas Apt. 77/9 Ayaspaşa - İstanbul

Tel. 43 57 76 - 43 57 77

EKONOMİNİN CANLANMASI İÇ PİYASANIN CANLANDIRILMASI

Prof. Dr.

ERDOĞAN ALKİN

SON günlerde yine bazı kavramların âdeta maksatlı biçimde birbirine karıştırılarak kamuoyuna sunulması yaygınlaşmaya başladı. Bu kavramlardan biri de «ekonominin canlanması» deyimidir. Bahis konusu deyimini kullanarak tartışma açanların önemli bir kısmı sözü iç piyasanın canlandırılmasına kadar getirme eğiliminde bulunuyorlar. Oysa ekonominin canlanması ile iç piyasanın canlandırılması arasında anlam, amaç ve sonuç açısından önemli farklar vardır. Bunların neler olduğu aşağıda kısaca özetlenmeye çalışılacaktır.

Ekonominin canlanması deyiminden anlaşılın, üretim ve yatırım faaliyetinin dolayısıyla da istihdamın genişlemesidir. **İç piyasanın canlandırılması** ise iç piyasalara olan satışların yükselmesi için önlem alınması anlamına gelmektedir. Şu halde «canlanma» veya «canlandırılma» arasında amaç farkları da olacaktır. Ekonominin canlanmasındaki amaç, bü-

yümenin hızlanıp işsizliğin azalmasıdır. İç piyasaların canlandırılması ise, yurt içinde üretilen ve hatta ithal edilen mal ve hizmetlere yönelmiş iç talebin uyarılmasıyla satışların artırılması amacını kapsar. Doğal olarak burada da dolaylı biçimde üretimin ve yatırımların teşviki ile büyümenin hızlandırılması amaçlanmış olabilir. Ama genellikle firma düzeyindeki önemli sıkıntıların yaratmış olduğu acele çözüm beklentilerinin egemen olduğu bir ortamda ortaya çıkan «iç piyasaların canlandırılması» önerisinin samimi ve açık amacı, üretim artışı ve yatırımların teşviki olmayabilir. Şimdi bunun nedenlerini ve iç piyasaların canlandırılmasının hangi koşullar altında ekonominin de canlanmasına yardımcı olabileceğini tartışalım.

İç talebin uyarılmasıyla iç piyasanın canlandırılması ancak aşağıdaki koşulların varlığı halinde üretim ve yatırımları da genişleterek ekonominin canlanmasına katkıda bulunabilir.

- Mal, para ve döviz piyasalarında serbest rekabet koşullarının bulunması.
- Ekonomide döviz, enerji ve altyapı darboğazlarının bulunmaması.

Ekonomide bu koşullar mevcut değil ise iç piyasaların canlandırılması üretim ve istihdam artışından, yani ekonominin canlanmasından önce fiyatları uyararak hızlı bir enflasyona, aşırı döviz sıkıntısına, fizik mal dengelerinin bozulmasına, gelir dağılımının yozlaşmasına ve sonuç olarak beklenenin tam tersine büyümenin durmasına ve ekonomik olduğu kadar toplumsal bunalımlara da yol açar. Türkiye bu olguyu tam iki kez (birincisi 1956-58, ikincisi 1977-80 döneminde) yaşamıştır. Bu bunalım sü-

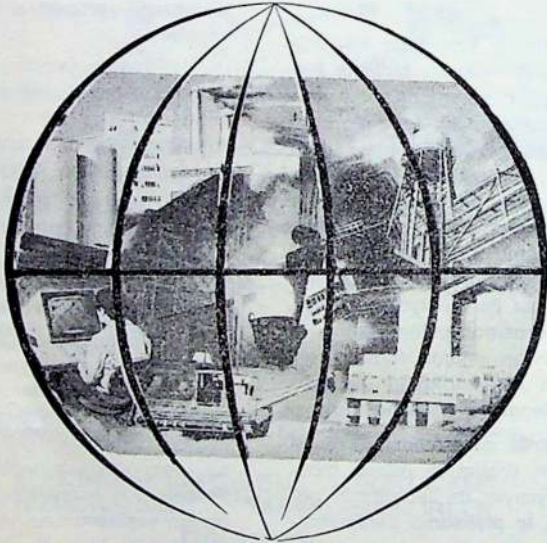
recini, ayrıntılarına girerek biraz daha açmaya çalışalım.

İç piyasanın canlandırılması sonunda üretimin genişleyebilmesi için gerekli olan koşul mal, para ve döviz piyasalarında rekabetin serbest olmasıdır. Rekabet serbest değilse, örneğin mal piyasalarında monopolcu ve oligopolcu firmalar egemen ise; mal talebi genişlediğinde, söz konusu firmalar üretimlerini arttırmak yerine fiyatlarına zam yapmayı tercih edeceklerdir. Çünkü onlar için kâr

maksimizasyonunu sağlayacak en rasyonel karar bu olacaktır.

Bu fiyat zamları enflasyonu hızlandırırken; para ve döviz piyasalarında kontrolün devam etmesi halinde, negatif hale gelen faizler tasarrufları azaltıp tüketimi uyararak enflasyonu bir hız daha verirken; aşırı değerlendirilmiş duruma gelen kurlar, döviz harcamalarını hızlandırarak dış dengeyi ağır biçimde bozacaktır. Ayrıca enflasyonun gelir dağılımını bozan etkileri yanına, negatif faizlerin

Ciddi ve istikrarlı yönlendirme, tasarrufun güvencesidir.

Türkbank, tasarrufun güvencesine ve yönlendirilmesine gösterdiği

özen ve ciddiyetle, ülke ekonomisine büyük katkılar sağlamaktadır. Mutluyuz, gururluyuz.

Daima güvenle,
daha mutlu geleceğe.

TÜRK TİCARET BANKASI
TÜRKBANK

ve aşırı değerlenmiş kurların yarattığı hak edilmemiş rantlar da katılacaktır.

Varsayalım ki, bu sakıncaları gören ve talebi genişleterek piyasaları canlandırıp bu yolla üretim ve yatırımları teşvik etmek isteyen bir yönetim, monopol ve oligopollerı kırıp, faizi ve kurları serbest bırakarak piyasalarda rekabet koşullarını tesis etmiştir. Ancak bu tür bir uygulama dahi ekonominin canlanması için yeterli olamaz. Çünkü şimdi serbest rekabet koşullarında çalışan firmalar, iç talebin genişlemesi karşısında kâr maksimizasyonu sağlamak üzere üretimi genişletmekten başka çare bulamazken, ekonomideki darboğazlar onların bu yöndeki kararlarının gerçekleşmesini engelliyorsa, üretimin artması ve yatırımların genişlemesi yine imkânsız hale gelecektir.

Örneğin bugün Türkiye'de imalat sanayii üretim kapasitesinin ancak yüzde 60 dolayındaki kısmını kullanabilirken bile enerji ve altyapı yetersizlikleri kendini göstermekte, döviz dengesi ise ucu ucuna sağlanabilmektedir. Üretimin ve yatırımların daha hızlı artabilmesi için bu darboğazların aşılması gerekir. Oysa bizzat bu darboğazlar nedeniyle enerji ve altyapı yetersizliklerinin giderilmesi için uzunca bir sürenin geçmesi gerekmektedir. Şu halde böyle bir durumda talebi genişletip iç piyasaları uyararak ekonomiyi canlandırma çabaları, üretim ve istihdam artışından önce enflasyonun hızlanmasına neden olacaktır. Hele Türkiye gibi bir ülkede hem iç piyasalarda serbest rekabet koşulları yok iken hem de çeşitli darboğazlar iktisadi faaliyeti sınırlarken iç piyasaları canlandırarak ekonomiye canlılık getirme uy-

gulaması, yeniden hızlı bir enflasyonist süreci başlatmaktan başka bir sonuç yaratamayacaktır.

Yukarıda anlatılanlardan yararlanılarak ekonominin sağlıklı biçimde canlandırılması için nelerin yapılması gerektiği açıkça önerilebilir:

- Mal, para ve döviz piyasalarına hızla rekabet koşulları getirilmelidir.
- Enerji ve altyapı yatırımlarına öncelik verilmeli, döviz olanakları dikkatli hesaplanarak ağır koşullu ve kısa vadeli borçlardan kaçınılmalıdır.
- Özellikle ikinci koşulun sağlanması zaman alacağından, sabırlı olunarak gereksiz kısa dönemli kalkınma atılımlarından vazgeçilmelidir.

Türkiye ekonomisi akılcı politikalara ağırlık verildiğinde makul bir büyümeyi yürütebilecek güçtedir. Ancak ekonomik yapı, henüz çok daha yüksek büyüme hızlarını gerçekleştirebilecek düzeyde değildir. Ekonominin daha da canlandırılması için, iç piyasanın canlanması gerektiğini savunanlar ya bu gerçeklerin farkında değildirlerdir, ya da kendi çıkarları ile Türkiye'nin çıkarlarını birbirine karıştırmaktadırlar.

Bir kez daha tekrar edelim: Mal, para ve döviz piyasalarında rekabet koşulları yok iken ve çeşitli darboğazlar büyümeye sınırlar koymuşken, iç piyasaların canlandırılması; yalnızca enflasyona, ihracatın ve işi dövizinin durmasına, dolayısıyla yeni bir döviz sıkıntısının doğmasına, gelir dağılımının daha da bozulmasına ve sonunda büyümenin bugünkü hızından da kaybederek bütünüyle durmasına yol açacaktır.

BORUSAN 25. Başarı Yılında
uluslararası bir marka
olmanın onurunu yaşıyor.

BORUDA

GÜVENİN MARKASI

"BORUSAN" DIR.

BORUSAN, yaşamın ve endüstrinin
ayrılmaz parçasıdır.

Gaz, elektrik, su, ısı tesisatlarında,
konstrüksiyon, doğrama, çatı,
cephelerde, otomotiv, bisiklet,
motosiklet yapımında, mobilyada,
ev araçlarında, çelik doğramada,
kimya, ilaç, gıda, kağıt, süt,
meşrubat ve diğer endüstrilerde
taşıyıcı ve iletici
olarak BORUSAN
"temel ürün" dir.

BORUSAN; su ve gaz boruları,
sanayi boruları,

kondansör boruları, profil borular,
paslanmaz çelik borular,
yassı çelik ürünler,
düz ve oluklu galvanize saçlar,
metal kaplı bantlar
dahil olmak üzere
366 çeşit ürünü ile
hizmet vermektedir.

BORUSAN

Meclisi Mebusan Caddesi BORUSAN Binası NO: 523-533 Salıpazarı İstanbul
P.K. : 127 Karakoy Tel : 44 87 50 (9 hatlı) Satış Tel : 45 10 90
Telex : 24190 brs tr /24586 brsn tr.

ekonomik göstergeler

	1981	1982	1983		
			Mayıs	Haziran	Tem.
T. C. MERKEZ BANKASI					
Altın ve döviz mevcudu (milyon \$)	1101.7	921.9	1089.7	1066.8	826.6
Tedavüldeki banknotlar (milyar TL.)	386.4	542.7	496.3	510.5	562.3
Merkez Bankası kredileri (milyar TL.)	920.3	910.5	877.4	900.1	971.3
Hazineye kısa vadeli avans (milyar TL.)	261.9	266.2	280.8	298.4	291.8
BANKALAR (milyar TL.)					
Toplam Mevduat	1948.1	2614.8	2493.0	2560.6	
Ticari	469.8	660.1	498.2	516.8	
Tasarruf	901.2	1508.6	1639.4	1676.1	
Vadesiz Tasarruf	223.5	274.2	388.2	382.4	
Vadeli Tasarruf	677.6	1234.4	1251.2	1293.7	
Resmi	157.4	220.3	244.3	236.3	
Bankalar	111.8	220.4	102.3	121.7	
Diğer Mevduat	8.0	5.3	8.9	9.8	
Toplam Krediler	1391.9	2044.2	2021.0	2177.4	
Tarım	340.2	353.7	367.1	380.2	
Kalkınma Bankaları	63.5	90.5	105.8	109.6	
Küçük Esnaf ve Sanatkâr (Meslek)	63.3	91.7	100.0	104.9	
İpotek Karşılığı (Gayrimenkul)	19.7	34.5	40.2	43.2	
Denizcilik	15.4	34.4	35.5	39.8	
Ticari, Sınai, Sair	880.4	1428.7	1352.0	1478.9	
İller Bankası	9.5	10.7	20.5	20.9	
PARA ARZI (milyar TL.)	872.8	1375.5	1308.5	1340.4	1404.2
FİYATLAR (1963 = 100; Tic. Bak.)					
Toplan Eşya Fiyatları İndeksi	3858.8	4816.5	5426.5	5635.6	5735.5
Gıda Maddeleri ve Yemler	3395.9	4030.6	4465.2	4617.2	4684.9
Sanayi Hammadde ve Yarı Mamul	4630.4	6126.3	7028.6	7333.0	7486.5
İstanbul Geçinme İndeksi	4294.5	5567.3	6301.7	6509.3	6596.9
Ankara Geçinme İndeksi	3523.2	4557.0	5063.7	5140.5	5221.0
DIŞ ÖDEMELER (milyon \$)					
Dışalım	8933.4	8842.0	3725.8	4450.4	5080.0
Dışsatım	4702.9	5746.0	2267.0	2673.9	3025.7
İşçi Dövizleri	2489.6	2186.6	580.9	691.1	

1 — Rakamlar yıl ve ay sonları itibarıyla birikmelidir.

2 — Toplam kredilere ve kalkınma bankası kredilerine, Devlet Yatırım Bankası kredileri dahil değildir.

Günü gelince!

Tasarrufun amacı;
zamanlı/zamansız giderleri
zorlanmadan karşılamaktır.

Tasarrufun amacı;
elinin altında bir kaynak
bulundurmamak... günü gelince
yararlanmaktır.

593 şubesiyle
Yapı Kredi, tasarrufları

gününde verimlendiren
zengin bir kaynak,
güvenilir bir dayanaktır.

**YAPI ve KREDİ
BANKASI**

"hizmette sınır yoktur"

yorumlar

AÇIK OTURUM

KATILANLAR :

- Serbüent BİNGÖL
- Prof. Dr. İstemi ÜNSAL
- Selâhattin ÜZEL
- Özdemir Ali YARAR

YÖNETEN :

- A. Aydın DÜNDAR

çevre sorunu ve çözümüne ilişkin öneriler

DÜNDAR — Hoş geldiniz. Çevre kirlenmesi sorunu son yıllarda özellikle gelişmiş ülkelerde gündeme gelmiş ve giderek bütün ülkeler için öncelik kazanmıştır. Ülkemizde «Çevre kirlenmesi sorunu var mı, yok mu?» tartışması çoktan bitmiş ve olay bütün acılığı ile yaşanır hale gelmiştir. Yirminci yüzyılın bu sevimsiz olgusuna, hastalığına karşı neler yapıyoruz veya yapabiliriz? Yasal durum nedir? Uygulama ne durumdadır? Uluslararası çalışmalar nasıl gidiyor? Ülkemiz bu çalışmalardan etkileniyor mu? Çalışmalara kimler hangi ölçüde katılıyor? Bir yanda dernek ya da vakıf olarak faaliyette bulunan sosyal amaçlı kuruluşlar tarafından yapılan çalışmalar var. Öte yanda kamu hizmeti olarak yürütülen bazı faaliyetler görüyoruz. Çevre kirlenmesi sorununun önlenme-

sinde ve çözümünde büyük projeler yanında küçük fakat olumlu programlar neler olabilir? Halk, toplum, kuruluşlar ve devlet olarak neler yapabiliriz? Bütün bu konuları görüşmek ve tartışmak üzere toplandık. Özellikle şunu belirtmek istiyorum: Çevre kirlenmesi sorunu tartışma konusu edildiğinde; genellikle sorunun çok büyük olduğu, bu nedenle çözüm için büyük çapta projelere ve harcamalara ihtiyaç gösterdiği vurgulanmakta; iş finansman kaynakları bulunması noktasına dayanınca da, bir çeşit umutsuzluğa düşülmektedir. Giderek sorun çözümsüz gibi gözükmektedir. Acaba çok gerekli ama o nispette masraflı ve uzun süreli büyük projeler yanında, hemen uygulanmaya konulabilecek küçük çapta ve daha az harcama ile gerçekleştirilebilecek programlardan ya-

rarlanamaz mıyız? Bu noktanın da açıklığı kavuşturulmasını faydalı buluyorum.

İlk konuşmayı Sayın Serbüent Bingöl'den rica edelim. Bu geniş konuyu genel çizgileriyle belirleyerek bugün bulunduğu noktaya getirsinler. Çevre kirlenmesi bir nüfus artışı problemi midir, yoksa fakirleşmekten doğan bir sorun mudur? Millî geliri düşük olan ülkelerde yaşanan bir olay mıdır? Kültür ve eğitim kaynaklı mıdır? Yani gelişmiş ülkelere has bir sorun mudur? Çünkü özellikle sanayileşme nedeni ile böyle bir iddia da var. Bu noktalara da değinmelerini kendilerinden ayrıca rica ediyorum. Buyurun Sayın Bingöl.

«kirlenilecek suyumuz
ve havamız var; lütfen
ülkemize yatırım yapın»

BİNGÖL — Sayın Dünder, yirminci yüzyılın ikinci yarısı, özellikle büyük felaketlere sebep olmuş olan İkinci Dünya Savaşı, toplumları birçok yeni konuyu gündeme almaya zorladı. Yakın zamana kadar üzerinde durulmamış, hatta tersine düşünceler geliştirilmiş konular, giderek bir sorun olarak karşımıza çıktı. «Çevre sorunu ne zaman ortaya çıktı?» diye düşündüğümde, ilk işaretlerin atom bombasının kullanılması, ondan sonra da atom reaktörlerinin kurulmasının halk yığınları üzerinde uyandırdığı büyük endişe ile başladığı kanısına varıyorum. Geriye dönüp 1930'ları, 1940'ları, bir başka deyişle çocukluk devrimizi düşünürsek; bugün şikâyet ettiğimiz birçok çevre sorununun o günler için bir medeniyet işareti olduğunu görürüz. «Tüten bacalar» deyimini bir ülkenin gelişmişliğinin veya sanayileşmiş olmasının işareti sayırdı. Bu bize

zevk verirdi. Buharlı lokomotif devrini hatırlayan herkes için o dönem ayrı bir değer taşırdı. Şimdi şu 30 yıl zarfında o kadar uzak bir noktaya düştük ki, bırakın tüten bacalardan zevk almayı ya da onların bir gelişmişlik ifadesi etmesini, tam tersine yorumlarda bulunuyoruz.

Çevre sorunu dediğimiz zaman, bunu çok geniş manası ile ele almak mümkün. Zannediyorum ki ülkeler geliştikçe de bunu en geniş manası ile değerlendiriyorlar. Sorunuzun bir bölümüne hemen cevap vermiş olacağım. Ekonomik yapısı gelişmemiş ülkelerde çevre sorunu ancak birbirine çok yakın birkaç konuya inhsar ediyor. Bundan 7 veya 8 yıl önce bir batı ülkesinin gazetesinde, gelişmekte olan bir ülkenin ilanını gördüğümü hatırlıyorum. İlanda özetle şöyle deniliyordu: «Ülkemizde kirlenilecek su ve hava var. Lütfen ülkemizde yatırım yapın.» Bu mesaj bir yandan batının bir tür reaksiyonunun, öte yandan söz konusu ülkenin ekonomik yapısının göstergesi niteliğinde idi. Batı çevre sorunu konusunu, sosyal yaşamın hemen her alanı içinde değerlendirebiliyor. Bu görüşe göre, gürültü, hava kirliliği, su kirliliği ve bunların ötesinde insan yaşamını gerek bugün gerek geleceği açısından tehlikeye atan her şey, bir çevre sorunu olabilir. O kadar ki, batıda bazı ülkelerde gelişmiş olan uyuşturucu madde alışkanlığı dahi bir çevre sorunu olarak telakki ediliyor. Onun getireceği sorunlar dolaylı olarak çevre sorununun içine dahil ediliyor. Batı, insan yaşamının şu andaki noktasını ve gelecek kuşakları düşünerek çevre sorununa çok büyük ölçüde yaklaşmış bulunuyor. Gelişmekte olan ülkeler de, bizi şu anda ne rahatsız ediyorsa, onun çaresini arıyorlar. Bu arada bir miktar da gelecek kuşakları düşünmek gibi bir yaklaşım içinde bulunuyorlar. Çevre kirlenmesi açısından ülke-

AÇIK OTURUMA KATILANLAR: Yukarıdaki fotoğrafta, soldan sağa doğru; Selâhattin Üzel (Elektrik Yüksek Mühendisi, PTT İstanbul Telefon eski Başmüdürü, Türkiye Çevre Koruma ve Yeşillendirme Derneği Başkanı), Prof. Dr. Müh. İstemi Ünsal (İstanbul Teknik Üniversitesi İnşaat Fakültesi Öğretim Üyesi, Çevre Mühendisliği Bölüm Başkanı), A. Aydın Dündar (Okay İç ve Dış Ticaret A.Ş. Murahhas Üyesi), Serbülent Bingöl (Makine Yüksek Mühendisi, Enerji ve Tabii Kaynaklar eski Bakanı, Türkiye Çevre Sorunları Vakfı Kurucu Üyesi, Koray Yapı Endüstrisi ve Ticaret A.Ş. Yönetim Kurulu Başkanı) ve Özdemir Ali Yayar (Kimya Yüksek Mühendisi, Ankara Sanayi Odası eski Başkanı, Eminönü Rotary Kulübü Çevre Sorunları Komitesi Başkanı, Atom Kimya Sanayii ve Ticaret A.Ş. Yönetim Kurulu Başkanı); çevre sorunlarını tartışırken görülüyorlar.

mizdeki durumu yer yer tespit etmiş bulunuyoruz. Zaten vatandaşın gelen şikâyetler konuyu güncel hale getirebiliyor.

Bu giriş sözlerinden sonra şunu ifade etmek isterim: Sorun o kadar hızla gelişiyor ve dünya o kadar hızla küçülüyor ki, artık çevre sorunu konuları bir şehrin veya bir ülkenin sınırlarını da çok aşmış bulunuyor. Bugün gelişmiş ülkeler aracılığı ile bütün ülkelerin katılacağı çevre konferansları düzenlenmektedir. Herhangi bir ülke yahut yöreye has bir çevre sorununun, çok kısa zamanda o ülke ya da yörenin sınırlarını aşabileceği düşünülüyor. Bu durumda aynı sorunun gelecekte tüm küremizi nasıl etkileyebileceği araştırılıyor.

Uluslararası konferanslarda konu böyle bir bakış açısı ve yaklaşım ile ele alınıyor.

DÜNDAR — Şunu söylemek mümkün mü? Çevre kirlenmesi konusu sadece bir sanayileşme veya kentleşme sorunu olmaktan çıkmıştır. Bu şekilde bir yorum yapabilir miyiz? Çünkü çevre kirlenmesi deyince, sorunun kaynağı olarak genellikle sanayileşme ve kentleşmeyi görüyoruz. Sorun gerçekten sanayileşme ve kentleşmeden doğuyorsa, bu gibi ülkelerde tabiatın sadeliğini koruduğunu ileri sürebilir miyiz?

BİNGÖL — Sorunuzun cevabını şurada aramak gerekir. Tabiat kendini daima yeniler; ve dengesini mu-

hafaza etmek için kendi içinde yaşamını sürdüren her türlü canlının ve bu arada insanların kendisine yaptığı zararları telafi etme gayreti içinde olur. Bu denge korunduğu sürece, çevre sorunu fazlasıyla ağırlik taşımaz. Akarsulara katacağımız herhangi bir yabancı madde, gerek havanın ve gerekse toprağın etkisi ile kendi kendini tasfiye edebilir. Ama bugün toplum yaşamı o kadar hızlanmış, insan yoğunluğu o kadar artmış ve endüstride o kadar büyük üretimlere geçilmiştir ki; tabiat bunun etkisini artık dengeleyemez hale gelmiştir. En basitinden şunu düşünelim. Bitkilerle insanların yaşamı arasında çok yakın ilişki vardır. İnsan oksijeni tüketir ve karbon dioksit meydana getirir. Bitkiler ise karbon dioksiti alır ve oksijen verir. Ama yoğunluk aşırı derecede artarsa, bitki-insan dengesi bozulabilir. Giderek oksijen azalması insanlar için bir tehlike meydana getirir. Aynı şey suya katılacak zararlı maddeler için de söz konusudur. Su da gene oksijen alıp verme suretiyle yabancı maddeleri tasfiye edebilir; ama yabancı maddelerin yoğunluğu arttığı takdirde, tabiat artık bu dengeyi koruyamaz hale gelir; bir yerde kendisini kirleten insanlardan intikamını alır. Üstelik tabiatın bir özelliği daha var. Uzun süre direnç gösteren ve insana yardım etmek isteyen tabiatın, bu niteliğini kaybettikten sonra tekrar aslına dönebilmesi, çok kısa bir zamanda yaptığımız o kirletmeden çok daha uzun bir zaman alır.

DÜNDAR — Yani şunun altını çiziyoruz: Çevre kirlenmesi ve çevre sorunu artık sadece gelişmiş ülkelerin sorunu olmaktan çıkmıştır. Gelişmekte olan ülkelerin de sorunudur. Ama çapı değişik olabilir.

BİNGÖL — Çapı değişik olduğu gibi türü de değişik ya da sınırlı ola-

bilir. Gerçekte şehir yaşamının havayı ve suyu kirletmesi, gürültü meydana getirmesi, hemen gözümüze çarpan belirtilerdir. Ama bunun tabiata uzantısı nerede etki yapacaktır? Ne yazık ki bunu kestiremiyoruz.

DÜNDAR — Hele yerel olmaksızın çarçabuk çıkabilecek kirlenme türleri söz konusu ise... Herhalde diğer arkadaşlarımız bu konuyu açıklayacaklardır. Bu tür kirlenmeleri ülkelerin sınırlarında hapsetmek imkanı yok. Bu, giderek kirlenmeye neden olan ülkeleri aşan bir sorun haline gelecektir.

BİNGÖL — Hemen şu misali vereyim. Bu konuda çok önemli bir misaldir. Batının yerleşim ve sayfiye yerleri artık bu niteliklerini kaybetmektedir. Akdeniz, gerek yoğun yerleşmeden dolayı, gerek petrol çıkış noktası olması bakımından, dünyanın diğer denizlerine nazaran 15 defa daha kirlidir. Bu, artık sadece bir ülkenin meselesi değildir. Çevre ülkelerinden herhangi birinin getirdiği kirlilik, birçok ülkeyi etkileyebiliyor.

DÜNDAR — Sayın Bingöl konunun genel takdimini yaptılar. Bir de ülkemizdeki bazı görüntüleri var. Bu konuda kamuoyu fevkalade hassas hale gelmiştir. «Türkiye'de bir çevre kirlenmesi sorunu var mı, yok mu?» tartışması artık kesin olarak yapılmıyor. Günlük başına da intikal eden örnekleriyle bu olay yaşanıyor. Hatta 11 Ağustos 1983'de yayınlanan 2872 sayılı Çevre Kanunu da bu ihtiyaçtan doğmuştur. Sayın Üzel, sizce sorunun çözümünde bu çıkan yasa başlıbaşına yeterli midir? Sorunun çözümü için toplum olarak daha neler yapabiliriz? Konuşmaya başladığım zaman altını çizdiğim gibi, büyük projeler yanında küçük programlardan da yararlanılabilir mi?

çevresi için yarar ve zarar kaynağı olan insanın önemi ve ağırlığı üzerinde durmadan, onu yeterince eğitmeden, çevre sorunları çözülemez

ÜZEL — Sayın Dünder, izin verirsiniz konuşmama çevre sorunları ve mahiyeti hakkında kısa bir tarifler girmek istiyorum. Çevre sorunları hakkında çeşitli tarifler yapılabilir. Çevre sorunlarını; «Birçoğu birbirine bağlı ekonomik, sosyal ve sağlık yönleri bulunan; çözümleri çok kez çeşitli görüşlerin, disiplinlerin, ileri teknolojilerin entegre uygulamalarını, bunun için de belirli eğitim ve kültürü gerektiren; gerçekten çok ilginç fakat aynı zamanda bütünüyle çok komplike tabiat olaylarıdır.» şeklinde tarif etmek mümkündür.

Aslında çevre sorunları bakımından asıl üzerinde durulması gereken nesne insandır. Bütün kamu hizmetleri çevrede yaşayan insan için yapılır. Çevresi için yararlı olduğu kadar zararlı da olabilen insanın önemi ve ağırlığı üzerinde durmadan, onu yeterince eğitmeden çevre sorunlarına çözüm bulmak mümkün değildir. Bugüne kadar da mümkün olamamıştır. Gerçekten çevreyi kirleten de, bozan da; temizleyen de, geliştiren de hep insandır. Sokağa tüküren, çöp atan, suları kirleten odur; aksine çevresini tertemiz, yemyeşil, düzenli ve sağlıklı tutan gene odur. O halde çevre sorunlarına gerçekçi ve köklü çözümler getirmek istiyorsak; dünyanın tek hâkimi ve eşsiz gücü olan insanı önemle ele almak, onu başka konularda olduğu gibi çevre koruması konusunda da yeterince eğitmek, hatta gerektiğinde ceza vermek

suretiyle yönlendirmek zorundayız. Gelişmiş ve uygar batı ülkeleri, bu eğitim konusunu, bu eğitim - ceza sentezini önemle ve ciddiyetle ele aldıkları için, birçok zorluklara rağmen çevre sorununun çözümünde başarıya ulaşmışlardır. Aynı ülkeler bu amaçla, ilgili kamu kuruluşları ve belediyeler ile halk arasında aracı olan, geniş halk kitlelerini hiçbir politikaya sapmadan temsil eden gönüllü kuruluşlarla, yani derneklerle

Selâhattin ÜZEL

işbirliğine büyük önem vermektedirler. Fakat ne yazık ki Türkiyemizde, bütün yaşantımız boyunca, çok gerekli olduğu halde, çevre konusuyla ilgili okul ve halk eğitimine istenilir biçimde yaklaşamamıştır. Konu, basında ve TRT'de ara sıra ele alınmakta; ancak çıkan yazılar, yapılan konuşmalar ve bazı özel yayınlar, büyük halk kitlelerini yönlendirmek hususunda çok yetersiz kalmaktadır. Bunu kesinlikle burada vurgulamak istiyorum. Bizdeki bu büyük boşluğun, yetersizliğin başlıca sebeplerini şöyle özetlemek mümkün: Devlet,

çevre koruma konusunda, geniş halk kitlelerinden yararlanmayı düşünmeden, sadece yasalarla ve bürokratik organizasyonlarla sorunların çözülebileceğine inanmaktadır. Yeni çevre kanunu da bunu açıkça kanıtlamaktadır.

DÜNDAR — Yani cezalarla demek istiyorsunuz.

ÜZEL — Eğitimi dikkate almadan, cezalandırma yolu ile... Kaldı ki bu cezaların istenilir şekilde uygulanabilmesi için, evvela ceza unsurlarının ya da cezayı gerektiren hususların yetkili organizasyonlarla takip edilmesi gerekir. Denetlenmesi gerekir.

DÜNDAR — Yani temelde bir eğitim eksikliği söz konusu. Bunu denetim eksikliği izliyor.

ÜZEL — Evet. Bu bakımdan devlet çıkardığı yasalarla ve kurduğu organizasyonlarla, konunun asıl sahibi olan unsura, yani insana gereken önemi vermemektedir. Diğer bir nokta da şudur: Çevre koruma hizmetlerinin başlıcalarını yapan belediyelerle halk kitleleri arasındaki bağlantı veya bütünleşmenin, ancak gönüllü kuruluşların aracılığı ile sağlanabileceği hususu, maalesef anlaşılammamaktadır. Özellikle belediyeler tarafından, bu tür gönüllü kuruluşların girişimleri, âdeta işlerine müdahale gibi düşünülmektedir. İhtiyacın büyük olmasına rağmen, çevre kirlenmesini önlemek amacıyla değişik alanlarda katkıda bulunmak ya da ilgililere yardım etmek isteyen gönüllü kuruluşların olumlu girişimleri, ne yazık ki rağbet görmemektedir.

DÜNDAR — Burada bir hususa işaret etmek istiyorum. Birtakım gönüllü kuruluşlarımız var. Bu kuruluşlar çevre kirlenmesini önlemek için ya da çevrenin korunması ko-

nusunda kendi çaplarında birtakım faaliyetlerde bulunuyorlar. Fakat belediyeler bu kuruluşlara gerekli önemi vermiyorlar. Ben konuşmanızı böyle anladım. Acaba yanılıyor muyum?

ÜZEL — İzin verirseniz biraz daha açıklayayım. İster istemez uygulamadan söz edeceğim. Benim görevli olduğum dernek faaliyetini 11 yıldır sürdürmektedir; büyük bir teknik ve bilimsel kadroya sahiptir. Bu kadroya üyemiz olmayıp, konuya yakınlık duyan dernek dışından kişiler de dahildir. Bugüne kadar yirminin üstünde bilimsel toplantı, sempozyum ve açık oturum düzenledik. Başta hava ve su kirliliği olmak üzere çeşitli çevre sorunları üzerine eğildik. Sanayi kuruluşlarının yaptığı kirlilikleri, yeşil alanları ve benzeri konuları ele aldık. Özellikle Boğaziçi ve Haliç gibi, spesifik fakat yoğun çevre sorunları açısından birer laboratuvar niteliğinde olan örnekleri gündeme getirdik. Sorunuza cevap olarak arzetmek istiyorum. Belediyelerce, hayati önemi olan bu konular, umduğumuz ilgiyi ve rağbeti görememiştir. Meselâ İstanbul Belediyesi'nde çeşitli iş kollarıyla, planlamayla, imar durumuyla, yeşil alanlarla ilgili bölümler var. Bu bölümlerde görevli olanları eğitmek için müracaat ettik. Seminerler yapalım dedik. Bu da rağbet görmedi. Yani gönüllü kuruluşlar, kamu kuruluşları ve özellikle belediyeler tarafından benimsenmiyor. Halka dayanarak, teknik ve bilimsel kuruluşlara dayanarak, bunlardan kuvvet alarak kamu kuruluşları ve belediyelere yardımcı olmak istiyoruz. Bunu yaparken de büyük ve çok yanlış bilimsel projeler değil, Boğaz örneğinde olduğu gibi belirli ve kolay projeler üzerine eğiliyoruz. Detaya kadar inerek projeyi hazır bir şekilde ilgili mercilere sunmak istiyoruz. Fakat bu çalışmaları, kamu kuruluşlarını

yönetenler, sınıırım işlerine müdahale gibi kabul ediyorlar.

DÜNDAR — Bir hususu daha öğrenmek istiyorum. Boğaziçi ya da Hallç projesiz, tabii mahiyetini iyil bilmeden soruyorum, çok iddialı ve yüksek maliyetli projeler olabilir. Sınıırım bir Hallç'in temizlenmesi projesine veya genel deyişle Hallç'in

A. Aydın DÜNDAR

temizlenmesine kimse hayır demiyor. Ama «Parayı nereden bulacağız?» sorusunun cevabını veremiyoruz. Sizin bu projeleriniz maliyet yönünden birtakım ucuzluklar mı getiriyor? Yapılabilirliği var mı? Bunları öğrenmek istiyorum.

ÜZEL — Şimdi efendim. Hallç'e nazaran Boğaz, şüphesiz daha ümitli bir durum gösteriyor. Bu bakımdan öncelikle Boğaz'ı ele almış bulunuyoruz. Bu konuda sempozyumlar ve konuyu yerinde araştırmak üzere vapur gezileri düzenledik. Uzmanları, bilim adamlarını ve yöneticileri harekete geçirdik. Proje böyle oluştu.

Boğaz açısından başta gelen çevre sorunu deniz kirliliği. Bunu kaçak inşaat, ağaçların kesilmesi ve yeşil sahalardan yok edilmesi gibi konular izliyor. Boğaz'da çevre sorununun çözümüne yaklaşımımız şöyle oldu: Bilindiği gibi Boğaz'da dört ilçe var. Kaymakamlıklar, belediye şube müdürlükleri ve mahalle muhtarlıkları var. Bize bağlı gönüllü mahalle temsilcileri vasıtasıyla, tabii zabıta ve güvenlik teşkilatının denetimi altında, çevrede gözlemlerde bulunacak, kaçak bir inşaat, ağaç kesimi, yeşil alanın yok edilmesi, denize ya da karaya çöp atılması gibi bir olay karşısında duruma müdahale ederek, ilgili mercilere haber verecektik. Boğaz'da bu şekilde organize olmayı düşündük. Tabii bu gibi faaliyetler, sadece insan gücüne dayanan fahri çalışmalarlardır. Ceza vermek gibi bir ehliyetimiz yok. Gönüllü vatandaşlara dayanılarak yürütülen; gözleme, izleme ve duyurmadan ibaret bir çalışma. Kampanya için gerekli ön hazırlıklar tamamlandı, afişler hazırlandı ve iki yıl kadar önce proje belediyeye sunuldu. Maalesef benimsenmedi. Sınıırım bazı kötü örnekler yüzünden derneklere karşı bir güvensizlik var.

Haliç projesine gelince... Haliç, çok daha komplike bir konu. Biz bu konuda kuşkusuz Boğaz'daki kadar serbest değiliz. Haliç çevre bakımından aşağı yukarı ölmüşe yakın bir durumda. Boğaz ise henüz tehlikeli bir hastalık safhasında. İstanbul Teknik Üniversitesi, Boğaziçi Üniversitesi de bu konularda çalışmalar yapmıştır. Biz de 5 Haziran Çevre Günü dolayısıyla gündemimize Haliç konusunu almıştık. Yararlı çalışmalar yapıldı ve sonuçlar ilgililere sunuldu.

DÜNDAR — Sayın Ünsal, konuyu biraz da teknik yönden açmak istiyorum. Amacım, çevre kirlenmesi

sorununun sanayi ile olan ilişkilerine değinmek. Sanayileşme toplum kalkınması açısından kaçınılmaz bir olay. Fakat gerekli önlemler alınmazsa kirlenmeye yol açabiliyor. Sınai yatırımların maliyetini çokça artırmadan çevre kirlenmesini önleyecek birtakım teknik gelişmeler var mı? Bu konuda gelişmiş ülkelerdeki uygulamaları açıklamanızı rica ediyorum. Bu arada bir noktayı daha öğrenmek istiyorum. Hızlı kentleşme gerçekleşirken uygulanan bazı mimari projeler, benimsenmeyen sonuçlar doğurdu. Konut ve işyeri olarak, büyük şehirlerde çevreye uyum sağlamadan rasgele inşa edilen binalar, Anadolu'da gözlemlediğimiz kültüre dayalı olarak yapılan inşaatlar; çevre kirlenmesi olarak telâkki edilebilir mi?

gerçekte hiçbir ortam saf değildir; kirlenme, doğanın ekolojik dengesinin insan etkisi ile bozulması ve zararlı hale dönüştürülmesi olayıdır

ÜNSAL — Konuşmama geçmeden önce kirlenmeyi vurgulamak istiyorum. Kirlenmenin tanımını üzerinde durursak, konuyu daha rahat takip etmek şansımız olacak. Özellikle sanayi ile kirlenme arasındaki ilişkiyi daha rahat izleyebileceğiz. Aslında doğada hiçbir ortam mutlak anlamda saf değildir. Adına isterse- niz toprak deyin, isterseniz su deyin; bir yerde içine bir şeyler karışmıştır. Bu bakımdan Sayın Bingöl'ün de belirttikleri gibi özellikle kirlenmeyi tanımlamamız lâzım. Kendileri «Tersi düşünülmüş konuların giderek sorun olduğu anlaşıldı.» şek-

linde bir ifadede bulundular. Ben ona gayet enteresan bir örnek vermek istiyorum: Bugünkü Mezopotamya. Bir zamanlar bütün yöreyi besleyen araziler bugün çöl görünümündedir. Bunun nedeni, yapılmış olan bilinçsiz sulamadır. Aslında sulamanın bir kirlenme olduğunu başlangıçta düşünmek insana çok ters gelen bir örnek. Ama iklimin sıcak oluşu, drenajsız sulama yapılması, zeminde tuz birikimine sebep olmuştur ve bugün arazi çöldür, kuraktır. Şu anda o araziye tekrar kazanma çalışmaları içindeler ve bunun ancak yirmi yıl sonra sonuç verebileceğini tahmin ediyorlar.

Dolayısıyla kirlenmeyi doğrudan doğruya endüstriyel veya evsel atıklar şeklinde değil, bilinçsiz davranışların sonucu olarak düşünmekteyiz. Bilinçsiz derken, yanlış demek istemedim. Çünkü zamanında Mezopotamya'da sulama yapanlar, nesiller sonra böyle bir sorunun ortaya çıkacağını düşünmemişlerdir. Düşünmüş olsalardı, muhtemelen başka birtakım davranışlar, çareler arama içerisinde bulunurlardı. Bu tür sorunlar aslında dünyanın birçok yerinde var. Birleşik Amerika'da var. Çin'de çok fazla var. Rusya'da var. Henüz ülkemizde büyük boyut kazanmış değil, ama toprağın tuzlanması ve çoraklanması bir kirlenme olayıdır.

Böyle olunca kirlenme problemi nasıl tanımlamalıyız? Doğanın kendine özgü bir ekolojik dengesi var. Biraz önce Sayın Bingöl de vurguladı. İşte bu ekolojik dengeye insan etkisi ile bozacak ve zararlı hale dönüştürecek olayları kirlenme olarak tanımlamak lâzım. Yoksa biraz önce de belirttiğim gibi doğada hiçbir ortam saf değildir. Tertemiz diye içtiğiniz suda birtakım başka şeyler vardır. Az sert deriz, çok sert deriz. Dolayısıyla hiçbir şey mutlak anlamda saf değildir. İşte siz bu do-

zahi insan katkısı ile zararlı düzeye çıkardığımız anda bunu kirlenme olarak tanımlamamız gerekiyor.

DÜNDAR — Bu noktada şöyle bir itiraz olamaz mı, Sayın Ünsal? Sanayileşme bir nevi ekolojik dengeli bozma olayı değil mi? Çünkü fuel-oil'u yatağından çıkarıyorsunuz, yakıyorsunuz. Haliyle çevreye daha çok karbon dioksit veriyorsunuz. Yani ekolojik dengede yerin altındaki petrolün fışkırarak yanması çok nadir bir olay.

ÜNSAL — Tabii, o konuya gireceğim. Kirlenme olayını bu şekilde tanımladıktan sonra sınırlamalara geçebiliriz. Biraz önce kentleşme-

Prof. Dr. İstemi ÜNSAL

den bahsettiniz. Sanayileşmeyi bir neden olarak görmeyi düşündünüz. Fuel-oil köyde de yakılıyor. Fakat köyün kirlenmesi olayından pek bahsetmiyoruz. Dolayısıyla konuyu endüstrinin katkısı şeklinde ele almak lazım. Kirlenmenin bu tanımından sonra, kirlenme etkenlerinin

neler olduğunu düşünebiliriz. Şu anda biraz önce sözünü ettiğiniz mimari olayın değil, havanın, suyun ve toprağın kirlenmesi üzerinde duruyorum. Tabii bir yerde gürültü ve görünüş bozukluğu da birer kirlenmedir. Ama şu aşamada bunu gözönüne almıyorum.

Güncel anlamda kirlenmenin nedenlerini evsel veya endüstriyel atıklara atfetmek mümkündür. Oysa ikisi arasında karakterleri bakımından çok büyük fark var. Evsel atıklar aşağı yukarı karakterleri belli olan bir atıktır. Organik yapıdadır. Endüstriyel atıkların en büyük özelliği ise, aynı endüstri grubundaki atıkların dahi birbirlerinden farklı özellikler arzemesidir. Endüstri gruplarının atıkları birbirlerinden farklıdır. Bunun çeşitli nedenleri var. Geçen gün kâğıt sanayii ile ilgili bir toplantıda idim. O toplantıda verdiğim bir örneğe değinmek istiyorum. Kâğıt üretiminde kullanılan çeşitli prosesler, yöntemler var. En eski sülfüt yönteminden başlayıp bugünkü kraft örneğine gelinceye kadar... Proseslerin farklı olması, imalatta kullanılan malzemelerin de farklı olmasına sebep oluyor. İmalat teknolojisi farklı. Türkiye'de şu anda yirmi civarında fabrika var. Fabrikalardaki üretim de farklı. Çok enterasan bir şey daha söyleyeyim. Yerleşim alanları da farklı. Yerleşim alanlarının farklılığı, arıtma ameliyesinde farklı sistemler kullanmalarını gerektiriyor. Bunun sonucunda da ortaya farklı atıklar çıkıyor. Dolayısıyla endüstriyel atıkları tamamen ayrı olarak ele almak lazım. Her bir endüstri grubu için birtakım tanımlamalar yapılabilir. Ama bu çok genel düzeyde olur. Aynı bir endüstri kolunun içindeki farklı gruplar, farklı üniteler için dahi problemin tek tek ele alınması lazım.

Benim bu açıklamam, sizin so-

ularınızdan bir başkasına daha cevap teşkil ediyor. Çevre kirlenmesinin sanayi ile ilişkisine değinerek, yatırımların maliyetini çokca artırmadan sorunu çözebilecek teknik gelişmeler olup olmadığını sormuştunuz. Biraz önceki açıklamam, her bir problemin tek olarak ele alınması gerektiğini gösteriyor. Kâğıt endüstrisi için şöyle genel bir sistem, diğer bir endüstri dalı için böyle genel bir sistem söz konusu olamıyor. Bu mümkün değil. Her birini tekil olarak ele almak lâzım.

DÜNDAR — Yani sorunun çözümlü küçük maliyetlerle mümkün değil mi diyorsunuz?

ÜNSAL — O anlamda konuşmuyorum. Kâğıt endüstrisi için A.B.D.'nin 1979'a kadar yaptığı korunma ödemesini çok yeni bir konu olduğundan hatırlıyorum. Bu ülkede 1979'a kadar kâğıt endüstrisi atıklarının tasfiyesi için harcanmış olan para 4.7 milyar dolardır. Sanırım aynı endüstri kolunun 1981 yılı harcaması 230 yahut 280 milyon dolar, 1982 yılı harcaması ise 336 milyon dolar civarındadır. 4.7 milyar dolar dediğiniz anda Türkiye bütçesinin üçte biri eder. Yani Türk Lirası'na çevirdiğiniz zaman korkunç bir rakam. Tabii buna karşılık A.B.D.'nin kâğıt üretimi dünya üretiminin % 43'ü. Dolayısıyla rakam büyük çıkıyor. Korunma için harcanan paranın kâğıdın maliyeti içindeki payı ise % 14 civarındadır.

DÜNDAR — Oldukça büyük bir oran ve büyük bir rakam.

ÜNSAL — Ondan sonraki kısmı kaybetmek istemiyorsak, bir yerde onu kabullenmek zorundayız. Sorularınızdan bir tanesi çirkin mimari projeler yapmak üzerineydi. Aslında gürlüğü de bir kirlenme olduğuna göre, insanın gözünü rahatsız eden bir şeyin kirlenme olacağı açıktır.

Ama bunun sebebini mimarlardan çok inşaat sektöründe, o inşaatların yapıldığı sıradaki birtakım bocalamalarda aramakta yarar var kanısındayım.

DÜNDAR — Bu konu, diğer ana meselenin karşısında fantazi gibi gözüküyor. Çünkü maddesel kirlenme insan sağlığı ile doğrudan ilgili. Biçimsel bozulma göz zevkine, diğeri ise sağlığa yönelik. Zehirlenmeden de öte bir olaya karşı karşıyayız. Birtakım yeni hastalık türleri insan neslini tehdit ediyor. Ama öte yan-

Abonelerimize ve Okurlarımıza Duyuru

Artan maliyetler ve ağırlaşan piyasa koşulları nedeniyle; **Banka ve Ekonomik Yorumlar Dergisi** Ekim 1983 sayısından itibaren 200.— TL.'na satılacaktır. 12 sayı için :

Yıllık abone : 2400.— TL.
Öğrenci aboneliği : 1200.— TL.

Abone bedelleri posta ile adresimize gönderilebileceği gibi, aşağıda sayıları belirtilen İstanbul'daki banka hesaplarımıza da yatırılabilir.
İş Bankası Türbe Şubesi : 1541
Akbank Türbe Şubesi : 4512
Ziraat Bankası Beyoğlu Şubesi : 768
Zorunlu olan bu fiyat artışlarını, abonelerimiz ve okurlarımızın anlayışla karşılayacaklarını sanıyoruz.

Not : 1983 yılı için önceden abone olan okurlarımızdan, ayrıca fiyat farkı alınmayacaktır.

Banka ve Ekonomik Yorumlar Dergisi

dan da dünya nüfusu çok hızlı artıyor. Bu bakımdan sanayileşme, daha doğrusu toplu üretim bir zorunluluk haline gelmiştir. Bu nüfusu beslemek, giydirmek, yaşatmak için toplu üretimden başka çare yoktur. Böyle olunca da sanayileşmekten geri duramıyoruz. Duramayacağız da. Bunu özellikle tartışmak istiyorum. Acaba tabiatı korumak ya da kirliliği gidermek ile sanayileşme arasındaki dengeyi nasıl kuracağız? Bu konuda çeşitli öneriler var. Sizin biraz önce burduğunuz gibi, kâğıdın maliyetinin % 14'ünü harcıyabilerseniz, atıkları tasfiye edebiliyorsunuz. Ama dünyadaki fakirlik ve zenginlik dengesi buna izin vermiyor. Acaba daha ucuz maliyetli çözümler yok mu? Yani teknolojiyi bu yönde geliştirme şansı yok mu? Aksi halde umutsuzluğa düşeceğiz ya da kirliliğe razı olacağız. Yani bir fasit daire ile karşılaşıyoruz.

ÜNSAL — Aynı kanıda değilim. Yani bir umutsuzluğa düşmenin nedenlerini ben anlayamıyorum. Bir kere şu anda Türkiye'yi sanayileşmiş ülkelere göre daha şanslı görüyorum. Çünkü onların daha geç hissettiklerini biz çok daha erken hissetmiş durumdayız. Belki ilk kâğıt fabrikası kurulurken arıtma tesisi hiç düşünülmemişti. Ama şu anda Türkiye'de yapılan bütün fabrikalar bunu düşünmek zorundadır. Aslında bunu düşünmek, sanayicinin işine gelmiyor. Yatırım ve maliyete katkısı bakımından. Ama bir yerde de gerçeği kabullenmek zorundayız.

DÜNDAR — Sayın Ünsal, Amerika'da bu konu yasal birtakım katı kurallara bağlı oluyor. Bizde de biraz önce sözünü ettiğim yeni Çevre Kanunu var. Daha önceki çalışmalar, hıfzıssıhha kanunlarına göre yürütülüyormuş. İlk defa spesifik bir yasa bu iş için çıkmış durumda. Yasa

daha çok endüstriye yönelik birtakım cezalar getiriyor. Ayrıntıya girmek istemiyorum. Yasanın endüstri atıklarının arıtılması konusunda neler getirdiğini, fazla incelemediğim için bilmiyorum. Fakat karşımızda görünen bir olay var. Endüstrileşme İstanbul'da Haliç civarında başlamış, Haliç bitmiş. Sonra karşıya Gebze'ye ve İzmit körfezine sıçramış, orası bitmiş. İzmir artık bir Kordonboyu şehri olmaktan çıkmış. Şimdi sanayileşme nereye gittiye, orası bu olayı yaşamıştır. Yani, bizden önce endüstrileşen ulusların tecrübelerine rağmen gerekli önlemleri alamamışız. Benim umutsuzluktan kastım bu. Acaba bundan sonrası için neler yapabiliriz?

doğayı koruma ile sanayileşme arasında denge kurmanın tek yolu, insanın bilinçlenmesidir

ÜNSAL — Bundan sonra neler yapılabileceği konusunda biraz önce Sayın Üzel çok iyi biçimde ele aldılar. Aslında çözüme varmak için herşeyden önce bilinçlenmek lâzım. Yani endüstrinin sahibi olan kimse, bu konuya içinden gelerek eğilmeli. Size şöyle bir örnek vermek isterim. Kış aylarında, Sayın Devlet Başkanı'nın daveti üzerine Türkiye'ye bir Japon heyeti geldi, hava kirlenmesi ile ilgili olarak. Bu heyetten 4 kişi hafta sonunda İstanbul'u ziyaret etti. Ankara'da kalan grup üyeleri çalışmalarına orada devam edeceklermiş. Buraya gelenler üniversitelerle temas etmek istiyorlardı. Pazar günü bir üniversite öğretim üyesinin evinde toplandı. Vali Muavini Sayın Adnan Kızıldağılı da orada idi. Şöyle bir soru yöneltti: «Anladığımıza gö-

re Japonya birtakım kontrol mekanizmalarına sahip. Endüstri atıklarını kontrol etme çarelerini arıyorsunuz. Muhtemelen bunları otomatik olarak kontrol eden aletler de var. Peki siz onları nasıl kontrol ediyorsunuz? Yani endüstri, kuruluşu sırasında bunları inşa eder. Ama işletme aşamasına geçildiğinde bu arıtma tesisleri bir maliyet getirir. Personel, bakım ve işletme masrafları gibi... Eğer bunlarda herhangi bir arıza olursa, işletme sahibi bunu fırsat bilip arıtma düzeninden vaz geçmez mi?» Bu soruyu Japonlara anlatmak mümkün olmadı. Adamların aklı böyle bir şeyi kabul edemiyordu. Israrla «Tesisler işler.» diyorlardı. Yani orada endüstrinin sahibi konuyu benimsemiştir. Ona göre fabrikadan çıkan atık mutlaka arıtılmış olmalıdır. Herhangi bir arıza söz konusu olamaz. Başka bir deyişle biraz önce bahsettiğim % 14 maliyet artışı olacaktır. Gelişmiş ülkelerde bu, kaçınılmaz bir maliyet olarak telâkki ediliyor. Biz de kaçınılmaz bir maliyet olarak kabul edeceğiz. Yatırıma harcadığımız, hammaddeye harcadığımız para gibi, buna da katlanacağız. Çünkü başka çare yoktur.

BİNGÖL — Bir soru yöneltmek istiyorum. Biraz uzunca olacak. Şu andaki duralamayı bir yana bırakırsak, sanayileşme bakımından Türkiye'yi hızla geliştirmek olan bir ülke kabul edebiliriz. Gelişmiş ülkelere nazaran Türkiye'nin farklı bir durumu var. O ülkelerdeki kuruluşlar yerleşmiş, çok büyük müesseseler. Dolayısıyla kârlarından bir miktarını arıtma tesislerine ayırabilirler. Türkiye'de kurulmakta olan sanayi ise henüz başlangıç döneminde. Yatırımı kendisi önem taşıyor. Üstelik amortisman miktarları yüksek. Buna bir de alınacak tedbiri eklediğiniz anda, dünyaya açıldığımız bir dönemde, rekabet gücünü kaybeder.

Buna karşılık Türkiye'nin bir şan-

sı var. Bilindiği gibi yatırımları yaymak ve az gelişmiş yörelere kaydırmak için birtakım teşvik tedbirleri getirilmiş bulunuyor. Yani çevre sorunu gözönünde tutularak Türkiye'de, sanayi yeni bir yerleşme planına bağlanabilir. Şu anda Haliç'de ve İzmit Körfezi'ndeki durum, sanayi yoğunluğundan ileri geliyor. Üstelik bu iki bölgede sanayi hâlâ önleyebilmiş değiliz, «Zararsızdır, kirlenmesi azdır.» diyoruz ve birtakım sanayi oralarla yerleştirmeye devam ediyoruz. Oysa bu iki bölgede sanayi yoğunluğu, hava ve su kirlenmesi dışında başlı başına bir çevre sorunu yaratıyor. Meselâ trafiği ele alın. İstanbul - İzmit yolu bir felakettir. İleriye dönük olarak düşünür, Türkiye'nin sanayileşmenin başında olduğunu göz önünde tutarsak; sanayi keşafetten kurtarmak, çıkar yollardan biri olur mu diye düşünüyorum. Haliç'i ele alalım. Başlangıçtan beri tüm sanayi kolaları oraya yerleşmiş. Mezbaha, deri sanayi, tersane ve sayamayacağımız kadar çok fabrika... Bu keşafet olmasaydı, örneğin tek bir tersane ya da bir iki sanayi kuruluşu Haliç'i berbat edemezdi. Bir yerde tabiat bunları yenme gücünü kaybedince, ortaya çevre sorunu çıkıyor.

Sanayinin bundan sonraki gelişmesinde, çevre sorunu yaratacak sanayi dağıtmak gibi bir yaklaşım içine giremez miyiz? Üstelik gelişmiş batı ülkeleri, çevre sorunu yaratacak ve kendileri için teknolojik açıdan fazla anlam taşımayan sanayiden artık uzaklaşıyor. Bu gibi sanayileri geliştirmek olan ülkelere kaydırmak istiyor. Dolayısıyla çözüm bekleyen sorun bizim önümüzdedir. Siz A.B.D. için kâğıt sanayiinde % 14 oranından söz ettiniz. Ben Japonya'da bir televizyon ekranı fabrikasını gezdim. Kirlenme konusu fazla değildi. Bir baca, birtakım prosesten geçen sular ve yağların temizlenmesi

söz konusu idi. Tamamı 45 milyon dolarlık bir yatırım. Ayrıca 5 milyon dolar da hava ve su kirliliği için yatırım yapmışlar. Yani arıtmanın maliyeti % 10'u geçiyor. Sormak istediğim şu: Dünyaya yeni açılan

Serbüilent BİNGÖL

bir sanayi ülkesi olarak, bu yükü daha işin başında iken taşımamız mümkün mü? Eğer mümkün değilse, sanayiın yaygınlaştırılması için bir başka teşvik yolu bulunamaz mı?

ÜNSAL — Zannedersem soru bana yöneltildi. Tabii onun hem avantajlı hem de mahzurlu tarafları var. Bugün meselâ deri endüstrisi için böyle bir eğilim görüyoruz. Bütün deri endüstrisinin Tuzla'ya taşınacağı söyleniyor.

BİNGÖL — Tabii o da isabetli değil. Tartışılabilir.

ÜNSAL — Biraz önce her endüstrinin farklı arıtma sistemi gerektirdiğini, hatta aynı endüstri grubunda dahi ünitelerin tek tek

farklı sistemlere gereksinimi olduğunu belirttim. Bununla beraber birtakım ortak yöntemlerin bulunduğunu da söyledim. Bu bakımdan tüm deri sanayiini Tuzla'ya taşıdığımız anda, haliyle herbir arıtma tesisi ilk tasfiyesini kendisi yapacaktır. Ondan sonra ortak arıtmaya girilecektir. Böyle tek bir ünite ile daha basit bir çözüme gitmek mümkündür. Ama o takdirde de ortaya şöyle bir sorun çıkar: Bu defa yaptığınız tesisin kapasitesi büyük ve deşarj noktasında bir andaki yoğunluğun artışı çok daha fazla olur. Aslında sizin söylediğiniz konu İstanbul'da şu anda ele alınmış durumda. Üç tane yeni sanayi organizasyon bölgesi kuruluyor. Birincisi Tuzla bölgesi, İkincisi Dudullu, üçüncüsü Çerkezköy bölgesi.

BİNGÖL — Bu mikro ölçüde bir yaymadır. Ben bunu makro ölçüde düşünüyorum. İstanbul zaten yükünü almış bir şehirdir. Böylece şehrin 20 - 30 kilometre mesafesine hem yerleşme hem de nüfus yoğunluğu bakımından yeni bir yük getiriyoruz. Gerçekte sorunu çözmüş olmuyoruz.

DÜNDAR — Bu konuda şunu söylemek istiyorum. Biliyorsunuz, bu bölgeler için teşvik yoktur. Bu bir nevi özendirmedir. İstanbul'da bugün yeni yatırım için çok az istisnalar dışında teşvik alamazsınız.

ÜNSAL — Dudullu, Tuzla ve Çerkezköy'e özendirme ve teşvik var. Yalnız Haliç yöresindeki sanayi kuruluşları oraya gidecek. Onlara birtakım kolaylıklar gösterecekler. Ben Türkiye'nin avantajı olan birşeyi söyleyeceğim. Tabii siz demin rekabet konusuna değindiniz. O bizim için büyük bir handikap. Yalnız bizim de şu avantajımız var. Onların geçirdikleri tecrübeleri değerlendirecek potansiyel şu anda Türkiye'de mevcut. Aynı şeyi tekrarlamak durumunda değiliz. Tabiiyle eğer akıllı davranırsak.

DÜNDAR — Dilerseniz, bir hayli suçladığımız sanayi temsilcisi olan arkadaşımızın da görüşlerini alalım. Sayın Yazar, üstelik kimya sanayiinde faaliyette bulunuyor. Yani kirlenme konusunda en çok itham edilen endüstrinin temsilcisi. Gerçekte nedir endüstrinin bu kirlenmedeki payı? Endüstri bundan arınmak için neler yapıyor? Bu konuda ne gibi önerileriniz var, Sayın Yazar?

BİNGÖL — Ben bir şey söyleyebilir miyim? Sanayii bu konuda tam sorumlu görmüyorum.

ükemizde çevre kirlenmesinin başlıca kaynakları meskenler ve motorlu araçlardır; endüstrinin de olumsuz katkıları vardır, ancak sanıldığı kadar büyük boyutlarda değildir

YARAR — Kanaatimca biz çevre kirliliğinin detay meselelerini incelemeden evvel bunun prensiplerini, tabiri caizse felsefesini bilmemiz gerekir. Ana strüktürlü kavradıktan sonra onunla ilgili detaya girebiliriz. Zannediyorum ki Türkiye'de konu makro seviyede henüz daha tam manası ile bilinmediği için, kanunlar acayip çıkıyor. Hareketler, teşebbüsler kısır oluyor. Her kafadan bir ses çıkıyor. Böylece toplumda bir karışıklık ve kargaşa kendisini gösteriyor. Bugün çevre kirliliği dünyanın ele aldığı büyük bir sorun. Sanayileşme ile şehirleşme çoğaldıkça, sanayileşme giderek büyüdükçe, çok çeşitli kimyevi maddeler, karbon dioksit, karbon monoksit gibi atıklar,

çok büyük miktarlarda zehirler çevreye, özellikle havaya yayılıyor ve artık nebatlar bunu absorbe edemez bir hale geliyor. Böylece bütün dünyanın müştereken sahip olduğu çevrede, yavaş yavaş ağırlığını hissettiren tehlikeli bir kirlenme meydana geliyor. Bu durum giderek dünya için bir sorun oluyor.

Nitekim Birleşmiş Milletler'de de UNEP (Birleşmiş Milletler Çevre Kurumu Teşkilatı) diye bir teşkilat kurulmuştur. Bu, çevre sorunlarını en büyük boyutlar içerisinde ele alan bir teşkilattır. Benim ilyesi bulunduğu Milletlerarası Ticaret Odası Çevre Sağlığı Teşkilatı da UNEP'le çok sıkı bir işbirliği halinde çalışıyor. Bu teşkilat sende birkaç defa kendi üyeleriyle bir defa da UNEP'le ortaklaşa toplanmak suretiyle yapılabilecek işleri müzakere ediyor. Ayrıca çok güzel de yayınlar yapıyor. İki gün sonra, merkezi Paris'te olan bu teşkilatın bir toplantısı var. Bu toplantıda Brezilya delegesi bir bildiri sunacak. Metni önceden bize geldi. Bu seferki toplantıda gelişmekte olan memleketlerin çevre sorununu ele alınacak. Brezilya delegesinin bildirisini çok ilginç. Adam diyor ki; «Bizim çevre sorunlarımız çok farklı. Sanayi bacalarından çıkan dumanlar bizde çok sınırlı. Ama bizim köylümüz tarla açmak için koca bir ormanı yakıyor. Ormandan bozma arazi bir iki sene verimli bir şekilde mahsul veriyor. Daha sonra tamamen verimsiz bir hale geliyor. Üzerinde bitki örtüsü olmayınca, bir süre sonra seller ve felaketler birbirini takip ediyor.» Brezilya delegesi, bizim şartlarımıza çok benzeyen, halkın çevre kültürüne sahip olmasından meydana gelen aşırı kirlenmeleri güzel misallerle anlatıyor.

Anlıyorum ki çevre sorununu kirlenme açısından ikiye ayırmamız icap ediyor. Birincisi, gelişmiş mem-

leketlerin ileri sanayiinden meydana gelen zehirler; ikincisi, bizim gibi gelişmekte olan ülkelerde kültür seviyesinin etkisi ile, ekonomik ve sosyal bünyenin meydana getirmiş olduğu kirlenmeler. Tabii endüstrinin de etkisi var, ama henüz zannedildiği kadar tehlikeli boyutlarda değil. Mesela biz eski Ankara sanayicileri, yıllarca belediyenin büyük baskısı altında kaldık. «Biz bu şehirde sa-

Özdemir Ali YARAR

mayı kurdurmamız.» diyerek trkotaj atölyesi açılmasına dahi izin vermemişlerdir. Aradan yıllar geçtikten sonra NATO teşkilatı Türkiye'nin çevre sorunlarına biraz ağırlık verdi. Ankara'da büyük bir araştırma yapıldı ve sonuçlar güzel bir kitap içinde yayınlandı. Ankara'nın hava kirliliği mevsimlere göre, gece ve gündüz oluşuna göre, sıcaklığa göre çok iyi bir şekilde analiz edildi. Oradan öğreniyoruz ki, Ankara'da sanayiden gelen hava kirliliğinin miktarı % 6'dır.

DÜNDAR — Acaba gelecekte bu oran mesela % 15'e yükselmeyecek mi?

YARAR — Hayır efendim, hiç sanmıyorum. Belliki Ankara'nın hava kirliliği, başta meskenlerde yakıtların kontrolsüz yakılmasından, ondan sonra da trafikten oluşuyor. Sanayi yavaş yavaş ilerledikçe, o da kirlenmede rol oynuyor. Ama gelişmekte olan Türkiye'de çevre kirliliğinin büyük bir kısmını medenileşme ve sosyal bünye meydana getiriyor.

Mesela Boğaz'ı alalım. Hatta Ankara şehrini alalım. Şöyle sade bir vatandaş gözüyle gözlemler yapalım. Önemli geçiş noktalarına, mahiyetlerine bir bakalım. İşte konser kutularından petrol artıklarına, yemek artıklarından, kanalizasyon artıklarına kadar, çeşitli maddelerin Boğaz'da önemden geçtiğini görürüz. Ankara'da ben bizzat müşahade ettim. Sabah erkenden Çankaya tepesine çıktım. Ankara'da sabahleyin saat 5'den 6'dan itibaren yavaş yavaş şehrin üzerine bacası gazları çökmeğe başlar; bu aşağı yukarı saat 10'a 11'e kadar devam eder. Ondan sonra saat 15'e 16'ya hatta 17'ye kadar bir parça hafifler; saat 17'den 18'den sonra tekrar çoğalmaya başlar ve zehirli gazlar etrafa iyice yayılır. Bu gözlemler de gösteriyor ki, Ankara'da ve İstanbul Boğazı'nda makro kirlenmeye evler sebep olmaktadır.

DÜNDAR — Yani evsel atıklar diyorsunuz.

YARAR — Evet evsel atıklar. Ankara'da mesela kirlenmenin büyük bir kısmını, hepimizin bildiği gibi, apartman bacalarından çıkan ve kömürün iyi yanmamasından oluşan gazlar teşkil eder.

ÜNSAL — Size tersine bir örnek olarak Haliç veya İstanbul - İzmit arasını söylesek...

YARAR — Meselede % 6 olan bir hususu % 90 zannedersek, bir yanılığa düşebiliriz. Kirlenme sanayiden de gelecektir. Bunun tedbirlerini almamız lazım. Sanayii konu dışında bırakalım demiyorum. Ama bugünkü durumu tespit etmemiz yarar var. Ben evlerden gelen kirlilik üzerinde çok araştırma yaptım. Ankara'da evlerin ve apartmanların oluşturduğu bu kirlilik nasıl önlenebilecek? Biliyorsunuz, merkezi ısıtma sistemi önerilmiştir. Yapılamamıştır. Yakıtlar değiştirilmek istenmiştir. Değiştirilememiştir. Denenimler pahalı sistemler olmuştur. Bu arada Pittsburgh örneğini anılmaya değer görüyorum. Pittsburgh A.B.D.'nin Ankara gibi havası çok kirli bir şehri idi. Kirlilikten kurtulmak için önce kapıcıları eğiterek işe başlamışlar. «Kapıcılara kömürü iyi yakmayı öğretmeliyiz.» demişler. Burada bir parantez açmak istiyorum. Kimyasal bir bilgi olarak ifade edeyim ki, yanmayan bir kilo kömürden 500 - 600 litre zehirli gaz çıkar. Bu hesapla 1000 ton kömürün iyi yakılmamasından yaklaşık 500.000 metreküp zehirli gaz çıkar ve bu miktar kilometre küplerle ifade edilebilecek büyük bir hacmi zehirlemeye yeter. Kömürün iyi yanması halinde o zehirler karbon dioksit çevriliyor. İyi yanmazsa hidrokarbon dediğimiz zehirli gazlar teşekkül ediyor. Onun için iyi yanma ile iyi yanmama arasında zehirlenme açısından binlerce misliyle ölçülebilecek kadar farklı bir durum ortaya çıkar. Bu bakımdan kömürün ve fuel-oil'in iyi yanması şarttır. Pittsburgh'lu yöneticiler, bizim yaptığımız gibi, işe kapıcıların eğitimi ile başlamışlar. Ama binlerce kapıcı ile bu işin yürütülemeyeceğini anlayınca, kömür yakma ameliyesini otomatik hale getirmişler. Yani kömürü ocağın içerisine kırarak ve otomatik olarak vererek, oksijen - kömür dengesini gerekli bir şekilde sağlayarak ayarlamaya çalışmışlar. Döner ızga-

ralar, stokerler yapmışlar. Bu suretle oldukça iyi sonuçlar almışlar.

Bazı basit tedbirler var. Mesela Frankfurt'da Main nehrinin kenarında idik. Bir ufak sandal gördük. Sandalın üzerinde döner bir tambur var. Tambur suyun içerisine girince bir elek dönüyor ve sudaki büyük parçaları tutuyor. Yani bir çeşit elek. Yani sandallara takılacak basit bir elekle denizin yüzündeki pek çok kirleri toplamak mümkün. Biraz daha derinine inerek, mesela İsraililer özel bakteriler yetiştirmişlerdir. Bunlar petrol atıklarını yeme hassasına sahiptir. Yani petrol atıkları ile mücadelede bakterilerden yararlanılmışlardır. Yıllarca önce bir sergi nedeniyle Lyon'da bulunurken, Alfred Nobel firmasının temsilcisi olan bir ticari kuruluşun idarecileriyle görüştüm. Nobel firması bu sefer de nitratların insanları kurtaran tarafını araştırmaya başlamış. Bazı maddeler geliştirilmişler. Bu maddeleri ocağa atıyorsunuz, yakmayı katalize

ediyor. Yani oksijenle birleşmeyi kolaylaştırıyor. Bu suretle kömürdeki yanma olayı, istenilen şekilde gelişiyor. Biliyorsunuz, otomobillerin egzozlarına da bu katalizörler konuyor. Böylece hava kirliliği önlenmeye çalışılıyor.

Şimdi demek oluyor ki, Türkiye'de çevre kirliliği sorununun ağırlığı hâlâ daha meskenlerden, motorlu araçlardan doğuyor. Giderek sanayi de ihmal edilemeyecek şekilde buna katkıda bulunuyor. Sanayi konusunda ben 30 yıldan beri hükümetlerin yanlış kararlar aldığını gördüm. Onun için biz hükümetlerin çıkardıkları kanunlardan çok korkarız. Şimdi mesela gıda sanayiini ilgilendiren yeni bir kanun çıktı. Birkaç gün önce Ankara'da idim. En üst makamlara kadar meseleleri anlatmaya çalıştım. Tabiatla kendiliğinden bozulan bir madde, sizin hapse girmenize neden oluyor. Analiz yanlış olursa, siz içeri giriyorsunuz. Öyle bir yasaklama sistemi getirilmiş ki, kendiliğinden bozulan bir gıda maddesinden siz sorumlu oluyorsunuz.

Sanayide kullanılan ve maliyetleri bir ölçüde artıran temizleme cihazları ile ben de ilgilidim. Mesela A.B.D.'de, temizleme cihazları için her eyalette teşvik olduğunu tespit ettim. Oradaki mevzuat bu temizleme cihazlarının yarı parasını ya da hepsini masraf yazmanıza fırsat veriyor. Yani devlet ve mahalli idareler sanayiciye bir ucundan destek olmuş.

Yukarıda sözünü ettiğim uluslararası toplantıda bu sefer tehlikeli bir konu da görüşülüyor. Onu da ifade etmek isterim. Avrupa diyor ki: «Biz bu çevre sağlığı konusunda çok masraf ediyoruz. Bu yüzden gelişmekte olan ülkelerle rekabet edemiyoruz. Giderek gelişmekte olan ülkeler bizi kısıracaklar. Şu halde önce standartları tespit edelim.» Bundan amaç, tüm ülkeleri aynı seviyeye getirmektir. Adam şöyle düşünü-

yor: «Ben Almanya olarak çevreyi temiz tutmak için milyarlar harcıyacağım, sen hiçbir şey yatırmıyacaksın. Üstelik dünyanın havasını da sen kirleteceksin. Tasarruf eden de sen olacaksın.» Bu konu üzerinde ciddi olarak duruyor ve gelişmekte olan ülkeleri zorlayıcı hükümler getirmek istiyorlar. Biz bu yeni kanunla onu fazlası ile getirmeye çalıştık. Bir anlamda onların ekmeğine yağ sürmüş oluyoruz. Hatta ben şöyle birkaç maddesine baktım. Hiç teşvik falan yok. «Sen bunu kirlettin, sen temizleyeceksin. Temizlemezsene seni kapatırım. Ne yaparsan yap!» dü-şüncesi hâkim.

toplumumuz henüz araştırmaya yatırılan paranın bir kazanç olduğunun bilincine varamamıştır

Sanayi bölgesinin konsantre olmaması, İstanbul'da kurulmaması meselesi üzerinde çok durulmuştur. Ben buna temelde değilde uygulamada iki üç bakımdan karşı çıkacağım. Bir defa Türkiye Sınai Kalkınma Bankası'nın ilgili müdürleri ile görüştüm. Bana dediler ki: «Doğuya gönderdiğiniz, Anadolu'ya gönderdiğiniz firmaların % 90'ından fazlası iflas halinde.» Sanayi İstanbul'da toplanmasın, Anadolu'ya yayılsın diyoruz. Ama görüldüğü gibi kolay değil. Adam gönderemezsiniz. Alt yapınız yok. Bir ekonomik sonuç beklerken yanına bir de sosyal amaç koyuyorsunuz. O firma, teşviklerin hatırı için oraya gidiyor, sonra da iflas ediyor. Devletin başına problem oluyor. Mesela biz, Ankara'da bile rekabet edemedik, İstanbul'a geldik. Büyük şehirlerin rekabetteki ve hammadde teminindeki avantajı,

bilhassa ihracata yönelindiği zaman, tahminlerin üstündedir. Şimdi diye-bilirsiniz ki: «Yani ne yapalım? İst-tanbul'un, İzmit'in batmasına göz-mü yumalım?». Kesinlikle hayır... Birincisi, kirletici sanayi hesaplaya-cağız. İkincisi, işe başlarken bu teş-vik sistemlerinden de yararlanmak suretiyle sanayicilerin fabrikalarını temiz kurmasına yardımcı olacağız. Bu konuda bilinçli olmak gerekiyor. Batının yaptığı uygulamaları iyi bil-mek, ekonominin ve sosyal yaşamın ağırlığına önem vermek, güçlükleri ortak çaba harcayarak yenmek... Ağırlığı bir kişinin üzerine yükle-memek... Yapılması kolay olanlara da öncelik vermek... Şu anda aklıma geldi. Boğaz'a konserve kutularının atılmasını önlememiz gerek. Çok bas-it bir tedbir var. Evlerden denize atılacak çöpleri bir naylon torbanın içine doldurmalı, torbaya bir iki del-ik delmeli, içine de bir taş koymalı. Atıldığı zaman çöp denizin dibine gider. Kirlilik açısından denizin di-binde iken denizin yüzündeki kadar tehlikeli değildir.

DÜNDAR — Sayın Yarar, sanı-rım çözüm olarak değil de çok basit ve hemen yapılabilir bir tedbir ola-rak söylüyorsunuz.

YARAR — Tabii. Belediye'nin çöp kamyonu gelmediğinde, halk çöpünü denizin dibine atarak yok edebilir. Gerçekte doğru olanı bele-diyenin çöp toplama tekniğini gelişt-irmesidir. Öyle bir organizasyon ku-rulacak ki, herkes getirip çöpünü kamyonu teslim edebilecek.

DÜNDAR — Yeni teknikler kul-lanan ambalaj sanayininin büyük çapta çevre kirlenmesine neden ol-duğu iddiası var. Çünkü kâğıt se-lülozdan üretilir. Biyolojik madde-ler, çürüme ile tekrar toprağa karı-şıyor ve böylece tabiatın ekolojik dengesi kendinden teşekkül ediyor.

Bir ambalaj malzemesi olan naylon ise asla çürümez. Öyle denizin dibi-ne bıraktığınız gibi kalır. Yani o da bir nevi çevre kirlenmesidir. Üste-lik plastik ve naylon çöpmize öyle girdi ki, nereye bakarsanız karşımıza çıkıyor. Evsel atıkların da önemli bir kısmını oluşturuyor.

YARAR — İzin verirseniz arz-edeğim. Mesela naylon üretiminde çok enteresan gelişmeler oluyor. Par-çalanabilir tiplere doğru gidiliyor. Batıda genel olarak sanayide özel-likle kimya sanayiinde, inanılmaya-cak kadar ilginç, maddeleri düzeltici gelişmeler var. Sonra naylon ve ben-zerleri, yakıldığı zaman büyük ölçüde zararsız olan maddelerdir. Mesela pol-ietilen sadece karbon ve hidrojen-dir. Onun yanmasında herhangi bir so-run yok. Tabii PVC'de bazı sorunlar var. Üç ay evvel Amerika'da idim. Orada devlet yayınlarından olan «Organic Gardening» adlı bir kitap aldım. Kitapta, suni gübre ve müca-dele ilaçları kullanılmadan, eskiye dönük bir tarım yapma ile ilgili araşt-ırmalar yer alıyor. Tarım alanında 300 yıl önce alınan sonuçları göz-önünde tutarak bunun teknolojisini geliştirmeye çalışıyorlar. Bu arada şu husus dikkatimi çekti. Kanali-zasyon atıklarından, son derece ve-rimli tarımsal gübre yapmaya çalış-ıyorlar. Eskiden insan gübresi top-rakta kullanılmazdı. Çünkü birta-kım toksin maddeleri içerirdi. Ancak hayvan gübresi tarımda bir gübre olarak kullanılırdı. Şimdi bu kanali-zasyon atıklarından verimli bir güb-re yapmak üzerinde çalışıyorlar ve son derecede başarılı sonuçlar elde etmişler. Bu konu ülkemizdeki üni-versitelerde ele alınsa ve fosfetik-tekiler ufak ilavelerle gübre haline getirilebilse, belki apartman sahip-lerine ufak bir gelir dahi sağlanabi-lerdi.

ÜNSAL — Biliyorsunuz, bizde araştırmaya yatırılan para genellik-

le bir kayıp olarak değerlendiriliyor. Daha toplum araştırmaya yatırılan paranın bir kazanç olduğu, bundan kendisinin kârlı çıkacağı inancına varmış değil. Üniversitenin araştırma yapabilmesi için finanse edilmesi lazım. Dolayısıyla şu aşamada bunun mümkün olabileceği kanısında değilim. Araştırma gerçekten büyük para gerektirir.

YARAR — Bu gibi çalışmalar çok ekonomik olarak yapılabilir. Çünkü dokümanlar verilmiş, gerekli çalışmalar yapılmış ve uygulamaya geçilmiş. Geriye bir adaptasyon çalışması kalıyor. Yani bu suretle güzel sonuçlar alınabilir.

Batıda çok büyük boyutlarda olan hava kirliliği ile ilgili son toplantılardan bir tanesi «asid rain» (asit yağmuru)'lere aitti. New York'da Cyracuse Üniversitesi'ne gittim. Orada bu konuda çalışmalar yapılıyor. Büyük boyutlu ve çözümü güç olan kirlenmeler karşısında en son buldukları analiz metodu «Risk and Profit»dir. Yani «ne getiriyor, ne götürüyor» metodu... Havayı kirletmek zorunda isen, buna karşılık bana ne sağlıyorsun? Yoksa en iyisi kuruluşa kapatmak mı? Bunları araştırıyorlar. Burada da mutlaka bunun aynısını yapmak lazım.

İstanbul trafiğindeki büyük arabaların, otobüslerin, kamyonların arkalarından çıkan şu siyah dumanlara bakın. Onlar sizlerin de çok iyi bildiğiniz gibi kanserojen olan benzo pyren maddelerini ihtiva ediyor. Bunların önlenmesi de teşhis de zor değildir. Yani bir arabanın egzozundan siyah duman çıkmaması için ne gibi ayarların yapılması gerektiği bilinmektedir. Birkaç ayarla, birkaç kontrolle bu iş yapılabilir. Yani Türkiye'de ince analizler yapılmadan da birtakım kirlerin önlenmesi mümkündür. Ben bunu ilgili trafikçilerle konuştum. «Niye önlemiyorsunuz?»

dedim. «Tabii ki önlemek isteriz. Çünkü biz de zehirleniyoruz. Fakat başta belediye otobüslerine söz anlatamıyoruz. Önce devletin otobüslerini düzeltmeliyiz ki, diğer araçlara iyi örnek olsunlar.» diye cevap verdiler.

çevre sorununun çözümü için, devletin ve gönüllü kuruluşların yardımcıları ile halkın ve ilgili kamu görevlilerinin eğitilmeleri gerekir

DÜNDAR — Konu yine ülkenin fakirliği ile ilgili. Ömrü çoktan tüketmiş ya da revizyona girmesi gereken motoru kullanmaya devam ediyorsunuz. Sermayemizi nasıl ki fazla yatırıma gitmeksizin, altyapıya önem vermeksizin, sadece makina ve bina olarak görüp kurmuşsak; otobüslerimizi de öyle çalıştırıyoruz. Şimdi son çıkan yasa birtakım cezalar getiriyor. Ama Sayın Yarar ceza ile bu işin halledilemeyeceği kanısında. İsterseniz bu noktada hemen Sayın Üzel'e dönelim. Meseleyi artık çevre sağlığına doğru yöneltilim. Kirlenmenin son aşaması olarak bu çevre sağlığının korunması konusunda, siz gönüllü kuruluşlarda yönetici olarak çalıştığınıza göre, eğitimin ne fonksiyonu vardır? Yani tek suçlu sanayi ya da belediyeler midir? Bunda toplumun kendine ait birtakım eksiklikleri yok mudur? Özellikle bu noktalara değinmenizi rica ediyorum.

ÜZEL — Şimdi efendim, basit bir örnek olarak Ankara'da hava kirliliği sorununun çözümü, biraz önce Sayın Yarar da işaret ettiler, en

azından kapıcıların eğitimi ile yakından ilgilidir. Biz hem ekonomik açıdan birçok fuzuli paralar ödütöyoruz, hem de hava kirliliği yoğunlaşıyor. Evet, bu bir eğitim meselesidir. Üstelik büyük paralar gerektirmeyen bir eğitim meselesi. Biz halkın genel olarak çevre sorunları; hava, su, toprak kirlilikleri hakkında bilinçlenmesi için eğitimi gerekli görüyoruz. Broşürler, bültenler yayınlayarak bu fikri halka yaymak istiyoruz. Mesele televizyon bize gereken zamanı ayıramıyor. Belediyenin ilgili elemanlarının da böyle bir eğitime gereksinimi var. Yani iş halkın eğitilmesiyle bitmiyor. Mesleki eğitim de gerekli. Bizim gönüllü kuruluşlarımız bu imkânlarla sahip. Fakat girişimlerimiz yadırganıyor. Böyle olunca, bizim de bir süre sonra hevesimiz azalıyor.

Çeşitli nedenlerle İstanbul'da umduğumuzu bulamadık. Türkiye çapında biraz daha açılalım, Ege Bölgesi'ne gidelim, dedik. Aramıza 10 kadar bilim adamı alarak bir otobüsle yola koyulduk. Biliyorsunuz Ege'de hava kirliliği pek söz konusu değil. Daha çok deniz kirliliği... Üstelik turist yönü çok önemli. Bodrum, Marmaris, Fethiye bilinen yerler. Bu yörelerin tanınmış koyuları, limanları, körfezleri var. Bütün bunlar hızla kirlenmekte. Bu durum iç ve dış turizmi olumsuz yönde etkilemekte. Koylardaki gelişigüzel yerleşmeler, yat turizmi dediğimiz konuyu bozucu birtakım etkenler görülüyor. Bizim bu girişimimiz, Muğla Valisi tarafından büyük bir ilgi ile karşılandı. Orada bazı ön temaslar yaptık. Halen işbaşında olan Vali, çok uyanık bir yönetici. «Gelin eğitim yapalım ve halkı uyaralım.» diyor. Çok ilginçtir, Bodrum ile Marmaris arasında tatlı bir rekabet vardır. Oralarda bazı zengin işadamları ve yerel yöneticilerle işbirliği yaparak birtakım projeleri uygulayabileceği-

miz kanısındayız. Her şey o kadar yetersiz ki... Mesela turist geliyor, hela bulamıyor. İhtiyacını geldiği vapura ya da yata giderek görüyor. Her şeyi devletten beklememeliyiz. İşin içine biraz rekabet katarsak çevre sakinlerinin dinamizminden yararlanabiliriz. Bu gibi yörelerin gelişmesine, temizlenmesine, çiçeklendirilmesine çevre sakinleri olumlu katkılarda bulunabilir. Mesele onları harekete geçirebilmekte. 6 Kasım'dan sonra Ege'de adı geçen üç yerde temizlik ve yeşillendirme ile ilgili projelerimizi uygulamaya koyacağız. Bu çalışmaların diğer yörelerin belediyelerine ve halkına iyi bir örnek olacağını sanıyoruz.

İzin verirseniz ben biraz daha geriye gitmek istiyorum. Bizim bu konuda teşebbüsümüz bundan 6-7 yıl önce başladı. İstanbul'da belli bir çevreyi ele aldık. Kızıltoprak, Kalanmış, Fenerbahçe yöresini... O zamanın belediye yönetimi ile işbirliği yapabildik. Önce çöp kamyonlarının düzenli olarak belli günlerde, hatta saatlerde çöp toplamak için bu yöredeki sokaklara gelmesi ve kapıcılarla işbirliği yapmaları hassasiyetle sağlandı. Çöpler naylon torbalara kondu. Mekanizma 6-7 ay fevkalade güzel bir şekilde işledi ve çöpler toplamaya başladı. Dernek tarafından bir broşür bastırılıp dağıtıldı, çeşitli yerlere uyarı levhaları ve çöp kutuları kondu. Böylece gözle görülür bir temizlik ortaya çıktı. Ancak belediyenin sonradan işi biraz gevşetmesi üzerine, çöp kamyonları belli gün ve saatlerde sokaklara gelmemeye başladı. Bunun üzerine vatandaş da güzel alışkanlığından sapmaya başladı. Naylon torbaya konulan çöpler birkaç saat veya akşama kadar kalınca; kediler, köpekler (v.s.) bunları altüst ediyorlar. Ortaya berbat bir manzara çıkıyor. Bu iyiniyetli proje başlangıçta başarıyla uygulandı. Bu pilot çevre dörde bölündü. Birinci

bölge olan Fenerbahçe'de hanımlar devreye girdi. Çevreyi kirletenleri uyardılar. Belediye Zabıta Müdürlüğü ihbarları anında değerlendirdi. Zabıta memurları yanlış davranış içinde olanları önce uyardılar, bilahare ceza verdiler. Ancak daha önce de belirttiğim gibi, giderek çöp kamyonlarının zamanında gelmemesi, hem projemizi çürüttü hem de derneğe olan güveni azalttı. Sonunda bu projemizden vazgeçmeye mecbur kaldık. Çalışmalarımızda; konuya küçük ve az masraflı projelerle yaklaşmak, halkı uyurarak çevre sorununa ilgi duymasını sağlamak ve çevreyi halkın katkısıyla kurtarmak amacını güttük.

Değişik örnekler vermekte yarar var. Bir ufak projeden de söz etmek istiyorum. Etiler'de Hisarüstü mahallesi vardır. Bir bölümünde gecekonducular yer alır. Bir tarafında da gelişmekte olan yeni sahalarda... Orada oturan bir arkadaşımız bizi uyardı. 57 dönümlük bir yeşil sahaya gecekonducular sığmamış. Hemen yıkılmaları gerekiyor. İkisi çökmek üzere. Beşiktaş tapusuna gittik. Burası Belediye Parklar ve Bahçeler Müdürlüğü'nün arazisi. Fakat farkında değiller. Derhal devreye girdik. Zamanın Belediye Reisi ile irtibat kurduk. Dernek olarak çevre sakinlerini de devreye soktuk. Maddi ve manevi imkânlar sağladık. Biz de katkıda bulunduk. Türkiye Turing ve Otomobil Kurumu da kardeş kuruluş olarak yardımcı oldu. Çünkü söz konusu saha Boğaz'ın bir parçası idi. Orman İdaresi'ne giderek birçok fidanlar sağladık. Ağaçlama yaptık. Fakat belediye, maalesef başka işleri dolaşısıyla bu proje ile sonuna kadar ilgilenemedi, bizim de bütün emeklerimiz zayi oldu. Bu faaliyetimiz de, üçüncü aşamadan sonra pek güdük olarak ortada durmaktadır. Böylece size çalışmalarımızdan üç örnek vermiş oldum. İstanbul'da bu şartlarla

faaliyetlerimizi sürdüremeyeceğimizi anladık. İlgililerin bizi anlayışla karşılayacakları bir zamana kadar beklemeyi uygun gördük. Çalışmalarımızı daha önce de belirttiğim gibi İstanbul dışına kaydırdık.

DÜNDAR — Şu anda ülkemizin gündemindeki başka bir bunalımlı sorun da enerji meselesidir. Evlerde ve sanayide kullanılan enerjinin üretilmesi ve ihtiyacın karşılanması meselesi... Bu bakımdan ülkemiz kendi doğal kaynaklarından yeterince yararlanamaz durumda. Üstelik enerji üretiminin de çevre sorunu yarattığı ileri sürülüyor. Özellikle kömür yakan termik santrallerin... Sayın Bingöl, siz uzun süre bu enerjinin sorumluluğunu da yaşadınız. Enerji gerçekten hava kirliliğine neden oluyor mu? Enerji üretiminde kaynaklarımızı zorlayarak bütün gücümüzle hidroelektrik sistemine mi kaymalıyız? Ayrıca genelde konuya ilişkin önerileriniz nelerdir?

ekonomik, sosyal ve kültürel yapısı gelişmekte olan ülkelerde, belirli yörelerde yoğunlaşma oluyor; bu durum, çevre sorunu yaratıyor

BİNGÖL — Sorularınıza eski tecrübemle ya da gözlemlerimle cevap vermeye çalışayım. 1953 yılında bir vesile ile Londra'da idim. Londra'nın sisi malum. Aslında o sis değil, sisle dumanın karışımıdır. Smog derler. Feci bir halde idi. Bellirli hava şartlarında göz gözü görmezdi. 1963 yılında İngiliz Hükümeti'nin davetiyle tekrar Londra'ya gittim. Bu sorunun çözümlendiğini

gördüm. O sıralarda gürültü araştırması yapıldığını ve Londra'nın çeşitli yerlerinde gürültü seviyelerinin tespit olunduğunu müşahade ettim. Şimdi Londra, gerçekten havası çok temiz bir şehir, buna ila-ven su da temizleniyor. Şimdi İngiltere'de «Isınmanızı gazla yapın. Elektrikle yapın.» diyerek halkı teşvik ederler.

Gene konu dönüyor dolaşiyor ekonomiyi dayanıyor. Para meselesine dayanıyor. Türkiye daha günlük ihtiyaçları için elektrik üretmezken, böyle bir şeyi teşvik etmesi ne dereceye kadar doğrudur? Bu hususu takdirlerinize bırakırım. Türkiye kömür üretiminde de işin başlangıcındadır. Şimdiye kadar tezek ve odun, ısınma için şehirler dışında çok kullanılmakta idi. Hafif hafif bundan uzaklaşma var. Kömür kullanılıyor. Zamanla odundan vazgeçiliyor. Ormanlarımızın korunması amaçlanıyor. Tabii ormanların tahribatı da ayrı bir çevre sorunudur. Türkiye kömürle ikame etmenin daha başlangıcındadır. Çıkan daha çok linyit kömürüdür. Düşük kalorilidir. İçinde çok kül vardır, toprak vardır ve kükkürdü çok yüksektir. Bunlar da hep çevreyi etkileyen şeyler. Şimdi tabii elektrik üretiminde su gücünden istifade etmeyi çok arzularız. Bu, planlanmış olmasına rağmen, iç ve dış kaynakların yetersizliği, orada da bize bir sınır getiriyor.

ÜNSAL — Şimdi aynı noktaya değineceğim. Hidroelektrik santralların özelliği, üretime her an hazır santrallar olmalarıdır. Termik santralların özelliği ise sürekli devrede bulunmalarıdır. Yani bir termik santral durduktan sonra, bir daha devreye 5-6 saatten önce sokamazsınız. Termik santrallar ani gereksinimleri karşılayamaz. Dolayısıyla hidroelektrik santrallar bir yerde enerji rezervidir, stok enerjidir.

DÜNDAR — Tabii eğer potansiyeliniz varsa, enerji balansınızı ileride tesis etme imkânınız varsa...

BİNGÖL — Normal şartlar içinde suya dayalı ya da yakıta dayalı enerjinin bir kompozisyonu var. Türkiye bundan hali kalamaz. Kaldı ki bu yıl enerjide çektiğimiz sıkıntının bir sebebi de, geçen yıl kâfi kar ve yağmur yağışı olmamış olmasıdır. Bir an Türkiye'nin bütün enerjisini sudan ürettiğimizi düşünelim. Perişan olmuştuk.

Şimdi dilerseniz ana konuya dönelim. İnsanı etkileyen, rahatsız eden, sağlığına dokunan ne kadar sorun varsa, bunların hepsi birer çevre sorunudur. Demin başta Sayın Ünsal'a yönelttiğiniz bir soru vardı. Şehirlerden ve yerleşmeden bahsettiniz. O da bir çevre sorunudur. Ama gerek ekonomik yapısı gerekse sosyal ve kültürel yapısı hâlâ gelişmekte olan ülkelerde o kadar kesafet meydana geliyor ki, boşluklar bırakamıyorsunuz, yeşil sahalar bırakamıyorsunuz. Yoğun bir yaşam hep ekleme halinde, zincirleme halinde gidiyor.

◆ İnsan görüldüğünden daha değerli olmalı, çok iş başarmalı, fakat az ortaya çıkmalıdır.

Moltke

◆ Tartışmalarda öfkelendiğimiziz an, gerçek için değil, kendi hesabımıza çalışmaya başlarız.

Thomas Carlyle

◆ Hiçbir şeye inanmayan kimse, gerçeğe, yanlış bir şeye inanandan daha yakındır.

Thomas Jefferson

Çünkü elektrik oradadır, su oradadır. Biraz uzağa giderse bunları elde edemeyecektir. Bu, tabii çevre sorununu etkiliyor. Konu dönüp dolaşip gene ekonomiyeye dayanıyor. Milli gelir, kültür, eğitim, nüfus artışı şüphesiz bunun ana sebeplerindedir. Biraz önce resmi makamlardan destek görülmediği ifade edildiği zaman, ben bunu gene aynı konularda bilinçlemeye bağlıyorum. Yani insanların belirli ekonomik seviyede bilinçleri değişiyor. Yeni yeni sorunları çözmeye başlıyorlar. Çıkan her yeni sorunu çözmeye başlıyorlar. Arkasında ekonomik güç, bunun yanında da o ekonomik gücün verdiği gelişme var.

Sanırım beni buraya Türkiye Çevre Sorunları Vakfı kurucu üyesi olduğum için davet ettiniz. Bu vakfın amacı da her seviyede bilinçlenme için çeşitli kaynakları harekete getirmektir. Vakfın çocuklara ve büyüklerle hitap eden broşürleri, ayrıca çok sayıda kitap yayını var. Bu arada Vakıf, Çevre Kanunu ile ilgili bir çalışma içinde de olmuştur. Bu çalışmanın çok sınırlı olduğunun idrakı içindeyim. Nüfus ve çevre konferansı düzenlenmiştir. Çevre hukuku araştırılmıştır. Türkiye'nin çevre envanteri gibi bir bilimsel araştırma da yapılmıştır. Ama arzettiğim gibi sonunun sorununun çözümlü ekonomiyeye dayanıyor, bilinçlenmeye dayanıyor.

DÜNDAR — Bilinçlenme, tabii komple bir kavram değil. Bilinçlenme, ama nasıl bilinçleneceğiz? Bunun bir yöntemi olmalı. Şimdi gördüğüm kadarıyla bu çalışmaları, acaba gereğince bilinçlenmesini istediğimiz kitleye ulaştırabildik mi? Yani sorunun arkasında bir duyurma olayı eksikliği yok mu?

BİNGÖL — Var tabii. Özellikle şu çevre hukuku ve Türkiye'nin çevre sorunları konusunu işleyen kitaplar, aslında dağıtılan yayınlardır.

Aynı zamanda da satılan yayınlardır. Bunların ikinci baskıları da bitmiştir. Üçüncü baskılarına da geçilecektir. Tabii bu da vakfın kendi gücü çerçevesinde yürütülen bir çalışma. Bunu da çok büyütmemek lazım. Sayın Üzel'in belirttiği dernek nasıl birtakım faaliyetler içinde ise, vakıf da onun peşinde. Dolayısıyla bilinçlenmeye acaba okuldan mı başlamak gerekir, yoksa yukarıdan başlayıp da oradan aşağıya mı inmek gerekir? Bu da ayrı bir sorun. Üstelik sadece toplumuza özgü değil. Aslında ikisine birden başlamalı. Hoş bir şey değil ama, eğer dünyayı bölgelere ayırmak gerekirse; bir tarafta ekonomik, kültürel ve sosyal yapıları itibariyle zaten bilinçlenmeye hazır bir toplum var. Öbür tarafta ise, ekmeğini taştan çıkartmaya çalışan, atıkları ne olursa olsun bir yana bırakıp günlük yaşamını sürdürmeye çalışan toplumlar var. Marifet, bu ikisinde de yukarıya doğru yaklaşacak gayretler içinde bulunmaktir. Ta başta söyledim. Bir ülke çıkıp; «Bizim çevre sorunumuz yoktur. Kirletilecek havamız ve suyumuz vardır.» diye batıda reklam yapabilecek. Batı ise çevre sorunu çıkaracak endüstriden vazgeçmenin çabası içinde. Bu bilinçlenmedir. Bu ekonomik yapıdır. Bu sosyal yapıdır. Lütfen, bu söylediklerimle sorunu çok ümitsiz bir noktaya getirdiğimi sanmayınız. Türkiye'de 1973'de yapılan bir panelde, ben bir fantazi olarak; «Acaba Türkiye'nin geleceğinde toprak reformunun mu, yoksa çevre sorununun mu daha çok ağırlığı var? Çevre sorunu en azından bir müsteşarlık olmalıdır. Günü gelecektir, bu denge de değişecektir. Belki de bir Çevre Sorunu Bakanlığı kurulacaktır.» dedim. Bu bir kehanet değildi. Türkiye sınırlı da olsa gerçekten bir bilinçlenmeye varmıştır. Bundan beş yıl önce de bir Çevre Müsteşarlığı kurulmuştur. Bu, çok

hayırlı bir gelişmedir. Konuya eğilen insanların miktarı artıyor. Üniversitelerde, resmi makamlarda ve vatandaşlarda bilinçlenme artıyor. Türkiye'nin değişmesi içinde herhalde zaman soruna bir çözüm getirecektir.

izole bölgede, gerekli önlemler alınarak kurulacak bir nükleer santral, büyük çevre sorunu doğurmayacağı gibi, ülkemizin enerji sorununu da çözebilir

DÜNDAR — İzin verirsiniz, akımda kalan bir soruyu, konuyla çok yakın ilgisi bakımından hemen ilave etmek istiyorum. Gene enerji ile ilgili. Çok iyi bildiğiniz gibi, gelişmiş ülkeler artık enerji kaynağı olarak nükleer enerjiye yönelmişlerdir. Ancak nükleer enerji olayı, özellikle kamuoyunda büyük tepki görmüştür. Gösteriler yapılmıştır. Halk toplulukları «istemeyiz» havasına girmişlerdir. Hatta bu olay birtakım filmlere konu olmuştur. Bütün bunları biliyorsunuz. Şimdi yavaş yavaş ilk girişimler bizde de başladı. Acaba sizce nükleer enerjiye dönüşme, Sayın Yazar'ın dediği gibi, kömür yakmaktan daha mı iyi olacak? Nükleer enerji santralleri çevreyi daha mı az kirletecek?

BİNGÖL — Efendim. hemen peşinen söyleyeyim. Şahsen nükleer santralin kurulmasından yanayım. Birincisi, böylece Türkiye'nin enerji sorunu çözülecektir. İkincisi, çevre sorunu açısından nükleer santralin doğuracağı tehlike, bugün Ankara'nın karşı karşıya bulunduğu tehlikeden çok az olacaktır. Bir kere bu tür santraller izole bölgelerde kurulur.

Gerekli tehlike tedbirleri alınır. Diyebilirim ki, bütün dünyada en büyük emniyet tedbirleri alınan konu nükleer santrallerdir. Trenlerde bu emniyet yoktur. Şehir içinde bu emniyet yoktur. Uçaklarda bile bu emniyet yoktur. Nükleer santraller, çevrenin baskısı altında ve tehlikenin bilinci içinde, en büyük emniyete kavuşmuşlardır.

DÜNDAR — Çok teşekkür ederim. Çevre kirlenmesi konusunda, acaba Sayın konuşmacıların başkaca bir önerileri veya ilave edecekleri bir husus var mı?

YARAR — Sayın Dündar, izninizle ben bir ufak noktaya değinmek istiyorum. Yakıtlarla ilgili olarak, özellikle merkezi ısıtma tesislerinde, daha büyük ocaklar kullanılarak kömürü daha iyi temizlemek, zehirli gazlardan arıtmak imkânları artıyor. Özellikle kömürden ve hatta kükürtden gelen en büyük zehirlenmelerden bir tanesi kükürt dioksittir ve bunun yanı sıra diğer kükürt gazlarıdır. Kükürt gazlarını yakmak için çok basit ve etkili sistemler geliştirilmiştir. Mesela kireç metodu... Kireç malum, kimyaca kalsiyum oksit maddesidir. Kükürt dioksit de ayrı bir kimyasal maddedir. Bu ikisi kurumun içerisinde karşı karşıya geldiği zaman, uçmayan kalsiyum sülfid maddesi oluşur. Yani bu madde kül halinde yakalanabiliyor. Bugün bu kireç metodunun 12 - 13 tane değişik sistemi geliştirilmiştir. Bu bakımdan Türkiye'de ilgili arkadaşlarımızın büyük ocaklarda, hatta daha küçük ocaklarda bu uygulamaya girmelerinde fayda var. Ben o kanaati taşıyorum ki, bizim kalorifer kazanlarına, rasgele birkaç kürek kireç atsak dahi, kükürdün önemli bir kısmını yakalarız.

Kimyasal teknoloji, çevre temizliğinde asla ihmal edilmemesi gereken bir olaydır. Çünkü yanmanın

kendisi başlıbaşına kimyasal bir olaydır. Mesela ben kapalı odaların da temizliğini düşünürüm. Kendi odamı kirlilikten nasıl kurtaracağım? Bu konuda Rusya'da ve Güney Amerika'da çalışmalara rastladım. Bu Güney Amerika çalışmasını sizlere de bildirmekte fayda görüyorum. Potasyum permanganat çözeltisinin içerisinde evlerde kullandığımız havayı geçiriyorlar. Havayı geçirince potasyum permanganat son derece güçlü bir yükseltgen maddedir. Havayı içinden geçirince kükürtün bütün bileşimlerini yükseltiyor ve zarrarsız bir hale getiriyor. Mutfaka koyunuz, mutfakta soğan kokusunu dahi birkaç dakika içerisinde hemen okside ve elimine ediyor. Yani çevre sağlığı büyük ölçüde kimyasal bir prosesdir. Bu proseslerin, bu teknolojilerin içine muhakkak girmek lazımdır. Bugün artık konu ilgili çevrelerin işbirliğini isteyen bir bilim dalı haline gelmiştir. Çeşitleri o kadar fazladır ki, bu işbirliğinin muhakkak yapılması gerekmektedir.

ÜNSAL — Biraz önce Sayın Bingöl'ün de belirttikleri gibi, ben şu anda Türkiye'de olumlu bir yolda olduğumuz kanısındayım. Her ne kadar daha endüstrileşmenin başında, hızlı bir endüstrileşme süreci içinde isek de, halk konuya sahip çıkmış, konuyu benimsemiştir. Endüstri tarafından tartışma konusu haline getirilmiş olmasa da çevre korumaya bütün kesimlerin sahip çıktığını göstermektedir. Ben şu kanıdayım: Herhangi bir probleme sahip çıkılınca, şöyle veya böyle, o probleme mutlaka çözüm bulunur. Onun için umutluyum.

ÜZEL — Gene batıdan küçük bir örnek konuşmamı noktalamak istiyorum. İlginçtir; İsviçre'de, Almanya'da emekli olan yaşlılar; evlerine çekilip, zamanlarını sadece oturma ve uyuma ile geçiriyorlar.

Çevrelerini inceliyorlar. Her kim çevreyi kirletiyor ya da bozuyorsa, -ki bunlar genellikle eğitim görmemiş yabancılar oluyor- onları uyarıyorlar, olaya müdahale ediyorlar, sonuç alamazlarsa durumu ilgili makamlara haber veriyorlar. Yani yaşlı insanlar toplumda gene de bir fonksiyon icra ediyorlar. Gönül, bizim toplumda da, yaşlısından gencine kadar herkesin yaygın ve bilinçli bir şekilde konuya yaklaşmasını istiyor. Temelde çevre sorununa ancak bu şekilde çözüm bulunabileceğine inanıyorum.

DÜNDAR — Efendim, zahmetlerinize ve fikri katkılarınıza teşekkür ederim. Daha temiz ve daha sağlıklı bir çevre dileği ile toplantıyı kapatıyorum.

Derginin notu: Yukarıda sunulan «Açık Oturum» 14 Eylül 1983 tarihinde yapılmıştır.

ES Yayınları sunar:

Prof. Dr. Unal TEKİNALP

**SERMAYE PİYASASI
HUKUKUNUN
ESASLARI**

Bilim ve iş çevrelerinin beklediği yapıt.
Fiyatı 500 — TL

İsteme Adresi:
Ekonomi ve Sosyal Yayınlar A.Ş.
Cala Cemaletine Sokak No: 17/4 Çarşıoğlu, İstanbul
Telefon: 2534 11

Not: Ödeme postalamla yapılır. P.T. ile gönderilmemesi istenir. Kitap başına 65 — TL tediye puanı verilir. İnceleme, önceden haberleşilmeden yapılmaz.

Kitapçılar için Genel Dağıtım:
GE - DA

İşiniz dış ticaret ise DIŞBANK'A danışınız...

Dış ticaret bankacılığı uzmanlık ister.

Dışbank, dış işlemlerde tam yetkili şubeleriyle, dünyanın en büyük bankalarında eğitim görmüş uzman kadrosuyla, geniş muhabirlik ilişkileriyle ve dış finansman olanaklarıyla, tüm dış ticaret sorunlarınızda danışmanımız, yardımcınızdır.

Dışbank, dış ticaret işlemlerinde uzmandır.

DIŞBANK
Türk Dış Ticaret
Bankası
"çıkış yolu"

Eleştirici Bir Görüş

Friedrich A. Hayek
(1974 NOBEL EKONOMİ ÖDÜLÜ)

«The Economist» dergisi, ünlü İngiliz ekonomist John Maynard Keynes'in doğumunun yüzüncü yıldönümü dolayısıyla, «Nobel Ekonomi Ödülü» kazanmış dört iktisatçıya başvurarak; «Keynesçi Ekonomi» hakkındaki son görüşlerini açıklamalarını, Keynes'in ekonomiye katkısını ve fikirlerinin uygulamada nasıl kullanıldığını saptamalarını istemiştir. Sonuç olarak ortaya dört ilginç yazı çıkmıştır. Dört yazar; Prof. Milton Friedman, Prof. Friedrich Hayek, Prof. Sir John Hicks ve Prof. Paul Samuelson'dur. Yazarların hiçbiri öneminden şüphe etmemekle beraber, bir kısmı «Keynesçi Ekonomi»ye daha fazla yakınlık beslemektedir. «The Economist»i izleyemeyen okurlarımıza hizmet amacıyla, dergimizde bu yazıların tam çevirilerini yayımlamayı görev biliyoruz. Önceki sayılarımızda 1972 «Nobel Ekonomi Ödülü» sahibi Sir John Hicks'in «İnançsız Bir Tarafdar» ve 1976 «Nobel Ekonomi Ödülü» sahibi Milton Friedman'ın «Bir Monetaristin Düşünceleri» başlıklı yazılarına yer vermiştik. Aşağıda, «The Economist»den aldığımız üçüncü yazıyı sunuyoruz. Bunu, dördüncü yazı izleyecektir.

JOHN Maynard Keynes'in zamansız ölümünden bir kuşak sonra, ekonomik politikada ve ekonomik gelişmede hiç kimsenin başaramadığı şekilde, Keynesçiliğin ekonomistleri ve kamuoyunu etkilediğini tespit edecek olan gelecekteki tarihçiler, bunun açıklamasını yapmakta güçlük çekeceklerdir. Keynesçi devrimden önce oldukça iyi anladıkları ve sonradan büyük bir kısmını unuttukları ekonomiyi geride bırakanlar, Keynesçi fikirlerin modasının birdenbire neden geçtiğini anlamakta güçlük çekeceklerdir.

Modern dünyanın, genel enflas-

yonun hâkim olduğu en uzun dönemde, bu kez en yaygın ve ciddi bir depresyonu ödemeye mecbur kalmasını; Keynes'in namına ve onun teorik çalışmalarından yararlanması sonucu olduğundan şüphe yoktur. Ancak Keynes'in, namına yürütülen bu politikaları tasvip etmiş olması da şüphelidir.

1919'da Keynes'in şunu ifade etmeye çalıştığını unutmayalım: «Toplumun mevcut düzenini imha etmenin en emin yolu parasını bozmaktır. Bu süreç ekonomik düzenin bütün gizli kuvvetlerini seferber etmektedir. Bunun nasıl meydana geldiği-

ni teşhis eden milyonda bir bile değildir.» Lenin'in; «Kapitalist sistemi imha etmenin en iyi yolunun parasını bozmak olduğu...» sonucuna vardığını, Keynes'in ortaya attığını hatırlatmakta yarar vardır.

Bu kritik dönemde Keynes'le zaman zaman önemli sorunları tartışma olanağını buldum. Kendisini birçok bakımdan takdir ettim. Ve bugün de onu olağanüstü bir insan olarak saymaktayım. Şüphe yok ki Keynes, kuşağının en kudretli düşünürlerinden biri idi. Fakat çok iyi yetişmiş bir ekonomist olmadığı gibi, ekonominin bir ilim olarak geliştirilmesiyle de ilgili değildi. Aslında ekonomiyi bir ilim olarak fazla tutmamakta idi. Ekonomiyi, teorik ispatlar bulma konusundaki üstün kabiliyetinden yararlanarak sezgisiyle oluşturduğu politikaların uygulanmasını sağlamak için bir ikna aracı olarak kullanmakta idi.

Keynes'in tarihteki rolü; kredi ekspansiyonunun yarattığı geçici istihdam kazançlarının daha sonraki bir dönemde daha ciddi bir işsizlik şeklinde ödenmesi gerektiği anlaşıldıktan sonra, öğretileriyle enflasyon mazgallarının nasıl açılabileceğini göstermesidir. Bu eski gerçek tekrar keşfedilmektedir: Acı tecrübe göstermiştir ki, enflasyon tarafından yaratılan istihdamın sürekliliğini sağlayabilecek enflasyon hızlanması ilâni-haye devam ettirilemez. Parasal talepteki bir gelişmenin emek istihdamını sürekli bir şekilde artırması için müterakki bir enflasyonun gerektiğini hiçbir zaman kabul etmemiştir. Hayatının sonuna doğru, büyüyen parasal talebin müterakki bir enflasyona dönüşmesinden endişe etmeye başlamıştı. Fakat olayları artık yaşayan Keynes değil teorilerinin etkisi oluşturmakta idi. Kendisiyle bu konuları

tartıştığım son bir toplantıda, özellikle çok yakın bazı mesai arkadaşlarının kredi ekspansiyonuna taraftar olmaları üzerine, Keynes'in çok kaygılı olduğunu gördüm. 1930'ların deflasyonunda çok gerekli olan teorilerin olumsuz etkiler yarattığını görürse, kamuoyunu doğru yönde etkileyeceği konusunda bana güvence verdi. Ancak, birkaç hafta içinde yaşamını yitirdi ve söylediklerini yapamadı.

Keynes'in öğretilerinden enflasyoncu sonuçlara varılacağından şüphe yoktur. Teorilerinde ciddi bir aksamanın mevcut olduğuna işaret etmektedir. Bundan önemli bir soruya geçmek mümkün. Acaba öğretilerinin meslektaşlarının inançları üzerindeki etkisi bir ilerleme miydi, yoksa belirli bir yanlışa mı dayanmakta idi? Özel durumlar, bütün analizinin önemli bir yanlışa dayandığı kanaatini ta baştan beri bende yaratmıştı.

Üzülerek belirtiyim ki, John Maynard Keynes zamanında mevcut olan ekonomi teorisine hâkim değildi. Ayrıca, Cambridge Üniversitesi'nde lisansının ikinci yarısında öğrenmiş olduğu Marshall geleneğinin dışındaki gelişmeleri izlemek için bir gayret sarfetmediğinden de şüphem yoktur. Ana gayesi günün ekonomi politikasını etkilemekti, ekonomi teorisi Keynes için bu gayeye hizmet eden bir araçtı. Bu gaye için daha iyi bir teori oluşturmada entellektüel kabiliyetine güveniyordu ve çeşitli şekillerde bunu yapmaya çalışmıştı.

Teorik gayretlerinde bir ana fikirden hareket etmekte idi. Özel konuşmalarında, bunu akli başında herkesin kabul edeceği bir aksiyom olarak gördüğünü ifade etmişti. Bu ana fikir, genel istihdam ile tüketim malları toplam talebi arasında müsbet bir kore-

losyonun mevcut olduğu idi. Bu suretle çok sayıda radikallerin ve kaçıkların, çok az sayıda akademik ekonomistin savunduğu eksik tüketim teorisinde önemli bir gerçeğin yattığına kanaat getirmişti. Teorilerinin sol'a bu kadar çekici gelmesinin nedeni eksik tüketim yaklaşımını canlandırmış olmasındandır. Mal talebinin emek talebi olmadığı hususundaki John Stuart Mill'in görüşü, Keynes için anlaşılması güç bir anlamsızlıktı.

Yatırımın Rolü

Keynes'in kısa ekonomi eğitimi-ni yönlendirmiş olan Cambridge geleneğinde, Mill-Jevons'un daha sonraları Boehm-Bawerk ve Wicksell tarafından geliştirilmiş sermaye teorisi ciddi olarak ele alınmamıştır. İngilizce konuşan dünya bu fikirleri 1930 yılında büyük çapta unutmuştu. Birçok meslektaşım gibi Keynes'in öne sürdüğü istihdamın toplam talebe bağlılığı teorisini ben de kabul edebilirdim. Ancak Boehm-Bawerk-Wicksell geleneğinde yetişmiştim; Keynes'in «Treatise on Money» adlı eserinden biraz önce Amerika'da eksik istihdamın nedenlerini açıklayan bir teoriyi incelerken bu konuda uzun zaman harcamış ve Wicksell-Mises'in yatırımın parasal yollarla teşviki teorisini biraz daha geliştirmiştim. Bu suretle Keynes'in hareket noktası olan yatırımın direkt olarak nihai talebe bağımlılığı faraziyesinin geçersiz olduğunu göstermeye çalışmış-tım.

Bu konuları çeşitli vesilelerle Keynes'le tartışmak olanağını buldum. Aramızdaki fark, kendisinin bu faraziyenin doğruluğunda ısrar etmesiyle ilgili idi. Bir defasında daha önce yapılan bir yatırımın sermaye talebini artırabileceğini kabul ettirmeyi

başardım. Ancak daha sonra, mal fiyatlarının düşmesi sonucu girişimcilerin birim maliyetlerini düşürmek için yatırımda bulunabilecekleri hususunu şiddetle reddetmiş, bunu saçmalık olarak nitelendirmişti. İstihdamı belirleyen yalnız nihai talep olmadığı, bunda başka faktörlerin de etkili olduğu, Keynesçi makro-ekonominin ihmal ettiği önemli bir husustur. Nihai malların belirli bir dönemdeki satış hacmi ile aynı dönemdeki istihdam hacmi arasında gerekli bir ilişki mevcut değildir.

Yatırım hacmi nihai taleple orantılı olarak değişmemektedir. Yalnız faiz oranı değil, üretim faktörlerinin nispi fiyatları ve özellikle çeşitli emek türleri ve teknolojik değişme bunu etkileyecektir. Yatırım, bir nehre benzetebileceğimiz üretimin çeşitli kollarındaki büyüklüğüne bağlı olacaktır. Bu bakımdan üretim faktörlerinin toplam istihdamı, bazan nihai malların efektif talebinden büyük, bazan da küçük olacaktır. Nehrin kollarını üretim nehrine bağlayan direkt faktör nihai talep değil, çeşitli üretim faktörlerinin nispi fiyatlarının yapısı olacaktır: Çeşitli emek türleri, yarı mamul mallar, hammaddeler ve faiz oranı.

Bu nispi fiyatların etkisi altında bütün nehir şekil değiştirirse, istihdam çeşitli safhalarda, çeşitli oranlarda değişmek durumundadır. Bazan daralacak, bazan da genişleyecek, istihdam buna göre değişecektir. Özellikle, ağır endüstride ve inşaat sektöründe istihdam hacmi, kuvvetli dalgalanmalar gösterecektir. Tüketim talebinde aynı yönlerde değişme olması için bir neden yoktur. Bir resesyonda nihai talebin canlanması, canlanmanın bir nedeninden çok bir etkidir. Üretim akımının çe-

şitli noktalarında bağımsız olarak meydana gelen daralmalar ve genişlemeler, çeşitli faktörlerin nispi fiyat değişmelerinden kaynaklanmaktadır. Yatırımın peşinde olan tasarrufun yarattığı faaliyetler ve geçmişte ertelenen yenilemelerin yapılması gibi...

Önemli olan taraf, üretim akımındaki bu bağımsız daralma ve genişlemelere çeşitli faktörlerin nispi fiyatlarındaki değişmelerin neden olduğudur. Daha yüksek fiyatlar sürecin ilk safhalarına çekilmekte, düşük fiyatlar bunun tersini yapmaktadır. Kaynakların sürekli olarak tekrar ve tekrar dağılımı, Keynes'in benimsediği ve makro-ekonomi ismini alan analiz tarafından gizlenmiş bulunmaktadır. Keynesçi analiz; toplam talep, toplam arz, ortalama fiyatlar gibi çeşitli agregatlar arasında cereyan etmektedir. Bu yaklaşım, çeşitli faaliyet türleri için talebin nasıl oluştuğuna dair mekanizmanın mahiyetini gizli tutmakta, karanlığa boğmaktadır.

Ölçülme Hikâyesi

Daha makro-ekonomik ifadeler kullanmak, daha ampirik olmamızı gerektirmez. Ekonomik olaylar, istatistik teorisinin uygulanabileceği kitle olayları değildir. Bütün verilerin belirlenebildiği basit olaylarla, probabiliteye dayanan gerçek kitle olayları arasında bir ara sahada yer almaktadır.

Parasal nedenlerin reel malları dünyasında önemli etkiler yaptığı veya bu etkenlerin Keynes tarafından ihmal edildiği inkâr edilemez. Keynes'in benimsemiş olduğu pür parasal yaklaşım, ana sorunları görmediği olduğu kanaatında olan biri için

eleştiri gücünü yaratmaktadır. Yazılarının ayrıntılı bir incelemesini yaptıktan sonra neden hücumu geçmediğimi açıklamam gerekir. Bunun için kendimi bir türlü affetmedim. Bu, Keynes'in kendi iddialarına artık inanmadığı sorunu değildir. Keynes'in varmış olduğu sonuçların etkin bir şekilde inkârı için bütün makro-ekonomik yaklaşımının ele alınması gereği de değildir. Gerçek bir eleştirinin, Keynes'in ele aldığı konularla ilgili olarak değil, ele almadığı konularla ilgili olarak yapılması gerektiği ve bu bakımdan henüz tam olarak geliştirilmemiş sermaye teorisinin, Keynes'in iddialarını çürütmek için şart olduğu kanaatine vardım.

Bu işe başlarken gayem, parasal bir sistemde yatırımı tayin eden faktörlerin tartışılması idi. Fakat bu işin giriş kısmı, zannettiğimden daha fazla zamanımı aldı. Savaş başladığı zaman, bu kadar geniş hacimde bir yayın yapmayı uygun görmedim ve Keynes teorisinin zayıf taraflarını ayrı bir kitap haline getirmekle yetindim. Büyük hacimli yayını ise erteledim.

Bu ertelemenin ana nedeni ise, Keynes'in savaş enflasyonuna karşı mücadelesinde kendisini zayıflatmak istememesidir. Son çeyrek yıldaki enflasyonun ara sorumlusu olarak Keynes'in teorilerini saymama beraber, bu gelişmenin niyetleri dışında olduğunu kabul etmekteyim. Ömrü yetseydi, böyle bir sonucun olmaması için mücadele edecekti. Başarılı olabileceğini sanmıyordum. Çünkü yüksek bir istihdam hacminin sürekli olabilmesi için enflasyonun hızlanması gerektiğini açıkça görmemişti.

Keynes'in Yolundan Sapan Öğrencileri

Hayatının sonuna doğru Keynes, yakın mesai arkadaşlarının gayretlerinin yönünden memnun değildi. «Nasıl ki Marx, Marksist değildi; ben de Keynesçi değilim.» sözlerini Keynes'in söylemiş olduğuna inanıyorum. Profesör Joan Robinson'a göre; Keynes, devriminin esas noktasını açıkça görmekten uzaktı; kitabı yayımlandıktan sonra ana konuyu toparlamaya muvaffak olmuştu. Yalnız İngiltere'de değil, dünyanın büyük bir kısmında da 30 yıl boyunca uygulanan enflasyoncu tam istihdam politikasını besleyen, daha genç Keynesçi doktrincilerin fikirleri olmuştur.

Bugüne kadar rastladığım en etkili entelektüel kişiğe sahip olan ve genel entelektüel üstünlüğünü kabul ettiğim Keynes'in, dünyaca ün salmış ilmi çalışmalarının tamamen yanlış olduğunu iddia etmekteyim. Enerjisinin çok az kısmını verdiği bu sahadaki olağanüstü etkisini diğer istidatlarının eşsiz bileşimine borçlu olduğundan emin olduğumu da eklemek isterim. Haklı veya haksız olduğuna bakılmaksızın bu istidatları, kendisini zamanın en olağanüstü kişilerinden biri yapmıştır. Gelecekte zamanını temsil eden bir kişi olarak gözükecektir, tıpkı Rönesans'taki bazı kişilerin bugün bize gözüktüğü gibi... Diğer sahalarındaki etkisinin çok daha hayırlı olduğunu söylemek istemiyorum. Hatta alışıl gelmiş ahlakın ve «Uzun zamanda hepimiz öleceğiz.» yaklaşımıyla etkisinin, felâketlerle dolu olduğundan eminim.

Ancak büyük istidatları, etkisinden kurtulmanızı ve düşünce tarzına karşı çıkmamızı güçleştirmiştir. Çok sayıda entelektüel ilgileri vardı ve

en çok da sanata bağlıydı. Aynı zamanda büyük bir vatansız, İngiliz medeniyetinin üstünlüklerine derin bir inancı vardı. Entelektüel gayretleri estetik hislerinin etkisi altında bulunmaktaydı. Bu, onun en kuvvetli özelliği ve büyüleyici kişiliğinin ana kaynağı idi.

Sürekli istihdam hakkındaki eserini yayınladıktan çok önce ilerici düşünürlerin dikkatini çekmiş ve klasik liberal menşesine ters düşen akımlara destek sağlamıştı. 1933 yılında «New Statesman and the Nation»da yayınladığı ve sonradan «Yale Review», komünist «Science and Society» dergisinde ve nasyonal sosyalist «Schmollers Jahrbuch» dergisinde yeniden basılan «National Self Sufficiency» isimli denemesiyle hayranlarını şaşırtmış ve solcu aydınların putu haline gelmişti. Bu denemesinde şunları yazmıştı: «Savaşın sonra kendimizi içinde bulduğumuz çökmüş uluslararası bireyselci kapitalizm bir başarı değildir. Akılcı değildir, güzel değildir, adil değildir ve üstelik malları da sağlanmamaktadır. Kısacası onu beğenmiyoruz, hatta ondan nefret ediyoruz.»

Daha sonra «General Theory»nin Almanca çevirisinin önsözünde; politika önerilerinin, üretimin serbest rekabet ile yönlendirildiği bir düzenden çok, totaliter bir devletin şartlarına daha kolay uygulanabileceğini açıkça belirtmişti.

On yıl sonra «The Road to Serfdom» isimli kitabıyla ilgili olarak yazmış olduğu, ölümünden çok sonra açıklanan özel bir mektupta; «Kitabın bütünüyle ahlaki ve felsefi bakımlardan derin bir şekilde uyuşma halinde olduğu...» anlaşıldıktan sonra yandaşları çok şaşırmıştı. Tasvibini şu şekilde sınırlandırmıştı: «Doğ-

pencerenizdeki tasarruf hesabı

Para biriktirmek iyi şeydir.
Ama para yalnız üstüste konularak biriktürülmez.
Isıcam da insanın para biriktirmesini sağlar.
İsıyı odada tutar.

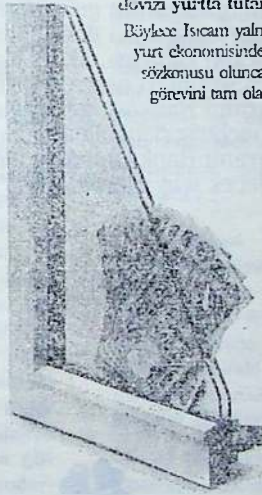
Dengeli bir yakıt harcaması sağlar.
Isıcamlı evde oturan kişi bilir ki
yakıtı verdiği para
harcadığı ısının tam karşılığıdır.

Isıcam tasarrufun ta kendisidir.
Ne yakıt boşa gider, ne de para.

Bu arada boşa gitmeyen birşey daha vardır.
Ülke ekonomisinin petrol gereksinmesi için
yurt dışına ödenen dövizler.

En küçük evden başlayarak en büyük binaya kadar
Isıcamla donatılan yapılar ısıyı odada,
dövizini yurttan tutarlar.

Böylece Isıcam yalnız evlerdeki tasarruf değil,
yurt ekonomisindeki tasarruf da
sözkonusu olunca
görevini tam olarak yapar.

ISICAM SİSTEMİ NEDİR?

Isıcam, iki cam plakasının araya bir metal çita konularak
sızdırmaz üste elastik deliği ile bağlanmasından meydana gelir.
Metal çita çitinin üstü, hava boşluğunun dışarıya kurtul-
masını önlemek için özel menteşelerle dışarıya çıkarılır.
İçeride kalın kuru hava boşluğu ısıcamın yalıtımını sağlar.

Genel Dağıtım:

Cam Pazarlama A.Ş.

Düyükdere Caddesi, Bayilem Han, Şişli-İstanbul Tel: H 130 (6 Hat)

Cam Pazarlama A.Ş. Türkiye'de Cam Fabrikaları A.Ş. nin bir iştiraki'dir.

Garanti Bankası inaniyor..

Ülkemiz zengin kaynaklara sahiptir.
Cumhuriyetimizin kuruluşundan bu yana
her alanda büyük aşamalar gösterilmiştir.
Garanti Bankası, ülkemiz ekonomisinin
gelişmesine inaniyor.

İstikrarlı, ağırbaşlı,
sorumluluklarının bilincinde
bir kurum olarak Garanti Bankası,
tüm imkanlarını geliştirmemiz için
değerlendirmeyi görev biliyor.
Garanti Bankası, akılcı bir yaklaşımla,
tüm sorunları aşacağımıza inaniyor.
Garanti Bankası, geleceğin daha başarılı
sonuçlarla dolu olduğuna inaniyor.
Garanti Bankası bugünden
gelecek için hazırlanıyor.

**GARANTİ
BANKASI**

BANKALAR HAKKINDA KANUN HÜKMÜNDE KARARNAMENİN GETİRDİĞİ YENİLİKLERDEN BAZILARI ÜZERİNE DÜŞÜNCELER : II

PROF. DR. ÜNAL TEKİNALP

IV. TEŞKİLAT VE ORGANLAR

BankKHK, bankaların teşkilat ve organlarına ilişkin özel hükümleri içermektedir. Bunlardan bir kısmı AO'lara ilişkin TK hükümlerinde yer almayan organlara aittir: Müdürler kurulu (BankKHK. m. 21, f. 2), kredi komitesi (BankKHK. m. 23), genel müdür ve yardımcıları (BankKHK. m. 24 gibi... Diğer kısmı da genel kurul, yönetim kurulu ve denetçilere ilişkin olup, banka işletmesinin nitelik ve ihtiyaçlarına uygun istisnai nitelikte kurallardır: Oy hakkı ve kullanılmasının sınırlandırılması (BankKHK. m. 18), yönetim kurulunun teşkili ve üyelerde aranan vasıflar, yabancı bankaların Türkiye şubelerinde yönetim kurulu ve kredi komitesi görevlerini yerine getirmek üzere oluşturulması zorunlu müdürler kurulu (BankKHK. m. 21 ve 22) gibi... Diğer bir kısmını da, bankalarla Maliye Bakanlığı arasındaki denetim ve gözetim ilişkisinin ve özkaynak sağlama kolaylık gereğinin ortaya çıktığı özel hükümler oluşturmaktadır: Genel kurullarda Maliye Bakanlığının temsilci bulundurması (BankKHK. m. 19), denetçilerin üç ayda bir bankanın, BankKHK ve diğer mevzuat karşısındaki durumuna ilişkin rapor düzenleme ve bunu ait olduk-

ları dönemi izleyen 1 ay içinde Maliye Bakanlığı'na göndermeleri yükümlü (BankKHK. m. 26), banka sermayesinin artırılmasında zorunluluk bulunduğu Maliye Bakanlığı'nca bildirilmesi halinde karar nisabının sermayenin % 51'ine düşmesi ve esas sözleşme değişikliklerinde Maliye Bakanlığınca bildirilmesi halinde karar nisabının sermayenin % 51'ine düşmesi ve esas sözleşme değişikliklerinde Maliye Bakanlığının uygun görüşünün alınması (BankKHK. m. 20) gibi...

1. Genel Kurul (GK) : TK'nın GK'yı düzenleyen hükümleri bankalara da aynen uygulanır (TK. m. 360 vd.). Ancak, BankKHK oy hakkı ve bunun temsilci aracılığı ile kullanılması hakkında genel hükümlerden ayrılan, yasaklayıcı ve sınırlandırıcı kurallar öngörmüştür.

a) Oy hakkı - a1) Kural : Payscalelerinin GK'da sahip buldukları pay sayısı kadar oy hakları vardır (BankKHK. m. 18, f. 1). Bu kural, BankKHK'ya 28 s. KHK'dan gelmektedir. Böylece, 7129 sayılı Kanun'da yer alan ve bazı şartların varlığında bazı payların oy hakkından yoksunluğuna yol açan «Bankalar umumi heyetlerinde reye iştirak edebilmek

için her hissedarın sahip olması icap eden asgari hisse miktarı hiç bir suretle 20 hisse senedinden fazla gösterilemez» kuralı kesin olarak sistemimiz dışına çıkarılmış olmaktadır.

a2) **TK ile karşılaştırma** : BankKHK. m. 18, f. 1'de yer alan -ve gene 28 s. KHK'dan gelen- hüküm, TK'dan önemli bir fark ile ayrılmaktadır. Şöyle ki, bankalarda oyda imtiyazlı paylar reddedilmiştir. Çünkü : TK. m. 373, f. 1'e göre, her hisse senedi en az bir oy hakkı verir. Öyleyse, bir payın birden çok oy hakkı sağlaması da mümkündür. Nitekim maddenin 2. fıkrası bunu sarahaten ifade etmektedir. BankKHK. m. 18, f. 1 ise, oyda imtiyazlı, yani birden fazla oy hakkı bahşeden payları kesin bir tarzda önlemiştir.

b) **Oy hakkının kullanılmasında temsilci olma yasağı** : BankKHK bazı kişilerin, temsilci olarak, oy kullanmalarını yasaklamıştır.

b1) **Sermayenin % 1 ve daha fazlasına sahip pay sahipleri** : 28 s. KHK'da % 10 olan bu oran BankKHK'da % 1'e düşürülmüştür. BankKHK, sermayenin % 1 ve daha fazlasına sahip bulunan pay sahiplerinin vekil (temsilci) olarak oy kullanamayacaklarını hükme bağlarken bu kişiler açısından bir yasak, bu kişileri temsilci tayin edecekler açısından oy hakkının kullanılmasında sınırlama getirmiş olmaktadır. Oysa, TK'da böyle bir sınırlama bulunmamaktadır. Yasak, pay (oy) sahibine değil temsilciye yönelmiştir. Onun için, hükmü oy hakkının kullanılmasında bir sınırlamadan çok temsilci olabilme yasağı tarzında anlamak düzenlemenin sistemine ve amacına uygun düşer. BankKHK, bankaların büyük pay sahiplerinin -kendileri üstünde olma-

sa bile- belli pay sahiplerinin elinde, baskı ile vekaletleri toplayabilecekleri endişesi ile yasağı getirmiştir.

Yasak kapsamındaki kişiler, tüzel kişileri temsilen oy kullanabilirler. Çünkü, temsilcisi aracılığı ile tüzel kişi GK'da vekâleten değil asâleten bulunmaktadır. Buradaki temsilci organ olarak tüzel kişinin bizzat kendisidir. Yasak kapsamındaki kişilerin **kanuni temsilci** olarak oy kullanmaları da yasaklanmamıştır : Veli olarak, tam ehliyetsiz adına kanuni mümessil sıfatıyla vs. gibi... Kanuni temsile benzer durumlarda da yasağın geçersiz olduğu görüşündeyim. Çünkü, MK'nın kanuni temsil ve benzer durumlarda temsilciye imkân tanınması önemli zorunluluklardan doğmuş olup bu istisna özel hukukun temelini teşkil edecek kadar kişi açısından önemlidir. BankKHK'daki bu istisnai hüküm, bir temel hukuk kuralını değiştiremez. Aksini kabul, özel kanunların dar kapsamlı amaçlarının, topluma hâkim geniş ve uzun süreli amaçlara tercih edilmesi olumsuz sonucunu doğurur (Kanuni temsil ve benzer durumlar için bk. Tekinalp (Poroy/Çamoğlu); Ortaklıklar ve Kooperatif Hukuku, 2. Bası, İstanbul 1982, N. 987).

Yasağın uygulanabilmesi için, sermayenin % 1 veya daha fazlasını teşkil eden pay'ın aynı ve tek kişiye ait olması icap eder. Bu durumda ana, baba, eş ve çocuklar arasında toplama yapılamayacağı gibi, pay üzerinde müşterek veya iştirak halinde mülkiyet durumunun bulunduğu hallerde oran her paydaş açısından ayrı olarak nazara alınır.

b2) **İdare meclisi başkan ve üyeleri, denetçiler ve birinci derecede imza yetkisine sahip olanlar** : Temsil-

ci olarak oy kullanmaları yasaklanmış bulunan bu kişiler **tahdidi** olarak sayıldıklarından, geniş yorum veya kıyas yolu ile kapsam genişletilemez. Bu halde de anılan kişilerin tüzel kişinin temsilcisi veya kanuni temsilci veya benzer durumlarda temsilci veya müşavir olarak oy kullanmaları mümkündür.

c) **Oy hakkının kullanılmasında ancak sınırlı bir şekilde temsilci olabilme** : Temsilci olarak oy kullanabilme yasağı yanında, BankKHK bir de temsilci olarak oy kullanabilmeyi belirli bir miktarla sınırlamıştır. Bu sınırlama geneldir. Yani, herhangi bir sığata veya ilişkiye bağılı olmaksızın herkes için geçerlidir. Şöyle ki, yasağın kapsamı dışında bulunanların, temsilci olarak kullanabilecekleri oy, toplam oyların % 1'ini aşamaz. Bu hükümle de çeşitli yöntemler tatbiki suretiyle, temsil yetkilerinin belli kişilerde toplanmasına engel olunmak istenmiştir.

d) **GK'da Maliye Bakanlığının temsilcisinin bulunması** : Banka GK'larında Maliye Bakanlığı bir temsilci bulundurur (BankKHK. m. 19). Hükümde temsilcinin GK tutanağını imzalayacağı ifade edilmiş, ancak temsilcinin imzasının tutanağın geçerlilik şartı olmak niteliği taşıyıp taşımadığı belirtilmemiştir. Oysa, Ticaret Bakanlığı temsilcisinin imzasının bir geçerlilik şartı olduğu TK. m. 378, f. 2 ve 297'de açıkça belirtilmiştir. Geçerlilik şartının kanunda açıkça öngörülmesi gerektiği için Maliye Bakanlığı temsilcisinin imzasını bu nitelikte kabule imkân yoktur.

e) **Maliye Bakanlığının zorunluluk bulunduğunu bildirdiği hallerde sermaye artırımında özel karar nisa-**

bı : Bankalarda da sermaye artırımı TK. m. 388, f. 4 vd'deki toplantı ve karar nisaplarına bağılıdır. Ancak BankKHK. m. 20, f. 1, bir özel şartın gerçekleşmesi halinde, karar nisabının -TK. m. 388, f. 6'ya nazaran- düşürülmesini kabul etmiştir. Buna göre BankKHK. m. 63 gereğince, Maliye Bakanlığının banka sermayesinin artırılmasında zorunluluk bulunduğunu bildirdiği hallerde, artırma kararı «sermayeyi temsil eden toplam oyların % 51'i ile alınabilir». Özel hüküm sadece karar nisabı hakkında olduğu için TK. m. 388, f. 4 vd.'deki toplantı nisabı hükümleri bankalar için de geçerlidir.

Kanunlarda yer alan ağırlaştırılmış nisaplar çoğunluk karşısında azınlığı koruyucu bir işleve sahip oldukları için BankKHK bu konuda tiz davranmıştır. Şöyle ki, özel nisap, ancak, bankanın sermayesinin artırılmasının 63. madde uyarınca bir zorunluluk olduğunun Maliye Bakanlığınca bildirildiği hallerde uygulanacaktır. Maddenin gerek lafzına, gerek ruhuna göre, Maliye Bakanlığı böyle bir yazıyı sadece, bankanın 63. maddede tâbi tutulduğu, yani bu maddenin hâkimiyeti altına girdiği hallerde yazabilir. Yoksa 63. maddenin uygulanmasını gerektirici şartların varlığı yeterli değildir. Gerekli olan 63. maddenin uygulanmakta bulunması, yani en azından, bankanın mali bünyesinin ciddi bir şekilde zayıflamakta olduğunun tespiti üzerine YK'ya Maliye Bakanlığının tavsiyede bulunmuş olmasıdır.

Maliye Bakanlığının bu yolda bir yazı vermiş olması, o sermaye artırma kararı aleyhine şartları varsa, TK. m. 381 uyarınca iptal davası açılmasına engel değildir.

f) **Esas sözleşme değişikliklerinde Maliye Bakanlığı'nın uygun görüşü:** Ticaret Bakanlığı tarafından bankalara esas sözleşme değişikliklerine izin verilebilmesi için Maliye Bakanlığının uygun görüşünün alınması şarttır (BankKHK. m. 20, f. 2).

2. Yönetim Kurulu (YK) - a) Kuruluş: a1) **Türk bankalarında:** TK. m. 312, f. 1'de AO'ların YK'larının en az üç üyeden oluşacağı öngörülmüşken BankKHK bu kuralı -eski metinde olduğu gibi- değiştirmiş ve banka YK'larının beş kişiden az olamayacağı kuralını getirmiştir (BankKHK. m. 21, f. 1). Beş üye içine genel müdürün veya bulunmadığı hallerde vekilinin dahil olup olmadığı tartışması, BankKHK'da da varlığını sürdürmektedir. Kanaatimce beş üyenin genel müdür veya vekili ile tamamlanması halinde BankKHK'nın isteği gerçekleşmiş olur. Çünkü, BankKHK'da YK bir bütün olarak düzenlenmiş ve anılan hüküm asgari sayıyı belirlerken seçilmiş üye/doğal üye ayrımını yapmamıştır (**Aksi görüş:** Atasagun, İzahlı - Notlu - Mukayeseli Bankalar Kanunu, İstanbul 1958, s. 160; Akpınar, Bankalar ve Devlet, Ankara 1966, s. 33).

a2) **Yabancı bankaların Türkiye şubelerinde:** Türkiye'de şube açmak suretiyle faaliyette bulunan yabancı bankaların Türkiye'deki yönetim merkezlerinde YK yetki ve sorumluluklarını taşıyan, banka merkez müdürünün de dahil olduğu, üç kişilik bir **müdürler kurulu** kurulur (BankKHK. m. 21, f. 2). YK ve müdürler kurulu oranları BankKHK'nın m. 30'da gösterilen karar defterine kararlarını kaydederler.

b) **Üyelerin uyruklığı ve etkisi:**

Yabancıların banka yönetim kurulu üyesi olmalarına engel bir hüküm BankKHK'da yer almamıştır. Ancak, bankanın **milli banka** olabilmesi için, BankKHK. m. 3, f. 1'de öngörülen diğer şartlar yanında, yönetiminin de Türklere ait olması gerekir. Maliye Bakanlığının anlayışına göre bir bankanın milli olabilmesi ancak yönetim organının çoğunluğunun Türklere ait olması ve yabancı çoğunluğunun toplanti yapabilecek durumda bulunmaması halinde mümkündür (7.7.1976, N. 3298 - 181).

Ulutan şartları daha da ağırlaştırmakta, bu hususta «tatbikatda zevahire değil fiiliyata bakmak lazımdır. Bir bankanın hatta idare meclisininin tamamını veya ekseriyetini Türklerin teşkil etmesi dahi kâfi değildir. Bir bankanın idare ve murakabesini fiilen ellerinde bulunduranlar idare meclisinde dahi vazife almaya bilirler» demektedir (s. 26 ve 27). Kanaatimce çoğunluğun Türklere olması ve Türkler olmaksızın karar alınmayacak bir durumun varlığı milli banka niteliği için yeterlidir. Milliliğin bankaların niteliğini oluşturduğuna, yoksa tabiiyet olmadığına bu vesile ile bir kez daha işaret etmek isterim (bk. Tekinalp, Banka Hukuku, Ders Notları, Teksir halinde İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Kütüphanesinde, İstanbul 1983, s. 19).

c) **Üye olabilme şartları - c1) Gerçek kişi:** Sadece gerçek kişiler banka YK üyesi olabilir. Tüzel kişiler yerine onların temsilcisi gerçek kişiler seçilir (TK. m. 312, f. 2).

c2) **Paysahipliği:** Banka YK üyesi olabilmek için bankanın paysahibi olmak gerekir. BankKHK üyeliği için sahip bulunulması zorunlu asgari pay

oranını da belirtmiştir. Oran banka sermayesinin % 1'idir (BankKHK. m. 22, f. 1).

YK üyelerinin hisse senedi tevdi yükümü ile ilgili hükmü burada da uygulamak ve banka sermayesinin % 1'inin 10.000.000.— TL'yi aşması halinde fazlayı aramamak doğru olur.

Kanaatimce, ayrıca TK. m. 312'deki genel kuralın geçerli olduğu da kabul edilmelidir. Şöyle ki, payşahipliğini seçim veya tayin anında gerekli görmemek, onu göreve başlayabilmenin bir şartı kabul etmek sisteme uygun düşer. Ayrıca BankKHK'daki hüküm TK. m. 312'yi değiştirmemiştir.

Aksi sonuca varan Maliye Bakanlığı genel yazısı ile Baş Hukuk Müşavirliği'nin mütalaasına katılmak mümkün değildir (7 Nisan 1969, 5283-10/16895 sayı; 28 Haziran 1968, 4142/115, 28980. Metin için bk. Eyüpgiller, Şerh, 53 ve 55).

Herhangi bir kimsenin bankanın payşahibi olabilmesi için pay taahhüt etmesi ve kanun veya esas sözleşmede öngörülen miktarı ödemesi veya payı devren iktisap etmesi yeterli olup, taahhüdün tamamının ödenmiş bulunması şart değildir. Bu sebeple herhangi bir kimse % 1 oranında pay taahhüt etmişse BankKHK. m. 22, f. 1 hükmünü yerine getirmiştir. Onun için «hisse senedinin yatırılması şart olmayıp, makbuz veya ilmühaber de tevdi edilebilir. Aksine görüş ihtiva eden Maliye Bakanlığı yazısı TK hükümleriyle bağdaşmamaktadır (bk. Ticaret Bakanlığı'na hitaben yazılan 14.9.1960 tarihli 4/14988 s. yazı. Metin: Eyüpgiller, Şerh, 54/5).

c3) Kanunda öngörülen suçlardan dolayı cezalandırılmamış olmak :

(1) BankKHK'ya aykırı hareketlerinden dolayı hapis veya bir defadan fazla ağır para cezası ile cezalandırılanlar,

(2) Yüz kızartıcı suçlardan dolayı mahkumiyeti bulunanlar,

banka YK başkan ve üyesi olamazlar (BankKHK. m. 31, f. 1). (Bu durumda bulunanlar banka denetçisi, genel müdürü, genel müdür yardımcısı olamayacakları gibi, birinci derecede imza yetkisini haiz diğer görevlerde de istihdam edilemezler. BankK. m. 15, f. 3). Bankalar bu gibi kişilerin işine hemen son vermek zorundadırlar (BankKHK. m. 31, f. 2).

Kanaatimce bu hükmün TK. m. 315, f. 2 ile tamamlanması gerekir. Şöyle ki, herhangi bir suçtan ağır hapis cezası ile mahkumiyet almış bulunanlar da banka YK başkan ve üyesi olamazlar.

c4) Hacırc altında olmamak (TK. m. 315, f. 2) ve müflis olmamak (BankKHK. m. 31, f. 1).

c5) Kanunda öngörülen menkul kıymetlere ait işlemlerle uğraşmamak veya bu tüzel kişilerde belli sıfatları haiz olmamak : Menkul kıymetler ve kambiyo borsaları acentaları ile hisse senedi ve tahvil alım ve satımı ve bunların piyasaya ihracı işleriyle uğraşan gerçek kişiler ile bankalar dışında bu işlerle iştigal eden tüzel kişilerin yönetiminden sorumlu olan payşahipleri veya YK başkan ve üyeleriyle müdürleri de banka YK'na seçilemezler (BankKHK. m. 31, f. 1b).

Menkul kıymetler ve kambiyo borsaları acentalarının tanımı MKKBK. m. 5, f. 2'de verilmiştir. Acentalar, hisse senetleri ve tahviller ile kambiyo ve nukudun alım satımında aracılık ederler. Bu aracılık

faaliyetinin türü için kanunda açıklık yoktur. Ancak, faaliyetin niteliği gözönüne alınınca, söz konusu acentaların ticari işler tellalı oldukları sonucuna varılır (Tekinalp, Sermaye Piyasası, İstanbul 1982, 97). Hükmün uygulanabilmesi için acentanın MKKBK'na göre tayin edilmesi gerekir.

«Tahvillerin alım ve satımı ve bunların piyasaya ihracıyla uğraşanlar veya devamlı olarak bu işlerle iştigal eden tüzel kişiler» ile borsa bankerleri kastedilmiştir (SerPK. m. 32, Tekinalp, Sermaye Piyasası, 84 vd.). Ancak SerPK'nın tanımına uymayan ve hatta izin almadan menkul kıymet alım satımı ile uğraşan gerçek ve tüzel kişiler de yasağın kapsamındadır. Ancak, holdingler yasağın kapsamında mütalaa edilemezler. Çünkü, holdingler devamlı iştiraklerin yönetimi ile iştigal ederler.

d) **Yitirilmesi** : Banka YK başkan ve üyelerinin seçimi için kanunda aranan şartlar aynı zamanda gerçekleştirilmeleri veya mevcut olmalarını halinde yitirilme sebeplerini de oluşturur. Üyelik ayrıca seçilmemek, istifa ve ölüm ile de son bulur (Bu hususta genel hükümler uygulanır).

e) **Yemin** : Banka YK başkan ve üyeleri ile yabancı bankaların müdürler kurulu başkan ve üyeleri seçim ve atanmalarından sonra BankKHK, m. 22'de yazılı hisse senedi tevdi yükümünü yerine getirdiklerini gösteren belgelerle mahalli (bankanın merkezinin bulunduğu) yer ticaret mahkemesine başvurarak tayin edilecek günde mahkeme huzurunda yemin ederler (BankKHK m. 28, f. 1). Yeminin içeriği kanunla belirlenmiştir (BankKHK, m. 28, f. 1). Bu husustaki

başvuru acele işlerden addolunur (BankKHK, m. 28, f. 2). Yemin zaıtlarının mahkemece tasdikli birer suretinin Maliye Bakanlığı'na gönderilmesi şarttır (BankKHK, m. 28, f. 2). Yemin yükümüne tâbi kimseler yemin etmeden göreve başlayamazlar (BankKHK m. 28, f. 3). Ancak başkan ve üyeler yemin etmeden göreve başlayıp üçüncü kişilerle işlem yapmışlarsa bu işlemler bankayı bağlar. Yemine tâbi kimselerin yeminli buldukları süreler sonunda aynı göreve tekrar seçilmeleri veya atanmaları halinde yeniden yemin etmeleri gerekmez (BankKHK, m. 28, f. 3).

f) **Tevdi Yükümü** - f1) **Kendi hisse senetlerini yatırma** : Banka YK başkan ve üyelerinden herbirinin seçimlerini müteakip banka sermayesinin en az % 1'ini temsil eden hisse senetlerini TC Merkez Bankası'na veya bulunmadığı yerlerde Türkiye Cumhuriyeti Ziraat Bankası'na makbuz karşılığında yatırmaları şarttır (BankKHK, m. 24, f. 1). Ortaklık sermayesinin % 1'i 100.000.000.— TL 'yi aşarsa, fazlasını tevdi zorunluğu yoktur (BankKHK, m. 22, f. 1). Başkan ve üyeler kendi hisse senetlerini yatırmak zorundadırlar. Kanun bu zorunluğu «bu hisse senetlerini» diyerek belirtmiştir.

f2) **Daire, kurum ve ortaklıkları tarafından yatırılma** : Devlet daire ve kuruluşları ile bankalar ve diğer kurumları ve ortaklıkları temsilen YK'ya seçilenlere düşen hisse senedi yatırma yükümü bu kurum veya ortaklıklar tarafından yerine getirilir (BankKHK, m. 22, f. 3).

Kanunda bazı tüzel kişilerden açıkça sözedilmiş bulunması, hükmün sınırlayıcı olduğu anlamına ge-

lemez. Bütün tüzel kişilerin temsilcileri için bu istisnai hüküm uygulanmalıdır (Erem/Altıok/Tandoğan, 56). Maliye Bakanlığı da «teşekkül» kelimesinin kapsamına kurum, dernek ve vakıfların girdiğini belirtmiştir (2.7.1969, 5283 - 10/32784).

f3) **Nakit veya devlet tahvili olarak yatırma** : Türkiye'de faaliyette bulunan yabancı bankaların müdürler kurulu başkan ve üyeleri, Türkiye'ye ayrılan ve fiilen ödenen sermaye miktarı üzerinden hesaplanan meblağı nakden veya devlet tahvili olarak yatırmak zorundadırlar. Hükümde açıklık olmamakla birlikte oran % 1'dir.

g) **Tevdiin niteliği** : Hisse senetleri bankaya karşı, verilmesi muhtemel zararlar için bir teminattır. Onun için bir borca karşılık gösterilemezler, o kişinin banka YK üyeliğinden doğan mali sorumlulukları dışında, rehin ve haczedilemezler, Savunulan bir görüş uyarınca : İkinci derecede etki edebilmek üzere haciz konulması, şarta bağlı olarak bir borca karşılık gösterilmesi veya ikinci derecede menkul rehin tesisi imkânsız değildir (Erem/Altıok/Tandoğan, 56). Buradaki «mali» kelimesi içine hukuki sorumluluktan doğan tazminat ile para cezası girer.

h) **Tevdi süresi** : Tevdiin süresi başkan ve üyelerin görevden ayrılmaları ve ibra edilmelerine kadar devam eder.

3. **Kredi Komitesi (KK) - a) Türk bankaları için** : Bankalarda, BankKHK'de gösterilen görevleri yerine getirmek üzere bir kredi komitesi oluşturulması şarttır. KK bankaların zorunlu organıdır. KK üç üyeden oluşur.

şur. Üyelerden ikisi YK üyeleri arasından YK tarafından seçilir, üçüncü üye banka genel müdürü veya vekilidir (BankKHK. m. 23, f. 1).

b) **Yabancı bankaların Türkiye şubeleri için** : Yabancı bankaların Türkiye şubelerinde, müdürler kurulu aynı zamanda KK olarak görev ifa eder (BankKHK. m. 23, f. 2).

c) **Kararları** : KK'nın oybirliği ile verdiği kararlar doğrudan doğruya çoğunlukla verdiği kararlar ise YK'nın onayından sonra uygulanır (BankKHK. m. 23, f. 2). Ancak gerek nisap gerek onay iç ilişkide etkili olup üçüncü kişiye ileri sürülemez.

KK'nın kararları BankK. m. 30'da öngörüldüğü şekilde karar defterine yazılır ve her kararın altı komite üyeleri tarafından imza olunur.

d) **Görevleri** : BankK'ya göre kurulan İK'yı TK. m. 318, f. 2'de öngörülen, komite ve komisyonlar ile karıştırmamalıdır. Gerçekten TK'nın anılan hükmü uyarınca bir AO'nun YK'sı, işlerin gidişine bakmak, kendisine sunulacak hususları hazırlamak, bütün önemli sorunlarda, özellikle bilançonun düzenlenmesi için rapor vermek ve kararların uygulanmasına nezaret etmek üzere üyeleri arasından gereği kadar komite ve komisyon kurabilir. Bu komite ve komisyonların oluşturulması gibi, yapısı ve verilecek görevlerin belirlenmesi de tamamen YK'nın isteğine bağlıdır. Oysa, BankKHK'ya göre oluşturulacak KK'nın kaç üyeden meydana geleceği kanunla gösterilmiş, genel müdür, yabancı bankaların Türkiye şubelerinde merkez müdürü tabii üye kabul edilmiş ve KK'ya sadece kanunda belirlenmiş görevleri yerine getirme yetkisi tanınmış, nisabı belirlenmiş-

tir. KK'nın görevleri BankKHK'da gösterilenlerle sınırlı olup banka esas sözleşmesi veya YK kararı ile genişletilemez (Erem/Altıok/Tandoğan, 61; Akpınar, 28; Atasagun, 207; Aksi görüş; Eyüpgiller, Şerh 61; Yazarın İK'nın, YK tarafından özellikle verilen yetkileri de kullanabileceği görüşüne katılma olanağı yoktur. Çünkü BankKHK, KK'nın BankKHK'da yazılı görevleri ifa etmek üzere kurulacağını açıkça belirtmiştir).

BankK'da İK'ya kredi açmada yetki tanınmıştır (Bk. BankKHK. m. 44, 45).

e) Denetlenmesi : KK'nın faaliyeti YK tarafından denetlenir (BankKHK. m. 23, f. 5). Denetlemeyi yapmak YK'ya kanunla verilmiş bir yüküm olduğu için banka esas sözleşmesi ile bu yüküm kaldırılamaz, sınırlandırılıp hafifletilemez. Bu yüküm her YK üyesine hem münferit bilgi alma hem de denetleme yetkisi sağlar (BankKHK. m. 23, f. 5). Denetlenmenin yapılmamasından YK, TK. m. 336 vd. hükümlerine göre sorumludur.

4. Denetçiler ve BankKHK ile Öngörülen Görevler - a) Sayı : TK. m. 347, f. 1'e göre AO'larda en az bir denetçi olabilirken bankalarda en az iki denetçinin varlığı şarttır (BankKHK. m. 25, f. 1). Bu özel hüküm dışında TK. m. 347'de öngörülen kurallar bankaların denetçilerine de uygulanır. Denetçilerin yüksek öğrenim görmüş ve bankacılık alanında tecrübe sahibi kimselerden seçilmeleri şarttır.

b) Görevleri : Banka denetçileri ne de TK. m. 353 - 357 hükümleri aynen uygulanır. Ancak, BankKHK. m. 26, banka denetçileri için, kapsamı

geniş özel bir rapor verme yükümü getirmiştir. Anılan maddeye göre, banka denetçileri, TK hükümlerine göre banka GK'sına hitaben düzenleyecekleri yıllık rapordan başka, yılbaşlarından itibaren her üç ayda bir, bankanın bu BankKHK ve diğer mevzuat karşısındaki durumuna ilişkin bir rapor düzenlemek ve düzenledikleri raporları ait olduğu dönemi izleyen bir ay içinde banka YK'sına ve Maliye Bakanlığı'na göndermekle yükümlüdürler.

5. Banka müfettişleri : Bankaların, işlemlerinin bankacılık ilkelerine ve mevzuatına uygunluğunu denetlemek üzere yeteri kadar müfettiş çalıştırmaları zorunludur (BankKHK. m. 27).

6. Genel müdür ve yardımcılar : Genel müdür varlığı zorunlu bir organdır. Bu zorunluluk müdürün YK'nın ve KK'nın doğal üyesi olmasından doğmaktadır. Aynı zorunluluk genel müdür yardımcılarını için yoktur.

Banka genel müdür ve yardımcılarının, hukuk, iktisat, maliye, bankacılık veya mühendislik - işletmecilik dallarında yüksek öğrenim görmüş olmaları ve bankacılık veya işletmecilik dallarında genel müdürlüğe atanacakların en az 10 yıl, genel müdür yardımcılıklarına atanacakların ise en az 7 yıl tecrübe sahibi olmaları kanun gereğidir (BankKHK. m. 24).

7. Mal beyanı : Banka YK ve başkan ve üyeleri ile yabancı bankaların müdürler kurulu başkan ve üyeleri ve Maliye Bakanlığı'nca belirlenen birinci derecede imza yetkisini haiz diğer görevlerde bulunanlar esasları BankKHK. m. 28'de gösterildiği üzere mal beyanında bulunurlar.

V. BANKA PAZSAHİPLERİNİN,
YÖNETİCİLERİNİN VE İMZALARI
BANKAYI İLZAM EDEN
PAZSAHİPLERİNİN İFLASI

BankKHK'nın ilgi çekici yeniliklerinden biri de, bankanın paysahiplerinin, YK ve KK başkan ve üyelerinin, genel müdür ve genel müdür yardımcılarının, müdürlerinin ve imzaları bankayı ilzam eden memurlarının kanuna aykırı işlem ve kararları ile bankanın iflasına veya hakkında 63. maddenin 3. veya 4. fıkralarının uygulanmasına sebep olmaları halinde Maliye Bakanlığı'nın talebi üzerine, mahkemece şahsen iflaslarına karar verilebilmesine ilişkin hükümdür (m. 68). Gene aynı hüküm uyarınca, 63. maddenin uygulandığı hallerde bu şahısların şahsi sorumlulukları, çıkarılacak ara ve devir bilançolarına göre tayin olunur (BankKHK. m. 68, c. 2).

1. Genel olarak hükümün özellikleri : «Şahsi sorumluluk» kenar başlığını taşıyan bu madde 7129 sayılı Kanun'un «iflasın mesulleri» kenar başlıklı 78. maddesine benzemektedir. Gerçekten de anılan 78. maddeye göre; «Bir bankanın iflası halinde o bankanın idare meclisi, idare komitesi reisi ve azaları ile umum müdür, muavinleri, müdür ve imzaları bankayı ilzam eden memurlarının bu kanuna aykırı hareketleri iflasa sebep olmuş ise Maliye Vekâletinin talebi üzerine gerekirse bunların şahsen iflaslarına mahkemece karar verilebilir. Ve haklarında İcra ve İflas Kanunu'nun 5, 6 ve 7'nci babları hükümleri tatbik olunur». Görüldüğü gibi, eski madde, tacirin iflası tâbi olduğunu belirten TK. m. 20, f. 1'in bir istisnasını teşkil ediyordu. Bu bakımdan, BankKHK. m. 63 bir yenilik ge-

tirmemektedir. Yenilik, iflas edebilecek kişiler arasına, hatta başına banka paysahiplerinin konulmuş bulunmasından doğmaktadır. Böylelikle bir taraftan, tacir olmadığı halde iflasa tabi tutulan kişiler çevresi hukukumuzda genişlemiş olmakta, diğer taraftan da, AO paysahibinin sorumluluğu, taahhüt ettiği katılma payı ile sınırlı kalmamakta, sorumluluk ve bazı şartların gerçekleşmesi halinde «şahsi sorumluluk»a dönüşmektedir. Böylelikle anonim ortaklığın, paysahibinin sınırlı sorumluluğuna (TK. m. 405, f. 1) çok önemli bir istisna getirilmiş bulunmaktadır. Banka paysahibinin sınırsız sorumluluğunun, illiyet bağına bağlanmış bulunması, pay oranının herhangi bir etkiyi haiz olmaması, hükmün bir diğer özelliğidir.

Eski metinde, hükümde sayılan kişiler hakkında iflas kararı verilmesi halinde, İlfK'nın 5, 6 ve 7. babları hükümlerinin uygulanacağı belirtilmişti. Böylelikle, anılan hüküm ancak belli bablarının tatbikinin öngörülmesi yolu ile diğer hükümlerinin uygulanmayacağı dolaylı bir tarzda belirtilmiş oluyordu (Doktrinde, eski metindeki atfın yanlış yapıldığı, doğrusunun 6, 7 ve 8. bablar olması lazımla geldiğine işaret ediliyordu; bk. Erem/Altıok/Tandoğan, s. 356 (Ş 220)). Yeni metinde bu sınırlama da kaldırılmıştır.

Yeni metinde de -eskinde olduğu gibi- iflas doğrudan iflası da aşan olağanüstü bir yol niteliğindedir. Takibe ve depo kararına gerek olmadığı gibi, doğrudan iflastan ayrılan tarafı da, hakkında iflas kararı istenen kişinin parayı yatırarak iflasa engel olması imkânını pek bulunmamasıdır. Belki bu imkân sadece, BankKHK. m. 63, f. 3 veya 4'ün

uygulanması dolayısıyla, iflas davası ikame edilmiş olup da, hükmün son cümlesine göre, ara bilanço'ya göre isnat edilen şahsi sorumluluk miktarının belli olduğu halde vardır. Eski metin iflas davası ikame etmek hakkını Maliye Bakanlığı'na vermişti, yeni metin ise aktif dava ehliyetini bizzat Maliye Bakanı'na tanımıştır.

2. İflasa tâbi kişiler tahdidi olarak belirtilmiştir: Maddede iflasa tâbi kişiler, sıfatları belirtilerek gösterilmiştir. Geniş yorum veya kıyas yolu ile bunların çevresi genişletilemez. Hükümde zikredilenler şunlardır: Bankanın pay sahipleri, YK ve KK başkan ve üyeleri, genel müdür ve yardımcıları, müdürleri ve imzaları bankayı ilzam eden memurları.

Bu kişilerin iflaslarının istenebilmesi için, bankanın iflasına veya 63. maddenin 3. veya 4. fıkralarının uygulanmasına sebep olan işlemleri yaptıkları veya kararları aldıkları tarihte bu sıfatları taşıyor bulunmaları yeterlidir; yoksa iflas davasının ikame edildiği tarihte pay sahibi olmasalar, anılan sıfatları taşımaları da iflasları istenebilir ve şartların varlığında iflaslarına karar verilebilir.

Banka pay sahiplerinin sahip oldukları pay miktarı önemli değildir. Kanaatimce hüküm, amacına uygun olarak örtülü pay sahipleri ve savunduğumuz görüş uyarınca, temsilcileri dolayısıyla tüzel kişiler hakkında da uygulanmalıdır (Tekinalp, Anonim Ortaklıkların Yönetim Kurullarında Tüzel Kişilerin Temsili, Doktora Tezi, Ankara 1965, s. 106 vd.). Başka bir deyişle tüzel kişinin, temsilcisine, bankanın iflasına veya 63. maddenin 3. veya 4. fıkralarının uygulanmasına sebep olan kararı alması veya işle-

mi yapması için talimatı vermesi durumunda sorumluluğuna gitmek yerine, ancak, tüzel kişinin bunda kusurunun bulunmadığını ispat etmesi halinde sorumluluktan kurtulmasının kabulü, amaca daha uygundur (bk. Haluk Tandoğan, Hükmi Şahısların Anonim Şirket İdare Meclisinde Temsili, Batider, C. 1, S. 1, 1961, s. 27. Yazar, tüzel kişinin sorumlu olmaya çağını ancak MK. m. 48, f. 2, TK. m. 321 ve BK. m. 55 ve 50, f. 1'in şartlarının olaya uyduğunda uygulanması görüşünü savunmuştur).

3. Bankanın iflas etmiş veya hakırıda 63. maddenin 3. veya 4. fıkralarının uygulanıyor olması icap eder: Hükümde zikredilen kişiler aleyhine Maliye Bakanı'nın iflas davası ikame edebilmesi için bankanın ya iflas etmesi ya da bankaya 63. maddenin 3. veya 4. fıkralarının uygulanıyor olması gerekir. Bu iki şarttan biri gerçekleşmemişse, anılan kişiler aleyhine iflas davası ikame edilemez. Sözü edilen iki şart davanın **dinlenebilirlik şartı** niteliğini taşıdıkları için, davanın ikamesinden sonra, bu şartların gerçekleşmesi yeterli görülemez.

İflas, mahkemenin iflas kararı ile ispatlanır. BankKHK. m. 63, f. 3 veya 4'ün uygulanmakta olması da, banka yeminli murakıplarınca yapılan incelemeler sonunda, bankanın mali bünyesinin taahhütlerini karşılamayacak derecede zayıflamış bulunduğu ya da bu durumun gerçekleşmek üzere olduğunun tespit edilmesi sonucunda, bankanın geçici bir YK'ya veya bir bankaya ya da birden ziyade bankanın iştirak ettiği bir konsorsiyuma tevdi edilmesi ile kanıtlanır.

Hükümdeki «ve»nin «veya» olarak anlaşılması icap eder. Çünkü «ve» kelimesinin varlığı kabul edilecekse, hüküm ancak 4. fıkranın tatbiki halinde uygulanacak demektir. Maliye Bakanı'nın bu davayı 3. fıkranın tatbik edildiği tarihte değil de 4. fıkranın tatbik edildiği halde, yani mezkûr bankanın bütün aktif ve pasifi ile mevcut veya kurulacak bir bankaya devrine, veya bir veya birkaç banka ile birleştirilmesi Maliye Bakanı'nın önerisi üzerine Bakanlar Kurulu'nca karar verildiği veya daha ileriki bir tarihte ikamesine de engel yoktur.

4. **İllyet bağı**: İflas davasının ikame edilebilmesi için bankanın iflası veya bankaya 63. maddenin 3. veya 4. fıkralarının uygulanması ile, hükümde anılan kişilerin kanuna aykırı karar ve işlemleri arasında illiyet bağının bulunması icap eder. Önemli olan husus şudur: Zikredilen kişilerin yaptıkları işlemler veya aldıkları kararlar, bankanın iflasına veya 63. maddenin 3. veya 4. fıkralarının uygulanmasına sebep olmakla birlikte kanuna aykırı değilse, iflas davası ikame edilemez. İllyet bağının tespitinde genel hüküm ve ilkeler uygulanır.

5. **Pasif dava ehliyeti**: İflas davasının ikame edilebilmesi için, o şahsın hem hükümde zikredilenler arasında yer alması hem de illiyet bağını kuran kararı almış bulunması veya işlemi yapmış olması icap eder. Onun için, mücerret hükümde belirtilen sıfatları taşımak yeterli değildir. İspat yükü davacıdadır.

6. **Aktif dava ehliyeti**: İflas davasını Maliye Bakanı ikame edebilir.

7. **Talep**: İflas talebi bir dava şeklinde ikame edilir. Talebin içeriğini BankKHK. m. 68'de öngörülen şartların gerçekleşmiş bulunduğu açıklaması ve delilleri teşkil eder.

8. **Zamanaşımı**: Somut olayın özelliklerine göre tespit edilir.

9. **İflas kararının sonuçları**: İflas kararı bankanın iflası dolayısıyla verilmişse, bankanın iflas masası ile hakkında iflas kararı verilen kişi veya kişilerin masaları paralel olarak çalışır. İflas kararı 63. maddenin 3. veya 4. fıkralarının tatbiki dolayısıyla alınmışsa, bankanın iflas masası yoktur. Ancak bu halde de masanın 63. maddeye uygun olarak çalışması doğru olur. Bu halde sorumluluk miktarı ara veya devir bilançolarına göre tayin olunur.

banka ve ekonomik yorumlar

Aylık Dergi

Ciltlenmiş
eski sayıları :

- Bankacılar
- İktisatçılar
- Yöneticiler
ve ilgili alanlarda
yüksek öğrenim gören
- Öğrenciler

için en yararlı kaynak.

İSTEME ADRESİ :

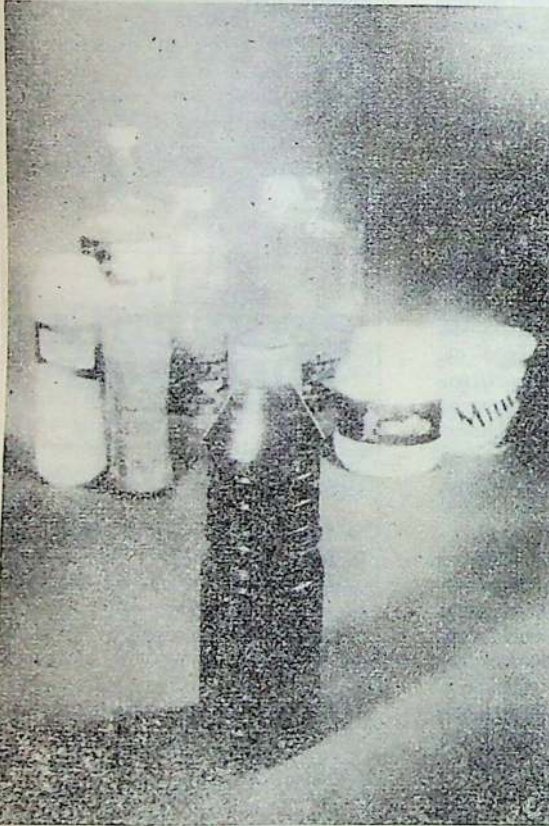
Çatalçeşme Sokak No. 17/4
Cağaloğlu - İstanbul
TELEFON : 26 34 11

SENAPLAST

"plastik şişe"

PVC ve PE şişe üretiminde üstün teknoloji ve tartışılmaz kalite...

SENAPLAST, plastik şişe ve plastik ambalaj ürünleri yapımında, ülkemizin önde gelen, çağdaş üretim teknolojisine sahip tesislerden biridir. Üstün kalitesi ve çağdaş pazarlama anlayışı

ile ülkemizin belli başlı firmalarına hizmet sunuyor.

İç ve dış pazarlarda aranılan ürün yapımını gerçekleştiren SENAPLAST deneyimli teknik kadrosu ve yeni ilave tesisleri ile konusundaki tüm sorunlara çözüm getirmektedir.

5000 metrekarelik kapalı bir alanda yılda 3000 ton plastik şişe ve kap üreten SENAPLAST, •günde 100.000 PVC ve PE şişe• plastik şişe ve kaplar üzerine ofset ve serigraf baskı.

- Komple enjeksiyon ve süflaj kalıp yapımı.
- 50 cc'den 50 litreye kadar plastik şişe ve bidon üretimini gerçekleştirmektedir.

SENAPLAST

PLASTİK ve MAKİNA SANAYİİ A.Ş.
Sermayesi: 750.000.000.-TL

Firataş Yolu Avcılar / İstanbul

Tel : 33 40 01 ve Avcılar: (9. 1681) 1327 ve 1328

faiz oranları neden düşürülmeliydi?

MEHMET YILDIRIM

I. Faiz Tartışmaları

FAİZ oranlarının düşürüleceğine ilişkin haberlerin duyulmasıyla birlikte ilginç tartışmalar yapılmaya başlandı. Kimileri faizlerin düşürülmesinden yana, kimileri ise karşı görüş belirtiyorlardı.

Faizlerin düşürülmesinden yana olanlar: Enflasyon düştüğü halde faizlerin yukarıda kaldığını, dolayısıyla yüksek faiz oranlarının sanayide durgunluğa yol açacağını savunuyorlardı. Faizler düşmedikçe kredi talebi artmayacak, sanayide düşük kapasitede çalışma ve yatırımlardaki durgunluk sürecekti. O nedenle, düşük faizler hem kredilerde ucuzlama yaratacağından kredi talebi artacak; hem de bazı tasarruflar bankalar kanalına girmeksizin tüketime kayarak mal talebini canlandıracaktı. Sonuçta, kapasite kullanımı ile yatırım eğiliminde yükselme başlayacaktı.

Faizlerin düşürülmesine karşı olanlar: Gerçekte enflasyonun faiz haddinin çok altında olmadığını, tasarruf sahiplerinin reel faiz elde edemediklerini, faizlerdeki düşüşün tasarruflardaki artışı durdurup tüketim eğilimini canlandıracağını, böylece enflasyonun yeniden hızlanacağını söylüyorlardı. Yetersiz faiz oranları; tasarrufları gayrimenkule, altına v.b. alanlara kaydırabilecekti.

Gerçekten, her iki tarafın görüşlerinde de haklı yönler yok değil. Yüksek faiz oranları tasarrufları artırarak enflasyonu düşürmekte birlikte; sanayide düşük kapasite kullanımına, yatırım eğiliminde düşmeye ve işsizliğe neden olabilirdi. Düşük faiz oranları da, talebin yükselmesini, işsizliğin azalmasını ve enflasyon artışıını götürebilirdi.

Tartışma, giderek gerçek enflasyon oranının ne olduğu konusunda düğümleniyordu. Enflasyon oranı tam olarak saptanabilirse, bu oranın belli bir miktar üzerindeki tasarruf faiz oranları, tasarruf artışıını durduramazdı. Gerçek enflasyon oranı ise kesin bir şekilde saptanamıyordu. Zira; DİE'nin, Ticaret Odası'nın v.b. kuruluşların buldukları oranlar farklıydı. DİE, enflasyon oranının 1983'de % 20 civarında belirleneceğini söylerken, bu oranın daha yüksek olacağını iddia edenler de vardı. Hatta, IMF ve Dünya Bankası bile, % 30 dolayında bir oranı esas alıyorlardı.

Önce de belirttiğimiz gibi, yukarıda açıklanan görüşlerde haklı yönler vardır. Ne varki, bir husus gözden kaçmaktaydı ya da gereken önemde vurgulanamıyordu. Verilecek faiz oranlarını, yalnız enflasyon oranı değil, büyük ölçüde Türk Bankacılık Sistemi'nin yapısı da belirliyordu.

Aslında sorun, bankacılık siste-

minin problemlerinden ekonominin yapısına kadar uzanmaktadır. Acaba bankalar ve ekonomik yapı, yüksek faizlere, yani reel faizlere dayanabilecek miydi? Yine, bankaların topladığı mevduatın % 50'ye varan bir bölümünü (mevduat munzam karşılıkları ve umumi disponibiliteler olarak tutmaları nedeniyle) kullanamamalarının etkisi ne olacaktı? Bankalar topladıkları tasarruf mevduatını kredi şeklinde firmalara aktardıklarına göre, firmaların (ya da endüstrinin) yüksek kredi faizlerini kaldırıp kaldıramayacağı, kredilerin geri dönmesi yönünden önemliydi.

Yapılan hesaplamalar, faizler serbest bırakılana kadar birikimcilerin sürekli eksi faiz aldığını göstermektedir. Dolayısıyla, banka ve sanayi kesimi bu koşullar altında çalışmaya alıştı, denebilir.

Konunun, sanayie ilişkin kısmı ayrı bir incelemeyi gerektiriyor. Fakat, firmaların çektikleri nakit sıkıntıları ve devletin bir kısım firmalar için almak zorunda kaldığı önlemler, sorunun sanayie ait tarafı hakkında belli bir fikir sahibi olmamızı kolaylaştırarak görüntüde.

Biz burada, sorunun ticari bankaları ilgilendiren yönü üzerinde duracağız. Ama, daha önce 24 Ocak kararlarıyla ilgili kısa bir özet yapmanın yararlı olacağını düşünmekteyiz.

II. 24 Ocak'ın Felsefesi

24 Ocak kararlarının uygulanması ile neden olduğu sonuçlar, uzun zaman tartışılacağı benzer. 24 Ocak kararlarının, kanımızca iki amacı vardır: **Birincisi**, kısa vadeli amaç; enflasyon oranının düşürülmesi, ihracatın arttırılması, dış ticaret açığının kapatılması. **İkincisi**, uzun vadeli

amaç; dış rekabete açık ve ihracata dönük bir sanayi yapısının yaratılması.

Birinci amaç, para politikası araçları olan 24 Ocak önlemleriyle gerçekleştirilirdi. Nitekim kısa vadeli amaçlarda önemli oranda başarılı olunmuştur. Uzun vadeli amaçlar açısından ise böyle bir şeyden söz etmek zor. Uzun vadeli amaçlara erişilemeyince de, kısa vadeli amaçlara ilişkin başarıların devam ettirilmesi mümkün görünmüyor.

İşte bu noktada şöyle bir sorun ortaya çıkıyor: Genelde kısa vadeli ekonomik aletleri kullanarak, sanayide bir yapısal dönüşümü gerektiren uzun vadeli amaçlara ulaşılabilir mi? Diğer deyişle, dış rekabete açık ve ihracata yönelik olarak sanayinin dönüştürülmesi, piyasa güçleriyle sağlanabilir miydi? Ya da dönüşüm, belirli bir süreç ve plan dahilinde mi gerçekleştirilmeliydi?

Bizim de katıldığımız ve bazılarının vardığı kanaat; 24 Ocak kararlarının kısa vadeli amaçlarda başarılı olmasına rağmen, uzun vadeli amaçlarda başarı sağlayamadığıdır (!). Nitekim uzun vadeli amaca yönelik etkiler giderek ekonomide görül-meye başlamıştır.

Piyasa güçleriyle hedefe varılması, zayıfların ayıklanarak kuvvetlilerin yaşamasını gerektiriyordu. Hatta bankaların bile çok zor durumda kalabilecekleri ifade edilmişti. Bir kısım firma ve banker iflasları, alınan

(1) Bakınız: Osman Ulagay, 24 Ocak Deneyimi Üzerine, Nil Yayınları, Mayıs 1983; Tuncay Artun, Türkiye'de Serbest Faiz Politikası, Tekin Y., Mayıs 1983; Emin Çölaşan, 24 Ocak Bir Dönemlin Perde Arkası, Milliyet Y., Mayıs 1983.

önlere uzun vadeli amaç doğrultusunda etkilerini göstermeye başladığının belirtileriydi.

Kastelli'nin iflasından sonra görülen manzara; 24 Ocak kararlarının uzun vadeli yapısal dönüşümü sağlamak için katı bir şekilde uygulanması halinde ortaya çıkacak olumsuz etkilerin, olağanüstü dönemde bile göze alınmadığını göstermektedir. Acaba 24 Ocak kararları saptanan ilk hedeflerinden sapılmadan uygulanabilseydi, bugün nasıl bir ekonomik görüntüyle karşılaşırız? Gerçekten de, cevaplandırılması oldukça ilginç olabilecek bir soru!..

III. Ticari Bankacılıkta Maliyetlere Ait Bazı Hesaplamalar⁽²⁾

Bu bölümde; ticari bankacılıkta 1980, 1981 ve 1982 sonu itibariyle elde edilen gelir, gider ve kârlar dikkate alınmak suretiyle; faizlerin niçin düşürülmesi gerektiğinin cevabını vermeye çalışacağız.

Kredi ve mevduat faizlerinin 1 Temmuz 1980'den itibaren «kısmen serbest» bırakılması üzerine, bankalardaki mevduatın yapısında değişmeler ve miktarında yükselmeler ortaya çıktı. «Kısmen serbest» deyiminin kullanılmasının nedeni; serbest bırakılan faizleri, bankaların aralarında centilmenlik anlaşmaları yaparak kendilerinin saptamaları ve ticari mevduat ile vadesiz mevduat faizlerinde serbestiye gidilmemesidir. Serbest döneminde, vadesiz mevduata verilen faiz değişmemiş, ticari mevduata faiz verilmemesi durumu ise devam etmiştir.

Vadeli tasarruf mevduatı faiz oranlarının, centilmenlik anlaşmalarıyla dahi olsa yükseltilmesi sonucu,

ticari bankalardaki toplam mevduat % 504 artışla 1979 sonunda 307,9 milyar TL'den 1982 sonunda 1.552,5 milyar TL'ye; aynı dönem içinde toplam mevduat içinde vadeli mevduatın oranı ise % 20,7'den % 53,5'e yükselmiştir⁽³⁾.

Artan mevduat, kredi talep eden firmalara süratle plase edilmeye çalışıldı. Bankaların mevduata ödedikleri faiz gideri ve kredilerden aldıkları faiz geliri arttı. Bankacılık kesiminde 1980 ve 1981 sonucunda yüksek kârlar elde edildi.

Şimdi, genel bir çerçeve içinde belirttiğimiz noktaların ayrıntılı bir çözümlenmesini yaparak, konunun daha derinliğine inmeyi deneyelim.

1 — Ticari Bankacılıkta Kârlarda Ortaya Çıkan Değişiklikler :

24 Ocak kararlarının uygulanmaya başlandığı 1980 yılı ve izleyen 1981 yılı sonunda, bankalar tarafından, doyurucu kârlar kazanıldı. 1980, 1981 yıllarında sırasıyla 7,53 ve 12,40 milyar TL kâr edildi. **Net Toplam Kâr / Öz Sermaye** oranı % 42 ve % 31 oldu (Tablo 1). 1982 yılında ise; **Net Toplam Kâr/Öz Sermaye** oranı % 9'a düştü.

Net Toplam Kâr/Ortalama Öz Sermaye oranı ise; 1980, 1981'de % 50, % 43 iken; 1982'de % 13'e düştü. 1982 sonunda yüksek bir «kâr sıkışması»nın ortaya çıktığı anlaşılmaktadır.

(2) Hesaplamalar, T. Bankalar Birliği'nin verilerinden yapılmıştır.

(3) 1983 Yılına Giren Türk Ekonomisi, TÜSİAD, s. 46 ve T. Bankalar Birliği'nin ticari bankalara ait verilerinden hesaplanmıştır.

2 — Gider ve Gelir Kalemlerindeki Değişiklikler :

Gider ve gelirleri global rakamlar üzerinden karşılaştırdığımızda bulunan sonuçlar şöyledir :

- **Toplam giderler** bu üç yılda; 89,9; 229,8; 449,3 milyar TL olarak gerçekleşmiştir (Tablo 2).
- **Toplam giderlerin artış hızı**; 1980 = 100, 1981 = 225, 1982 = 499'dur.
- **Toplam gelirlere gelince**, aynı yıllarda; 97,5; 242,2; 459,3 milyar TL olmuştur.
- **Toplam gelirlerin artış hızı**; 1980 = 100, 1981 = 248, 1982 = 471'dir.

Görüldüğü gibi, toplam gelir ve giderlerde hemen hemen aynı hızda ve yıldan yıla katlamalı bir artış söz konusudur. Gider ve gelirlerin ayrıştırılmasına inildiğinde şu durumla karşılaşılıyoruz.

Gider Kalemleri :

- **Verilen faiz ve komisyonlar**, toplam giderler içinde yüksek bir gelişme

kaydetmiştir. Verilen faiz ve komisyonların artış hızı; 1980 = 100, 1981 = 349, 1982 = 890'dır. Bu kalemin toplam giderler içindeki payı, aynı dönemde; % 41, % 63 ve % 73 olmuştur.

- **Personel masrafları**, diğer bir önemli kalem olarak, üç yılda önemli düşmeler göstermiştir. Artış hızı; 1980 = 100, 1981 = 150, 1982 = 202'dir. Toplam masraflar içindeki payı ise; 1980 = % 41, 1981 = % 24, 1982 = % 16'dır. Toplam masraflar içindeki ağırlığı, 1980'e oranla 1982'de % 25 oranında azalmıştır.

Gelir Kalemleri :

- **Alınan faiz, komisyon ve ücretlerin** artış hızı; 1980 = 100, 1981 = 247, 1982 = 450'dir. Bu kalemlerin toplam gelir içindeki payı ise gerilemiş ve 1980'de % 89'dan 1982'de % 86'ya düşmüştür.

Verilen faiz ve komisyonların 1980'de toplam masraflar içindeki payı

TABLO 1

Ticaret Bankalarının Öz Sermaye ve Kârlılıklarında Ortaya Çıkan Değişiklikler

Öz Sermaye	1980	1981	1982
Geçen Yıldan Gelen Zarar	- 385	- 100	- 76
Ödenmemiş Sermaye	- 2.681	- 8.870	- 53.186
İtibari Sermaye	+ 11.135	+ 33.630	+ 96.950
Yedek Akçe	+ 8.380	+ 13.749	+ 59.081
Karşılıklar	+ 1.596	+ 1.255	+ 11.036
	18.045	39.664	113.805
Net Toplam Kâr	7.533	12.401	9.956
(1982 yılı kârı - 1982 yılı zararı)			
Net Toplam Kâr/Öz Sermaye	% 42	% 31	% 9
Ortalama Öz Sermaye	14.400	28.854	76.734
(Yılbaşı + Yıl Sonu Öz Sermaye/2)			
Net Toplam Kâr/Ort. Öz Sermaye	% 52	% 43	% 13

nın % 41'den 1982'de % 73'e çıkması, yukarıdaki sonuçla karşılaştırıldığında daha dikkat çekici olmaktadır.

- Muhtelif gelirler ve kârlar; en hızlı

gelişme gösteren kalemdir. Toplam gelirler içindeki payı 1980'de % 4'den 1982'de % 8'e çıkmıştır. Mutlak rakam olarak, aynı tarihlerde; 4,1 milyar TL'den 38,7 milyar

TABLO 2
Ticaret Bankalarının Bazı Gelir ve Gider Kalemlerinde 1980, 1981, 1982 Yıllarında Ortaya Çıkan Gelişmeler

Giderler	Rakamsal Değişmeler (000.000 Eksiğiyle)			Toplam İçindeki Ağırlıklarda Ortaya Çıkan Değişmeler (%)			Artış Hızları (%)		
	1980	1981	1982	1980	1981	1982	1980	1981	1982
Personel giderleri	36.642	54.822	74.130	41	24	16	100	150	202
Vergi resim ve harçlar	7.489	8.547	12.691	8	4	3	100	114	169
Diğer işletme giderleri (*)	—	8.854	13.174	—	4	3	—	100	149
Verilen faizler ve komisyonlar	36.788	144.966	327.677	41	63	73	100	394	890
Muhtelif gider ve zararlar	7.264	6.885	4.317	8	3	1	100	95	59
Diğer	1.807	5.781	17.410	2	2	4	100	319	963
Toplam	89.990	229.855	449.396	100	100	100	100	255	499
Gelirler									
Alınan faiz, komisyon ve ücretler	86.779	214.55	391.166	89	89	86	100	247	450
Kambiyo kârı	4.620	17.313	25.528	5	7	5	100	375	552
İştirak kârları	1.759	2.146	3.932	2	1	1	100	122	223
Muhtelif gelirler ve kârlar	4.181	8.141	38.726	4	3	8	100	195	926
Toplam	97.339	242.255	459.352	100	100	100	100	248	471

(*) Bu kalem 1980'de gösterilmemiştir.

TL'ye ulaşmıştır. Artış hızı; 1980 = 100, 1981 = 195, 1982 = 926'dır.

Alınan faiz ve komisyonlardaki yavaş artışa, hatta toplam gelirler içindeki pay bakımından gerileme-

ye karşın, muhtelif gelir ve kârların 1982'deki hızlı artışı; bankalarımızın, alınan faiz ve komisyonlardaki bu gerilemeyi, yukarıdaki kâlemin artırılmasıyla gidermeye çalıştıkları izlenimini vermektedir.

TABLO 3
Ticaret Bankacılığında, Aktife ve Banka Hizmetlerine Ait Gelir ve Masraflarda Ortaya Çıkan Değişmeler (000 Eksiğiyle)

	1980		1981		1982	
	Miktar (TL)	%	Miktar (TL)	%	Miktar (TL)	%
Gelirler						
Aktife ait gelirler	80.310.935	82	199.476.652	82	354.813.344	77
Banka hizmetlerine ait gelirler	17.093.411	18	42.753.527	18	104.500.891	23
Toplam	97.404.346	100	242.230.179	100	459.314.235	100
Masraflar						
Aktife ait masraflar	81.822.692	91	185.293.014	93	426.396.936	95
Banka hizmetlerine ait masraflar	8.022.359	9	13.473.133	7	22.982.218	5
Toplam	89.845.051	100	198.766.147	100	449.379.154	100
Normal plasmanlara ait aylık ortalamalar	295.816.847		541.616.460		881.978.180	
Aktife ait gelir / Ortalama plasman	% 27		% 36		% 40	
Aktife ait masraf / Ortalama plasman	% 27		% 34		% 48	
Fark	—		% 2		—	
Banka hiz. ait gel. / Ort. plasman	% 5		% 7		% 11	
Banka hiz. ait mas. / Ort. plasman	% 2		% 2		% 2	
Fark	% 3		% 5		% 9	

3 — Randıman Hesapları :

Ticari bankacılıkta randıman hesaplarına ilişkin bazı hesaplamalarımız şu sonuçları vermiştir (Tablo 3).

Aktiflere Ait Gelir ve Giderler :

- Aktiflere ait gelirlerin ortalama plasmaya oranı; 1980 = % 27, 1981 = % 36, 1982 = % 40'dir.
 - Aktiflere ait masrafların ortalama plasmaya oranı ise; 1980 = % 27, 1981 = % 34, 1982 = % 48'dir.
- İki randıman arasındaki fark, masraflar yönünden artış kaydederek 1982'de — % 8'e çıkmıştır.

Bankacılık Hizmetlerine Ait Gelir ve Giderler :

- Bankacılık hizmetlerinden elde edilen gelirlerin ortalama plasmaya oranı aynı yıllarda % 5, % 7, % 11'dir.
 - Bankacılık hizmetleri nedeniyle yapılan masraflar değişmemiş, % 2 olarak devam etmiştir.
 - Neticede, banka hizmetlerinden sağlanan net gelir 1982'de % 9 olmuştur.
 - Banka hizmetlerinden elde edilen gelirlerin toplam gelir içindeki payı 1980'de % 18'den 1982'de % 23'e çıkmıştır.
- Aynı tarihlerde aktiflere ait gelirler ise % 82'den % 77'ye düşmüştür. Bu sonuçların, III/2 no.lu bölümün son paragrafıyla birlikte düşünüldüğünde yarar vardır.

Randıman hesaplamalarıyla ilgili diğer saptamalarımız da şunlardır :

- 5 büyük özel banka, 1982'de ticari bankacılık sektörünün net aktif randıman ortalaması olan — % 8'in az altında ve — % 8,68 oranında net aktif randımanı elde etmişlerdir.

Bu bankaların ortalama plasmaya içindeki payları 1982'de % 79,73'dür.

- 1980 ve 1981'de ise, ticari banka sektörü net aktif randıman, % 0 ve % 2; aynı bankaların net aktif randımanları % 0,6 ve — % 3,5; ortalama plasmaya içindeki payları da; % 78,48 ve % 81,41 idi.

IV. «Kâr Sıkışması»nın Nedeni

Rakamların da ortaya koyduğu üzere, bankalar özellikle 1982 yılında aldıkları faizlerin yetersiz kalması ya da yüksek faiz vermeleri nedeniyle, «kâr sıkışması»yla karşı karşıya kalmışlardır. Bunun nedenleri, biraz daha ayrıntılı olarak şöyle sıralanabilir.

- 1- Tasarruf ve kredi faizleri arasındaki marjın yetersiz kalması;
- 2- Bankaların, topladıkları mevduatın % 50'ye yakın bir kısmını dispo-nibilite ve mevduat munzam karşılığı nedeniyle kullanma olanağını bulamamaları;
- 3- Bankalardaki yeterince gelişmemiş işletmecilik;
- 4- Maliyet yüksekliği;
- 5- Bazı gruplara ait bankaların, kendi kuruluşlarına düşük randımanla kredi kullandırmaları;
- 6- Vadeli mevduat faizlerinin artmasıyla birlikte bankalarda toplanmaya başlayan mevduatın, bir an önce plase edilmesi kaygısıyla, kısmen de olsa daha düşük randımanla krediye dönüştürülmesi;
- 7- Vergi ödenmesini gerektireğinden, tahsil olanağı olmayan faizlerin tahakkuk ettirilmemesi;
- 8- Takibe intikal eden kredilerdeki artış ve bu kredilerde tahsilat olanağı doğuncaya kadar faiz uygulamasının durdurulması.

V. Kredilerde Donma, Nakit Dengesinde Bozulma

24 Ocak kararlarının uygulamayla ortaya çıkan talep daralması, özellikle peşin satışları olmak üzere, satışları düşürerek piyasayı nakit sıkıntısına soktu. Firmalar, aldıkları kredilerin taksit ve faizlerini geri ödeyemez duruma düştüler. Bunun sonucu, önce bankerlik kesiminde gözüktü: Verdikleri paraları geri alamayan bankerlerin nakit giriş-çıkış dengesi bozuldu, giderek ödemelerini durdurdular. Bir müddet sonra da tasfiyeye gittiler.

Reklam Veren Kuruluşlara Duyuru

Artan maliyetler ve ağırlaşan piyasa koşulları nedeniyle; reklam fiyatları, Dergi'nin Ocak 1984 sayısından itibaren aşağıdaki şekilde olacaktır :

Arka kapak	: 30.000.— TL.
Ön kapak içi	: 22.500.— TL.
Arka kapak içi	: 20.000.— TL.
Tam sayfa	: 15.000.— TL.
Yarım sayfa	: 10.000.— TL.
Çeyrek sayfa	: 5.000.— TL.
Renk farkı	: 7.500.— TL.

Zorunlu olan bu fiyat artırımını, Dergi'ye reklam veren kuruluşların, anlayışla karşılayacaklarına inanıyoruz.

Banka ve Ekonomik Yorumlar Dergisi

Bankalarda ise, bu durumun bazı küçük bankalarda ortaya çıkması ve tüm bankacılık kesimini tehdit etmesi üzerine hükümet, bankaları destekleme kararı aldı. Merkez Bankası, bankalara 50 milyar TL kredi açarak nakit sıkıntısını gidermeye çalıştı. Mevduat munzam karşılıkları, umumi disponibiliteler v.b. oranları düşürdü. Böylece bu yönden de bankaları rahatlatmaya çalıştı.

Alınan önlemlerin, kâr sıkışması olayını 1983 sonundan itibaren gerileteceği sanılmaktadır. Acaba, bankaları rahatlatıcı önlemler alınmasaydı sonuç ne olurdu? Bu soruya cevap vermek yerine, Latin Amerika'da ve özellikle Şili, Brezilya ve Meksika'da, devletleştirmelere kadar varan banka iflâslarını anımsatmakla yetiniyoruz.

VI. SONUÇ

Bankacılığın ve sanayinin içinde bulunduğu durum, kredi ve dolayısıyla mevduat faiz oranlarının düşürülmesini gerektirdi. Aksi halde, kâr sıkışmasının nakit dengesizliğiyle birlikte, bankaları çok güç duruma düşürmesi kaçınılmazdı.

Bu açıklamaların, «Niçin Faiz Oranları Düşürülmeliydi?» sorusuna bir başka açıdan bazı yanıtlar verdiği kanısındayım. Sorun, tasarruf sahiplerinin yeterli düzeyde reel faiz alması ile sanayi ve bankacılığın güç durumdan kurtarılması arasında düğümleniyordu. Tercihin, ikincisinden yana yapıldığı anlaşılıyor.

◆ İnsanları inandıkları şeylerden alıkoymak, bir şeye inandırmaktan daha zordur.

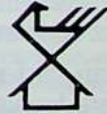
Renon

İHRACATA YÖNELMEK İSTEYENLER EMLAK KREDİ SİZE DESTEKTİR.

Türkiye Emlak Kredi Bankası, karmaşık dış ticaret organizasyonları içinde en güvenilir yol göstericisi ve yardımcımızdır.

İhracat ve kambiyo işlemlerinde uzman kadrosu ve Türkiye'nin her yerinden doğrudan dış ilişki kurabilen şubeleri ile eminizde olan Emlak Kredi, teminat mektupları ile de en büyük güvencenizdir.

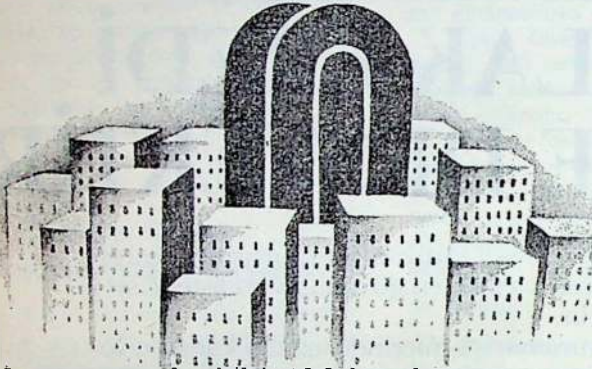
Dış ticarete başarınızın devamı için,
size Emlak Kredi gerek...

**TÜRKİYE
EMLAK KREDİ
BANKASI**

Türk sermaye piyasasında farklı kuruluş:

İster tasarruf sahibi
olun, ister yönetici...

Sermaye piyasasının
vermesi gereken
çok yönlü
hizmetleri size
yalnız Meban sunar.

Meban sadece bir
"borsa bankeri"
değildir.

Bu kapsamı aşar.

Meban bir
"mali kuruluş"tur.

Türk sermaye
piyasasının, ciroda
satışta, vergide
olduğu kadar
hizmette de
tek lideri
"mali kuruluş"
Meban'dır.

MEBAN

MENKUL DEĞERLER
BANKERLİK VE FİNANSMAN A.Ş.
"mali kuruluş"

**İstanbul
Merkez Subesi**
İstiklal Caddesi
Oyakule İş Merkezi: No. 225
Boşoğlu - İSTANBUL
Tel.: 451250 (5 hat)

Kadıköy Subesi
Rıhtım Caddesi
Derya İş Merkezi
No. 28 Kat. 3
Kadıköy - İSTANBUL
Tel.: 306067 - 36 - 89

Bakırköy Subesi
İstasyon Caddesi
Ak İş Hanı: No. 9/11 Kat. 3
Bakırköy - İSTANBUL
Tel.: 728020 - 21 - 22

Ankara Subesi
Gazi Mustafa Kemal Bulvarı
İştağ Han. No. 8/10
Kızılay - ANKARA
Tel.: 17 42 66 - 25 29 62

İzmir Subesi
Cumhuriyet Bulvarı,
1378. Sokak No. 4/4
Alsancak - İZMİR
Tel.: 21 47 07 - 21 47 09

"mali kuruluş" Meban.

Sermaye Piyasası

AZMI FERTEKLİGİL

BORSANIN YENİDEN DÜZENLENMESİ VE BANKALAR

MEMLEKETİMİZDE ekonomik sorunların temelinde tasarruf yetersizliğinin yattığı herkesçe bilinen bir gerçektir. Ekonomimizde iç ve dış tasarrufların gelişmeyi sürdürecektir seviyelere çıkarılması ihtiyacı, bugün uygulanmakta olan iktisadi, mali ve parasal politikaların yeniden gözden geçirilmesini gerektiriyor.

İç tasarrufların en önemli unsurunu teşkil eden cebri tasarruflar (vergi) alanında, son senelerde yapılan çeşitli vergi düzenlemelerine rağmen, enflasyon hızı da hesaba katılırsa, fazla bir gelişme sağlanamayacağı anlaşılmaktadır. Bu durumda, yatırımların finansmanı açısından, gönüllü tasarrufların artırılması çarelerinin araştırılmasına olan ihtiyaç daha da artmaktadır.

Gönüllü tasarrufların artışı, temelde ekonomik gelişme seviyesine, gelirlerdeki artış seyrine ve faiz politikasına bağlı olmakla beraber, bunda tasarruf güvenliği ve likiditesini sağlayan yasal ve kurumsal düzenin de büyük rolü vardır. 1981 ve 1982 yıllarında cereyan eden ve finans kesiminde büyük sarsıntılar yaratan

banker olayları -ki etkileri hâlâ devam etmektedir- düzen ve denetim ihtiyacının daha iyi anlaşılmasına da yardımcı olmuştur.

Uzun vadeli finansman imkânı veren tasarruflar açısından, düzenleme alanında ilk büyük adım, 1981 Temmuz ayı sonunda kabul edilen 2499 sayılı Sermaye Piyasası Kanunu ile atılmıştır. Fakat kanunun yürürlüğe girmesi ve uygulamaya geçirilmesi için geçen süreler, sözü edilen banker olaylarında bundan yararlanılmasına imkân vermemiştir. O arada hükümetçe etkilerini peyderpey gösteren bazı «köprü tedbirler» alınmış, daha sistemli düzenlemeler sonradan devreye girmiştir.

Aslında düzenleme ihtiyacı bütün finans alanını kapsamaktadır. Bu ihtiyaç iledir ki, 5 Nisan 1983 tarihinde kabul edilen 2810 sayılı Kanun'la hükümete 6 ay içinde para ve sermaye piyasalarının yeniden düzenlenmesi için görev ve yetki verilmiştir. Hükümetçe bu hususta ilk iş olarak bankalar konusu ele alınmış ve 7129 sayılı Bankalar Kanunu'nu değiştiren 70 sayılı KHK (Ka-

nun Hükmünde Kararname) 22 Temmuz 1983 tarihinde yayınlanmıştır.

Aynı kanunun kapsamı içinde gündemdeki ikinci konu, menkul kıymet borsalarıdır. Türkiye'de menkul kıymetler borsası, çok uzun bir geçmişle birlikte, bugünkü şekliyle 1929 tarihinde çıkarılan 1447 sayılı Kanun'la tesis edilmiştir. Bu kanuna göre sadece İstanbul'da açılmış bulunan Menkul Kıymetler ve Kambiyoyu Borsası, bu yazı çerçevesi içinde açıklanması mümkün olmayan çeşitli nedenlerle, gelişme ve ekonomiye yararlı bir faaliyet gösteremeyerek, âdetta kendi köşesinde sönmeye terk edilmiş ve aracılık düzeni zamanla bozulmuştur. Halbuki, sermaye piyasasının gelişmesi ve yatırımların finansmanı için şiddetle ihtiyaç duyulan uzun vadeli fonların oluşturulmasında, borsa gibi bir kurumun vazgeçilmez işlevleri vardır.

Üzüntüyle ifade etmek gerekir ki, Türkiye'de sermaye piyasasının gerçek anlamının ve işlevinin ne olduğu, 1980 istikrar tedbirlerinin yarattığı perspektif içinde, finansman sorunlarının önem kazanmasıyla birlikte daha yeni yeni anlaşılmaya başlanmıştır. Bundan önce uzun zaman, sermaye piyasası faaliyetinin tahvil ihracı ve pazarlamasından ibaret olduğu zannedilmiş, piyasanın gelişme ve sürdürülme koşulları üzerinde hiç durulmamıştır. Bugün en azından şu anlaşılmıştır ki, borsasız bir sermaye piyasası olmaz, olsa da gelişemez. Tabii burada borsadan kasıt, kâğıt üzerinde ya da biçimsel olarak mevcut bir borsa değil, işlerliği olan bir borsadır. Yoksa Türkiye'de borsa, Osmanlı İmparatorluğu döneminde kurulmuştur ve milli bir kurum olarak da 1929 tarihinden beri vardır.

Şu hale göre, borsanın yeniden

düzenlenmesi, kurumun kendisine düşen işlevleri –ki bunların açıklanması ayrı bir konudur– yerine getirecek şekilde «kurulup işletilmesini temin etmek» anlamını taşımaktadır. Yayılan haberlerden, bu konuda Maliye Bakanlığında, Sermaye Piyasası Kurulu tarafından hazırlanıp gönderilen bir tasarı üzerinde çalışmalar yapılmakta olduğu anlaşılmaktadır (1). Tasarıyla nasıl bir borsa kurulmasının amaçlandığı bilinmemekle beraber, şimdiki sistemin değiştirilmesine kesin gözüyle bakıldığı söylenebilir. Bu arada, Türkiye'de geçmiş yıllarda zaman zaman ileri sürülen «Özel Borsa» modeline geçilmesi olasılığı da vardır.

Bu noktada bir an duralayarak dünyada mevcut borsa sistemlerine göz atmak yararlı olacaktır. Kurumsal özellikleri açısından borsalar iki değişik gruba ayrılmaktadır: Özel borsalar ve devlet borsaları.

Serbest borsalar olarak da nitelendirilen özel borsalar, piyasa operatörleri ve aracılarının kendi aralarında serbestçe oluşturdukları ihtisaslaşmış mesleki kuruluşlardır. Anglosakson ülkelerinde yaygındır. Newyork, Londra, Tokyo gibi dünyanın en büyük borsaları bu gruba girmektedir.

Devlet borsaları, bir kanunla kurulan, imtiyazlı resmi araçların oluşturduğu organlarca yönetilen ve resmi mercilerin gözetimi altında çalışan mesleki kamu kuruluşlarıdır. Hemen bütün Kıta Avrupası borsaları, bu arada İstanbul Borsası bu grup içinde yer almaktadır.

Ancak devlet borsaları da, kendi içinde ayrı iki grup teşkil ederler: Latin ülkelerinde yayılmış olan «Fransız Modeli» ile, Orta ve Kuzey Avrupa ül-

(1) Bu yazı 1983 Ağustos ayı sonlarında hazırlanmıştır.

kelerinde faaliyette bulunan ve aracılık işlerinde bankalara üstünlük tanıyan «Alman Modeli». Kurumsal özelliğindeki büyük farklılık dolayısıyla, aslında dünyada iki değil, üç ayrı tip-te borsa bulunmaktadır.

Bankaların rolü açısından bu üç tip borsanın değişik özellikleri vardır. Başta Amerika ve İngiltere olmak üzere, özel borsaların faaliyette bulunduğu ülkelerde mevduat bankaları, bazı yardımcı faaliyetler dışında, sermaye piyasası ve özellikle borsa işleriyle uğraşamazlar. Fransız borsa sisteminde, bankaların sermaye piyasasıyla ilgili faaliyetleri biraz daha farklı olmakla birlikte, yine de borsa işlemlerinde doğrudan doğruya aracılık yapma imkânına sahip değillerdir. Alman modelinde ise, tam aksine, aracılık işlerinde bütün ağırlık bankaların üzerindedir. Öyle ki bankalar, temsilcileri vasıtasıyla borsa muamele salonunda «Kursmakler» denilen resmi araçları yanında yerlerini alarak, doğrudan doğruya alım-satım ve takas işlemleri yapabilmektedirler. Hatta, bu türün aşırı bir örneğini teşkil eden Züriç Borsası'nda, aracılık rolü münhasıran banka temsilcilerinin üzerindedir.

Şimdi memleketimizde yeni bir düzenlemeye gidilirken, yukarıdaki verilere göre, iki olasılık karşısında bulunmaktadır: Esasları büyük ölçüde eski Fransız sisteminden alınmış olan mevcut borsa modelinin aynı istikamette modernize edilmesi üzerinde pek durulmayacağı varsayımına göre; ya devlet borsası ilkesi korunarak yukarıda sözü geçen Alman modeline benzer şekilde, aracılık rejiminde bankalara ağırlık tanıyan bir borsa kurulacak; ya da özel borsalar kurulması yoluna gidilecektir.

Bugüne kadar geçirilen tecrübe-

ler, Türkiye'de borsanın, bankaların ve onun yanında aracı kurumların aktif bir katkısı olmadan işlerlik kazanamayacağını göstermektedir. Bu özellik, üç ana model arasında yalnız Alman sisteminde bulunmaktadır.

Özel borsa kurulması da, kurucuların hüviyeti bakımından değişik şekiller arzedebilir. Şayet bu yetki, esas itibarıyla bankalara tanınacaksa, 2499 sayılı Kanun'a ve ilgili diğer kanunlara göre bankalar, gerek birincil gerek ikincil piyasada hemen her türlü işlemi yapma imkânına sahip bulduklarından; borsaların kuruculuğu, yönetimi ve aracılık fonksiyonu büyük ölçüde bankaların eline geçmiş olacaktır. Kanımca, böyle bir yöntemin bazı avantajları, fakat bunun yanında da önemli sakıncaları vardır.

Avantajları şunlardır: Bankaların geniş maddi ve teknik olanaklarından faydalanılarak; borsanın yeni baştan kurulması, örgütlenmesi, elverişli bir binaya ve gerekli ekipmana sahip kılınması, aracılık sisteminin ıslahı kolaylaşacaktır. Bu suretle faaliyetlerinde de bir genişleme olabilir. Ancak bu, bankaların ilgilerine ve tutumlarına bağlı kalacaktır.

Sakıncalı yönlerine gelince... Bir defa ilke bakımından bir çelişki ortaya çıkmaktadır. Yukarıda değinildiği üzere, özel borsaların anavatanı sayılan ülkelerde mevduat bankalarının sermaye piyasası, özellikle ikincil piyasa alanındaki rolleri kanunlarla (Amerika'da) veya geleneklerle (İngiltere'de) kısıtlanmıştır. Oralarda, söz konusu faaliyetler için, ileri derecede ihtisasa sahip başka kurumlar geliştirilmiştir. Bunun o toplumlara özgü tarihi, sosyal, hukuki (v.s.) nedenleri vardır. Fakat, doğrudan

doğruya finans sistemine ilişkin temel neden, sermaye piyasası ile para piyasası ve bunları temsil eden kurumlar arasında rekabete dayalı etkinlik şartlarının tesisi ve devam ettirilmesidir. Zira, her iki piyasa faaliyeti bankaların elinde toplandığı takdirde, ortada rekabet diye birşey kalmayacaktır. Onun için, ilke olarak, özel borsa sisteminin kabul edilmesi halinde, bankaların sermaye piyasası alanındaki rollerinin de Anglosakson ülkelerindekine benzer bir değişikliğe tabi tutulması gerekiyor ki, memleketimizde mevcut kanunlar ve yerleşmiş durum dolayısıyla, istense de buna imkân bulunmamaktadır. Başka türlü bir uyarılama yapılması da pek düşünülemez.

Öte yandan, ülkemizde öteden beri banka çevrelerinin sermaye piyasasına olumsuz bir bakışı vardır. Banka kesimi, sermaye piyasası geliştiği takdirde, tasarrufların önemli bir bölümünün bu piyasaya kayacağı ve kendi payının azalacağından endişe duymaktadır. İki piyasa arasındaki rekabet durumu ile ilgili düşünce farkları, finans literatürümüzde bazı tartışmalara da konu olmuştur⁽²⁾. Bu noktada, ayrıntılara girmeksizin, sadece hem bilimsel hem pratik açıdan, söz konusu endişeleri haklı gösterecek bir neden bulunmadığını kaydetmekle yetineceğiz. Rekabet, her iki piyasanın etkin çalışması için son derece gerekli bir un-

surdur. Ayrıca, son yıllarda bankalarımızın başına geçen illeri fikirli, uzman yöneticilerin sözü geçen endişeleri paylaşacaklarına pek ihtimal verilemez. Bununla beraber, rekabet şartlarının bulunmamasından doğacak sakınca, hiçbir zaman yöneticilerin nitelikleri ya da denetim gibi tali etkenlerle önlenemez.

O halde ne yapmalı? Bu sorunun cevabı, zannedirim, yukarıdaki açıklamalardan çıkmaktadır. Bankaların borsa faaliyetlerine katkısını son derece genişletmekle birlikte, bunu devlet borsası kavramıyla dengeleyen bir Alman sistemini memleketimiz ihtiyaçlarına uyarlamayı esas alacak bir borsa reformu, halihazır koşullarımıza çok daha uygun düşmektedir. Bu görüşümüzü, 1982 yılında, o zaman bir bankerlik kuruluşunun bilim adamları ve uzmanlardan oluşan Sermaye Piyasası Araştırma Merkezi (SPAM) çalışmaları meyânında, bir tebliğle açıklamıştık⁽³⁾. Ayrıca, söz konusu seri konferansların pratik bir sonucu olarak, aynı merkez tarafından yayınlanan bir kanun tasarısı taslağı da hazırlamıştık⁽⁴⁾. Mevcut sistemde köklü değişiklikler öngören bu tasarı çalışmamızın esaslarından başka bir yazımızda söz edeceğiz.

Ekonomimizde iç ve dış tasarrufların gelişmeyi sürdüreceği seviyelere çıkarılması ihtiyacı, bugün uygulanmakta olan iktisadi, mali ve parasal politikaların yeniden gözden geçirilmesini gerektiriyor.

(2) Banka ve Ekonomik Yorumlar Dergisi, 1975, cilt 12, sayı 2, 4, 5; Özcan Ertuna ve Güntaç Özler, Sermaye Piyasasının Banka Sistemi Üzerine Etkileri, s. 67-75, 1975; Gürgân Çelebican, Sermaye Piyasasındaki Son Gelişmeler ve Türk Bankacılığı, Türkiye Bankalar Birliği, Ankara, 1974.

(3) SPAM, Seri 4, Aracı Kurumların Borsa Sistemine Entegre Edilmesi, 28 Mayıs 1982, İstanbul.

(4) Azmi Fertekliğil, Menkul Kıymetler Borsaları Kanun Tasarısı Üzerinde Bir Deneme, SPAM, Seri 5, İstanbul, Mart 1983.

AYIN EKONOMİK OLAYLARI

DR. YILDIRIM KILKIŞ

ÜLKEMİZDE ekonomi alanında, son iki aydan beri, mevzuat ve uygulama açısından önemli sayılabilecek yeni gelişmeler pek görülmemektedir. Şüphesiz bu durum okurlarımızın da dikkatini çekmiştir. Kayda değer tek önemli gelişme, fiyat artışlarının devam etmekte oluşudur. Fiyat artışlarının özellikle kamu kontrolündeki temel maddelerde olması, bunlardan üretilen diğer maddelerin de fiyatlarının yükselmesine yol açmaktadır.

Örneğin Sümerbank'ın ürünlerine, yıl içinde yapılan zamlara ilave olarak, 1 Eylül 1983'den itibaren yüzde 15-16 arasında yeni zamlar yapılmıştır. Bir süre önce Ereğli Demir-Çelik'in sıcak ve soğuk çekilmiş sacılara yaptığı zam, galvanizli boru fiyatlarının yüzde 10 artmasına neden olmuştur. Karabük demir-çelik ürünleri ise 26 Eylül 1983'den itibaren uygulanmak üzere % 4-5 oranında zam görmüştür.

Genellikle bütün zamların akaryakıt zamlarından kaynaklandığı bilinmektedir. Bu arada fayans, kereste türleri ve motorlu araç lastiklerinin fiyatları artmıştır. SEKA ürünlerine yapılan zamlardan dolayı, okul defterlerinin de pahalı olduğu görülmektedir.

Özel kesim firmaları tarafından üretilen birçok maddenin fiyatı giderek artmaktadır. Özellikle gıda maddeleri fiyatlarındaki yükselişler, halkı tedirgin edecek bir düzeye çıkmıştır. Hal böyle iken, geçim İndekslerindeki rakamların düşük kalması, dikkati çekmektedir. Bu nedenle, resmi geçim indekslerinin temelini teşkil eden maddelerin tüketim bakımından ağırlıklarının yeniden tespit edilmesi gerekmektedir. Hayat pahalılığı oranlarına ilişkin gerçek rakamları öğrenmemiz, herhalde başka türlü mümkün olamayacaktır.

Kuzey-Güney Yuvarlak Masa Toplantısı

Geçen dönemde, ülkemizde yapılması bakımından önemli olan bir ekonomik olay, Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı ve Kuzey-Güney Yuvarlak Masası'nın beraberce düzenledikleri toplantıdır.

Dünyada halen devam eden ve geçmiş ekonomik krizlerden daha uzun süren ekonomik durgunluk ve bunalımın, özellikle gelişmekte olan ülkeleri daha fazla etkilediği açıktır. Bu ülkelerin, gelişmiş ülkelere olan borçlarının 700 milyar dolar olarak ifade edildiği bu toplantıda; yeni para birimlerinin kabulü, parasal kaynak yaratan düzenlemelere gidilmesi, tüm borçların silinmesi veya faizlerin dondurulması gibi ilginç öneriler ortaya atılmıştır.

Kuzey-Güney Yuvarlak Masa Toplantısı'nın bizlere gösterdiği en önemli gerçek, kanımca, ülkemizin diğer gelişmekte olan ülkeler arasında ekonomik bakımdan çok daha iyi durumda olmasıdır.

Türkiye'nin son yıllarda daha akılcı bir ekonomi politikası uyguladığı, kaynak kaybına yol açan uygulamaları kontrol altına alma çabaları yanında yatırımları ve döviz getiren işlemleri teşvik ettiği bilinmektedir. Bu ekonomi politikasının, her türlü hesabını enflasyonist gidişe göre yapanları memnun etmediği de bilinmektedir. Ancak kamu yararı ilkesine uygun olarak enflasyon hızının yavaşlatılmasının, ekonomik durgunluğu ve işsizliği arttırmasına karşı çareler bulunmalıdır.

Yukarıda belirttiğim ekonomik sorunlarımızın giderilmesi yolunda yeni çözümlerin getirilmesi, herhalde, 6 Kasım 1983'de yapılacak olan seçim sonunda işbaşına gelecek yeni hükümetten beklenmektedir.

Milli Güvenlik Konseyi'nin bu seçimlerle ilgili bütün olaylarla titizlikle ilgilenmesinin bir nedeni de hiç şüphesiz budur.

Türkiye Forumu : İhracat ve Yatırım İmkânları Toplantısı

11 - 13 Eylül 1983 tarihleri arasında İstanbul'da yapılan «Türkiye Forumu : İhracat ve Yatırım İmkânları» toplantısı, ülkemizin ekonomik potansiyelini dış dünyaya tanıtmaya ve yabancı sermayeyi ülkemizde yatırım yapmaya özendirme bakımından kayda değer görünmüştür.

200'den fazla yabancı şirket temsilcisi ile Türk kamu ve özel kesim mensuplarının katıldığı Türkiye Forumu'nun; ülkemizin yatırım ve ihracat potansiyelinin, ayrıca kârlılık imkânlarının varlığını ortaya koyması bakımından yararlı geçtiği ve amacına ulaştığı bir gerçektir.

Bankalar Hakkında 70 Sayılı Kanun Hükümünde Kararnameye İlişkin Tebliğ

Dergimizin son iki sayısında ayrıntılı olarak ele alınan bu kararnamenin amaçlarına uygun işleyebilmesi, bazı şartların gerçekleşmesine bağlıdır. 7 Eylül 1983 tarihli Resmi Gazete'de yayınlanan bir tebliğ ile; Maliye Bakanlığı'nın yetkili kıldığı, bankaların açacakları krediler ve verecekleri kefalet ve teminatlar için, talepte bulunanlardan hesap durumunun aranmayacağı işlemler açıklanmıştır. Bu işlemler şunlardır :

- 1 milyon lirayı geçmeyen işlemler;
- Devlet, devlet kuruluşları ve mahalli idareler ile olan işlemler;
- Özel kanun hükümlerine göre yapılan işlemler;
- Nakit, mevduat, devlet tahvili, Hazine bonoları, Hazine kefaletini haiz bonolar ve altın rehini karşılığı krediler;
- Yalnızca çiftçilere verilecek tarımsal amaçlı krediler;
- Özel kanunları gereğince taşınmaz mal ipotegi karşılığında kredi açmaya yetkili bankaların ticari kredi dışındaki işlemleri;
- Toplu Konut Kanunu'na göre açılacak krediler;
- Bankaların kendi aralarındaki kredi işlemleri;
- Yabancı bankaların veya benzeri kurumların mukabil kefaleti ile verilen teminat mektubu işlemleri ile kredi cüzdanı dahilinde açılan krediler.

Yabancı Kredi Kartları ile İlgili Tebliğ

9 Eylül 1983 tarihli Resmi Gazete'de yayınlanan T.P.K.K. hakkında 17 sayılı Karar'a ilişkin tebliğ (Seri IV - No. 6), yabancı kredi kartı kuruluşlarının Türkiye'deki mümessillerinin döviz girdileriyle ilgili işlemlerini yeniden düzenlemektedir.

Gider Vergilerine Ait İlk Madde İndirim Tebliğleri

20 Ağustos 1983 tarihli Resmi Gazete'de yayınlanan 330 no.lu Tebliğ ile teyp kasetleri imalinde kullanılan polistren kristal ve polistren antişak maddeleri için % 15; 8 Eylül 1983 tarihli Resmi Gazete'de yayınlanan 331 ve 332 no.lu Tebliğler ile papain prerefined, triklor etilen, sodyum metabisülfid ve biranın bulanıklığını gideren müstahzar için % 34, butil acetat için % 86 oranlarında ilk madde indirimleri kabul edilmiştir. Ayrıca 10 Eylül 1983 tarihinde yayınlanan 333 no.lu Tebliğ de avize tipleri için % 41 ve % 34 oranlarında ilk madde indirimleri getirmektedir.

Bilindiği gibi bu indirimlerden maksat, yurt içi üretiminin maliyetini düşürmek suretiyle kaçakçılığı önlemek ve ihracatı teşvik etmektir.

Kur Farkı Fonu Tesis Edildi

25 Ağustos 1983 tarihli Resmi Gazete'de yayınlanan T.P.K.K. hakkındaki 27 sayılı Karar'ın yürürlüğe konmasıyla «Kur Farkı Fonu» tesis edilmiştir. Bu fon ile yatırımların ve döviz kazandırıcı faaliyetlerin finansmanı için dış kaynaklardan sağlanan kredilerin, borçluların kredileri devir ettikleri firmalar açısından sabit bir maliyet unsuru haline getirilmesi istenmektedir. Fon, bu şekilde, dış kaynaklı kredilerden yararlananlarla iç kaynaklı kredilerden yararlananlar arasında bir denge sağlayacaktır.

Devlet İhale Kanunu Yayınlandı

10 Eylül 1983 tarihli Resmi Gazete'de yayınlanan ve 1 Ocak 1984 tarihinde yürürlüğe girecek olan Devlet İhale Kanunu, önemli bir yenilik getirerek, süresinden önce işini tamamlayan müteahhitlere «erken bitirme primi» ödenmesi esasını kabul etmektedir.

İhale işlemlerinde, kapalı ve açık teklif verme şekilleri ile yarışma usulünü ihdas eden bu kanun, ihaleye girmeyecek satın almaları da açıklamakta, ayrıca cezai hükümleri belirlemektedir.

Yurt Dışı Müteahhitlerin Türkiye'ye Yapacakları Geçici İthalatla İlgili Tebliğ

10 Eylül 1983 tarihli Resmi Gazete'de yayınlanan bir tebliğde; yurt dışı müteahhitlik belgesi almış olan kişilerin, yurt dışındaki makina ve teçizatının Türkiye'ye geçici olarak ithalleri ile ilgili esaslar ve işlemler açıklanmaktadır.

Muafiyet Belgesi İptal Edilenlerden Alınacak Vergi ve Resimlerin Faizleri

Devlet Planlama Teşkilatı Teşvik ve Uygulama Dairesi'nden muafiyet hakkı alıpta bu hakkı sonradan iptal olunanlardan, yaptıkları ithalat dolayısıyla Gümrük ve Tekel Bakanlığı'na alınacak vergi ve resimlerin hangi oranlarda olacağı, 20 Ağustos 1983 tarihli Resmi Gazete'de açıklanmıştır.

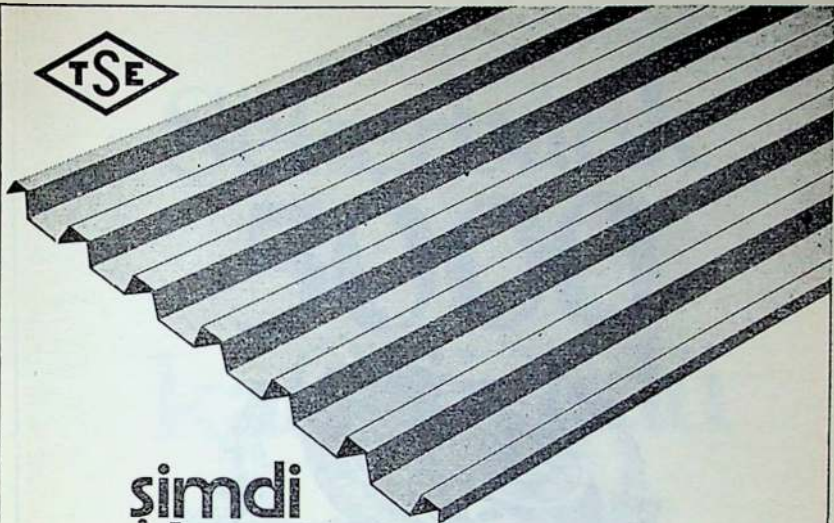
Silen, Selpak, Solo adlarıyla bilinen
ipek gibi yumuşacık, emici
kâğıt peçeteler, kâğıt mendiller,
kâğıt havlular, tuvalet kâğıtları,
temizlik kâğıtları, çocuk bezleri.
Orkidler.

Temizliğiniz, sağlığınız için.
Her bütçeye uygun, çağdaş, kullanışlı,
zaman kazandıran...

İpek Kâğıt'tan.

İPEKKAĞIT
ipek kâğıt sanayi ve ticaret a.ş.

şimdi alüminyum daha kârlı çözüm

Çatı cephe ve tavan kaplamasında
en fazla malzeme tasarrufu sağlayan
yüksek mukavemetli 3004 alaşımını
sizler için geliştirdik.

nasas-trapez 3004

NASAS

ALÜMİNYUM SANAYİ VE TİCARETİ A.Ş.

MERKEZ: ANKARA BÜRO:
Büyükdere Cad. No: 48 Mecidiyeköy-İstanbul Güniz Sok. No. 29/5 Kavaklıdere-Ankara
Telefon: 66 33 00 Telefon: 28 15 06 - 28 14 54
Telex: 26 140 Alme-TR Telex: 43 245 Alan-TR

rtm

"BİRA"
BU KAPAĞIN
ALTINDADIR.

Sekerbank 5000 kat büyüdü

30 yılı aşkın tecrübemin dinamik aşaması bu...
Yaşlı ve yorgun değil, tecrübeli ve dinç...
13 Milyar sermayesiyle simgelenen güvenceyi
hak eden bir banka oldu Şekerbank...
30 yılda 5000 kat büyüdü.
İhracatçısına, çiftçisine.

sanayicisine ve bütün tasarruf sahiplerine
şimdi yepyeni bir kucak açtı... Gelin
bir göz atın 1 Milyon çiftçinin toprağını
bağladığı, Türkiye'de her 45 kişiden
birinin ortak olduğu bankaya...
Buyuk Şekerbank'a...

Şekerbank

sermayesi 13 milyar

Yurtta iyi, dünyada iyi.

Çağımızda, her ülkenin bir ayağı
mutlaka yurt dışında olmak zorunda:

Dünyadan sağlanması kaçınılmaz
petrol, teknoloji vb. kaynaklar için
gerekli para, yine dünyayla iş yapılarak
kazanılıyor...

Bu nedenle, Pamukbank, bir yanda
dünyaya açılarak ülkemize para kazandıran
Türlere destek oluyor; diğler yanda,
dünyadan kaynak sağlanması gereken
kuruluşlarımızın dünyadaki teminatı oluyor:

Gücü ve büyüklüğüyle, dinamizmiyle,
dünya bankacılığını bilmesiyle...

Dünyayı kendine hedef seçen Pamukbank'ı
siz de, huzur içinde, kendinize banka seçin.
Kazanın, ülkemizi kazandırın.

PAMUKBANK

İYİ BANKADIR